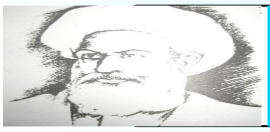

د وردګو د کلتوري یون د غازي بابا د کتاب چاپولو لړۍ

۱

د وردګو کلتوري یون
Wardags Cultural Association

وردګ

(قوم، سیمه او کلتور)

لیکوال: څېړنیار محمد حامد حلیمي

Ketabton.com

کال: ۱۳۸۷ هجري لمریز

(c) ketabton.com: The Digital Library

د وردګو د تاریخ لیکنې د ځنځیر لومړۍ کړۍ

د کتاب پېژندنه:

د کتاب نوم: وردګ (قوم، سیمه او کلتور)
د لیکوال نوم: څېړنیار محمد حامد حلیمي
کمپوز او ډیزاین: حلیمي
د چاپ کال: ۱۳۸۷ هجري لمریز – ۲۰۰۸ زیږدیز
د چاپ ځای: د بهیر چاپخونه، کابل – افغانستان
د چاپ زیار: ګل آغا احمدي وردګ
تیراژ: ۱۰۰۰ ټوکه
د اړیکو شمېره: 0093 (0) 799 221 522
برېښنالیک: haleemihamed_786@yahoo.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

بسم الله الرحمن الرحیم

(c) ketabton.com: The Digital Library

اهدا

دا اثر ټولو هغو افغانانو ته په ډیره مینه ډالۍ کوم چې د هیواد آبادي او د خلکو خدمت یې د ژوند له سترو موخو څخه دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

لړ لیک

تقریظ – څیړنپوه میرسید احمد ګوربز .... الف
تقریظ – استاد زبیر شفیقي ....ج
تقریظ – څیړنوال نصرالله ناصر .... ه
تقریظ – څېړنوال الحاج سید محی الدین هاشمي ....ی
سریزه – ګل آغا احمدی وردګ ....ل
مننه او څو خبرې ....س
وردګ د انساني ټولنې په اوږدو کې ۱
د وردګ کلمه د تاریخ په پاڼو کې ۸
د وردګو ستر او میړنی ټبر.. ۱۳
د وردګو لرغوني او اوسني استوګنځایونه.................................... ۲۰
د وردګو سیمه او ولایت.. ۲۶
د وردګو ولایت اداري شالید ته یوه کتنه.................................... ۲۷
د وردګو ولایت ځینې ولسوالی، درې او کلي................................. ۲۹
د وردګو د ولایت والیان... ۳۵
د وردګو د ولایت د ځینو سیمو د نوم ایښودلو فلسفه......................... ۳۷
د وردګو ولایت تاریخي سیمې... ۴۱
د وردګو د ولایت مشهور زیارتونه.. ۴۴
په وردګو کې کرنه او مالداري.. ۴۶
د وردګو اقلیم او سیندونه.. ۴۷

(c) ketabton.com: The Digital Library

د وردګو د ولایت لارې.. ۴۸
د وردګو ولایت د ښووني او روزني حالت.................................. ۴۸
د وردګو په ولایت کې روغتیایي آسانتیاوې.................................. ۵۴
د وردګو د ولایت فرهنګي حالت... ۵۵
د وردګو ځیني مشهور دودونه ۶۱
لومړۍ ضمیمه – په وردګو کې د پرمختګ لارې چارې ۸۲
اخځلیکونه ۱۰۰
وردګو ته ډالۍ.. ۱۰۶

(c) ketabton.com: The Digital Library

د لوی ښونتن په سپېڅلی نامه

د ښېړنیار محمد حامد حلیمي د وردګ(قوم، سیمه او کلتور) په نامه کتاب چې د تقریظ له پاره یې ماته راکړی و، ولوست. کتاب په عمومي توګه درې برخې لري: د وردګو د قوم لرغونې برخه، دویمه د وردګو د ولایت او دریمه برخه یې د وردګو د قوم د اتنوګرافۍ برخه ده.

ښېړنیار محمد حامد حلیمي په درو واړو برخو باندې ژوره څېړنه کړې ده، په لرغونې برخه باندې یې څېړنه ډېره ګټوره ده، زه فکر کوم چې تر اوسه پورې به د وردګ په کلمه باندې چا داسې ګټوره څېړنه نه وي تر سره کړې، د زیاتې ښېړنې په بهیر کې د وردګ د کلمې لرغونتوب د ویدونو زمانې ته رسوی او یو ځای د وردګ د کلمې په هکله لیکي:(د وردیکا او برسایا وردګ برېښې کلمې په ویدونو کې راغلې دي، د ویدونو زمانه د حضرت عیسی د زوکړې نه دوه زره یا دوه نیم زره کاله پخوا ده او دا غالباً په تاریخي اسنادو کې د ویردوک یا وردک تر ټولو لرغوني یادونه وي. د اوستا په پاڼو کې د اریانا ویجه د شپاړلس سیمو یادونه شوی ده چې په هغوی کې اوومه د ویردک یا وردک په نامه یادیږي).

دوهمه برخه یې د وردګو د ولایت برخه ده، چې د امیر شیر علیخان، امیر عبدالرحمن خان ، امیر امان الله خان او تر اوسنۍ زمانې پورې د وردګو په تشکیلاتو باندې یې رڼا اچولې ده. د وردګو ولایت جغرافیایي او د ولسوالیو موقعیت ته تم شوی او همدارنګه د دوردګو د ځینې تاریخې سیمو په هکله او د دای میرداد، جغتو او ځینې نورو کلمو پر تاریخي شالید باندې غږیدلی دی. د تاریخ په اوږدو کې د وردګو د ولس مختلفو سیمو ته په لیږدیدنو او د وردګو د میشت ځایونو په برخه کې یې هم په زړه پورې او ښه معلومات وړاندې کړي دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دریمه برخه یې دا ده چې د وردګو پر دودونو، رسم او رواجونو او نورو برخو کې ګټور معلومات وړاندې کوي چې د لوستونکو او څېړونکو له پاره په ښه ورځي. زه د دې ترڅنګ چې د ښاغلی حلیمي دا اثر ډېر ارزښتمن ارزوم، د چاپولو هیله یې لرم تر څو ګټه یې عامه شي.

په درنښت

څېړنپوه میراحمد ګوربز

د افغانستان د علومو اکاډمۍ

د ژبو او ادبیاتو د مرکز علمي غړی

(c) ketabton.com: The Digital Library

پردې اثر څو ټکي

د وردګو د قوم په تاريخي شاليد د ځوان ليکوال محمد حامد حليمي دغه اثر په ريښتيا چې په خپل نوعيت کې بې سارى او نوى اثر دى. ما چې د پښتنې قبيلو کوم آثار لوستي او يا مې له نظره تير شوي دي، د ښاغلى حليمى په دې ښکلې اثر کې پر هغو حواله ورکړى شوې ده، ليکوال د شاتو د مچۍ په څير په ډيرو ګلونو راګرځيدلى او شيره يې ترې راټوله کړې ده، طبعاً دومره دروند کار ښه حوصله، ذوق او مينه غواړي.

د وردګو د تاريخي قوم او ولايت په باب دغه اثر له همدې لامله يو ځانګړى ارزښت لري لږ تر لږه ښاغلي حليمى نورو ليکوالو ته مخه خلاصه کړه، لومړى ګام يې پورته کړ، داسې ګام چې تر اوسه پورې نه واخيستل شوى، دغه کتاب د تاريخي شاليد په اړه تر ډيره حده بشپړ دى، البته له دې يادونې سره چې د دې قوم تاريخي شخصيتونه چې د ګران هيواد دتاريخ په کوم پړاو کې هغوى يو نه هيرېدونکى رول درلودلى وي که ليکوال ته ممکنه وى بايد ياد شوى واى يوازې د ستر غازى محمد جان خان سرسري يادونه کافي نه ده، د غازى محمد جان خان له لنډ ژوند ليک نه تر کريم خان، د لنګر آخوند زاده نوميالي يادبرې که په لنډه ډول معرفي شي د دې اثر ارزښت به دوه چنده کړي بايد يادونه وکړم چې دا کمزوري نه بلکې يوه تنده ده چې ما د دې اثر په لوستلو کې احساس کړې ده، کېداى شى دغه خدمت بل ليکوال يا په خپله حليمى په بيل اثر کې وکړي. په هر صورت زما په نظر د وردګو د تاريخ په اړه دا لومړى اثر دى چې هېڅکله هم لومړى ګام بشپړ او له کميو خالى نه وي.

له تاريخي شاليد وروسته د وردګو ولايت د اوسني پېر په اړه ما ښاغلي حليمى ته يو څو شفاهي مشورې ورکړې که يې د منلو او پلى کولو وخت او شيمه ورسره وي ښه تر ښه که نه بنده پر وس پر دى. البته مشوره اړينه بولم چې که چيرې د وردګوولايت د ښوونې او روزنې او تعليمي بهير په اړه د الحاج مدير شريف خان له مالوماتو ګټه واخلى د دې اثر په بډاينه او ثقه توب کې به ډير ګټور وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په پای کې ښاغلی لیکوال محمد حامد حلیمي ته د دې ستر خدمت مبارکی وایم او له ستر پالونکي څښتن څخه یې خپل ولس او هیواد ته د ښو خدمتونو جوگه غواړم.

په مینه او درنښت

محمد زبیر شفیقی د ۱۳۸۷ لمریز کال د تلې ۱۵ مه،

کابل پروان مینه د ویسا ورځپاڼې دفتر

(c) ketabton.com: The Digital Library

وردګ (قوم، سیمه او کلتور)

دا د هغې رسالې نوم دی، چې ځوان او هڅاند لیکوال ښاغلي څېړنیار محمد حامد حلیمي کښلې ده. ښاغلی حلیمی چې اصلی مسلک یا څانګه یې درملپوهنه ده، سربېره پردې چې په خپله اړونده څانګه کې تر ډېره بریده بریالی دی، نوموړی له ادبیاتو، تاریخ، ژورنالیزم او په ټولیزه توګه له افغاني کلتور سره خاصه مینه لري او د دې برخې په رڼولو کې یې هم کله نا کله نیلی ځغلولی دی. د ادبیاتو او ژورنالیزم په برخه کې یې د هیواد په مطبوعاتو کې د څېړنیزو مقالو خپرېدل زمونږ د دې ادعا شاهدان دي.

د ښاغلي حلیمي دغه حاضره رساله چې څو برخې لري، د ده د ذوق ښکارندویه ده. نوموړي په خپله دې رساله کې موضوعګانې د څپرکو پر ځای په بیلابیلو سرلیکونو ویشلي چې په دې حساب یې سربېره پر سریزې (۱۸)سرلیکونه څېړلي او مناسب بحثونه یې پرې کړي دي.

ښاغلي لیکوال خپل دغه اثر له بیلابیلو اخځونو څخه چې شمېر یې څه لږاسه (۴۰) ته رسیږي، په ګټې اخیستنې سره بشپړ کړی او په څنګ کې یې سیمه ییزه څېړنه او خپل شخصي مشاهدات هم نه دي هېر کړي. همدارنګه یې پر خپلو لیدنو کتنو سربېره د وردګو له سپین ږیرو څخه هم پوښتنې ګرویږنې کړي او په دې ترڅ کې یې دغه حاضره رساله کښلې ده چې دلته د هغې دبیلابیلو برخو په اړه په لنډه توګه خپل نظر کاږم:

وردګ د انساني ټولنې په اوږدوکې د رسالې لومړۍ سرلیک دی، چې لیکوال د یو شمېر معتبرو مأخذونو په مرسته په ځغلنده توګه د آریایانو او په ترڅ کې یې د پښتنو د اصل او نسب په اړه څرګندونې کړي او په دې وسیله یې د اصلي موضوع څېړلو او رڼولو ته لار خلاصه کړې ده.

په دې پسې یې د وردګ کلمه څېړلې او په دې اړه یې د کتابونو پاڼې اړولې رااړولې او هم یې په یو شمېر روایاتو تکیه کړې او د دې کلمې پسمنظر یې د موجودو مأخذونو په مرسته روښانه کړی دی، نوموړي دا موضوع په سیستماتیکه توګه څېړلی او تر دې بریده

(c) ketabton.com: The Digital Library

يې رسولې چې وردګ د يوه ولايت يا خپلواک دولتي واحد په توګه پېژندل شوی او په دې ترڅ کې يې د لغمان د وردګو کلمې هم له ياده نه دی ايستلې او پر خپل ځای يې د هغه يادونه هم کړې ده.

ليکوال د پورتني موضوع په دوام د وردګو د قام په اړه بيلابيلې نظريې او روايات رااخيستي او کره کړي او په پايله کې يې دا په ډاګه کړې ده چې وردګ کرلاني پښتانه دي.

د دې رسالې څلورم سرليک د وردګو استوګنځايونو ته ځانګړې شوی، ليکوال د څېړنې په بهير کې دې پايلې ته رسېدلی چې وردګ نه يوازې د وردګو په ولايت بلکې د هيواد په نورو ولايتونو کې هم اوسيږي او همدارنګه يې د هغو وردګو په اړه نسبتاً کره معلومات وړاندې کړي چې له هيواده بهر په بيلابيلو هيوادونو کې استوګن دي.

په دې پسې د وردګو ولايت راپيژنی، د هغه له اداري شاليد او تاريخي پسمنظر څخه مو خبروي او په دې ترڅ کې د وردګو ولايت د واليانو د نومونو فهرست هم وړاندې کوي، چې کېدای شي په راتلونکې کې د يوې ځانګړې رسالې په ترڅ کې معرفي او پر کړنو يې هم رڼا واچولی شي.

د رسالې بل سرليک د وردګو ولايت د ځينو سيمو د نوم ايښودلو فلسفې ته ځانګړی شوی، ليکوال د دې برخې په کښلو کې هم په يوه نظر بسنه نه ده کړې او له خپلې وسې سره سم يې هڅه کړې چې بيلابيل نظريات راټول او يوې پايلې ته ورسيږي.

د نوم ايښودلو له فلسفې وروسته مو د وردګو په سيندونو ګرځوي او هم مو د نوموړي ولايت له اقليم سره آشنا کوي او په دې ترڅ کې د وردګو ولايت بيلابيلې لارې هم راښيي څو وردګو ته د تګ پرمهال يې لارې نه شو!

کله چې په همدې په ګوته کړو لارو وردګو ته رسيږو، د ښوونې او روزنې له حالت سره مو آشنا کوی. ليکوال د موضوع د نه اوږدولو په منظور پر دوديزو او عنعنوي زده کړو چې معمولاً په جوماتونو کې کېدې، بحث نه کوي او په سيده توګه پر عصري او رسمي

(c) ketabton.com: The Digital Library

زده کړو خپل بحث پیل کوي او همدارنګه په هیواد کې د وروستیو لسیزو د ناخوالو او جګړو په ترڅ کې هم د ښوونې او روزنې بهیر څېړي، ستونزې او آسانتیاوې یې بیانوي او تر دې دمه یې رارسوي.

په دې پسې د وردګو ولایت د تاریخي سیمو پر لنډه پېژندنه سربیره، د هغو زیارتونو یو فهرست هم وړاندې کوي چې په نوموړي ولایت کې مشهور دي. د دې زیارتونو معرفي کیدای شي د یوه ځانګړي اثر په ترڅ کې وشي.

لیکوال پر روغتیایي اسانتیاوو له لنډه خبرو وروسته د وردګو ولایت فرهنګي حالت ته مخه کړې او په دې ترڅ کې یې پر دولتي او آزادو خپرونو ، په وردګو کې د موجودو کلتوري ټولنو یو لنډ فهرست هم وړاندې کړي چې په دې ترتیب یې په دې اړه د راتلونکو څېړنو لپاره لاره هواره کړې ده او همدارنګه یې په دې ولایت کې د مشاعرو دود هم له یاده نه دی ایستلی او د منې ګل مشاعرې په اړه یې رڼا اچولې ده.

د دې رسالې وروستۍ برخه د وردګو ځینو مشهورو دودونو ته ځانګړې شوې چې په ترڅ کې یې د اختر، د کورونو تزیین، ډیزاین ، د واده او کوژدې دودونه، د جامو څرنګوالی، د میلمه پالنې او مړي د ودونو باندې لنډې خبرې کړي دي. په دې ولایت کې ځینې نور دودونه هم شته چې ښایي لیکوال د موضوع د نه اوږدولو په منظور له هغو څخه تېر شوی وي او په دې رساله کې یې نه وي راوړي، نو ځکه یې په سرلیک کې هم د (مشهور) کلمه ورزیاته کړې ده.

دا برخه لا پراخه او هر اړخیزې څېړنې ته اړتیا لري، چې لیکوال د رسالې له حوصلې سره سم خپله څېړنه عیاره کړې ده.

د رسالې په پای کې لیکوال د هغو اخځونو یو فهرست وړاندې کړی چې د دې اثر په کښلو کې یې ترې ګټه اخیستې ده، د یادونې وړ ده که چېرې ښاغلي لیکوال د هغو سپین ږیرو او هغو نورو کسانو نومونه هم یادکړي وای چې ده ورځحه په ځینو برخو کې

(c) ketabton.com: The Digital Library

معلومات تر لاسه کړی، غوره به وای ځکه چې د فولکلوری څېړنې يو اساسي اصل د راويانو معرفي ده، نو له دې سره به دا ليکنه لا مؤثقه شوې وای.

بله د يادونې وړخبره دا ده چې ځينې برخې ډېرې لنډې څېړل شوی چې کيدای شي ليکوال هغه په لازم فرصت د دې رسالې د دوهم چاپ پر مهال او يا په ځانګړې توګه بشپړې وڅېړي چې د مخه يې ضمني يادونې شوې دي. همدارنګه که په دې رساله کې د نورو کلتوري مسايلو تر څنګ په وردګو کې د ليکوالو او شاعرانو او په مجموع کې د ادبي حالت په باب څه ويل شوي وای دا اثر به لا غنی شوی وای.

د دې ټولو خبرو په پای کې خپل نظر داسې رالنډوم:

– ليکوال سره له دې چې اصلي مسلک يې درملپوهنه ده، خو د رسالې د لوستلو پر مهال سړی داسې فکر کوی چې نوموړی به د تاريخ يا ادبياتو له څانګې فارغ التحصيل او څېړونکی وي، ځکه چې د املا، انشا، ليک نښو او د ياګانو د مراعات په برخه کې تر ډېره بريده د يوه څانګوال پوه په څېر برېښي.

– په رساله کې هڅه شوې چې له معتبرو منابعو او سرچينو څخه استفاده وشي او همدارنګه د هرې موضوع د څېړنې په برخه کې په يوه مأخذ بسنه نه ده شوې او ليکوال يوې پايلې ته د رسېدو په هيله ځای ځای خپل نظر هم څرګند کړی دی.

– ليکوال له خپلې وسې سره سم ميعاری ليکدود مراعات کړی او هغه يې له پامه نه دی غورځولی. د ليکنې سبک يې روان او له ابهامه خالي دی.

– د يادونې وړ ده چې که دغه ډول څېړنې او ټولونې د هيواد د بيلابيلو ولايتونو او سېمو په لاره ترسره شي نو په ترڅ کې به يې د ګران هيواد د شتمن کلتور د پرتليزې څېړنې لپاره لاره هواره او زمينه برابره شي، له دې څخه به دا په ډاګه شی چې زمونږ د هيواد د کلتوري شتمنۍ چې په ټوليزه توګه د يوه واحد کلتور زيږنده دي. خو په ضمني ډول کوم کوم توپيرونه او ځانګړتياوې لری او کومې برخې يې له يوې سيمې تر بلې سيمې توپير لري. د دې کار د کولو بله ګټه به دا وي چې له يوې خوا به له ورکېدو وژغورل شي او

(c) ketabton.com: The Digital Library

له بلې خوا به هيوادوال او نړيوال ترې خبر شي. مونږ وينو چې ځينې کلتوري پديدې د وخت په تېريدو بدلون مومي او يا خپل ځای نورو ته پريږدي، که دا برخې ناليکلې او ناڅېړلې پاتې شي، نو راتلونکي نسلونه به ترې ناخبره پاتې وي.

يوه خبره چې د يادولو وړ ده هغه دا ده چې مونږ بايد په خپلو دغو څېړنو او راټولونو کې ډېر دقيق واوسو او د برسيرنو او سرسری څيړنو پر ځای پر ژورو او دقيقو څېړنو اتکا وکړو او دا کار ديوه معيار له مخې ترسره کړو، څو راتلونکو لپاره د يوه غوره مأخذ او لارښوود حيثيت ولري.

په پای کې د ځوان ليکوال څېړنيار محمد حامد حليمي زيار ستايم او هيله لرم چې د دې رسالې د خپريدو زمينه برابره شی، څو يې استفاده عامه شي، ليکوال ته د دغسې او دې ته ورته نورو آثارو د کښلو په لاره کې د لوی ښښتن له دربار څخه د لا زياتو برياليتوبونو هيله من يم.

په درنښت

څېړنوال نصرالله ناصر

هوايي ډګر – اتفاق کلی

۱۳۸۷/۷/۱۸

(c) ketabton.com: The Digital Library

د لوی څښتن تعالی په نامه

پښتون اولس د خپل قومي او اتنیکي جوړښت له مخې په ډیرو لویو او وړو قبیلو ویشل شوی، چې هره قبیله یې بیا په نورو لویو وړو خیلونو او ښاخونو بیلیږي. وردګ هم د دې ستر او پراخ قبیلوي جوړښت د یوې لویې برخې په توګه، برسیره پردې چې د پښتنو یوه لویه او ځانګړې قبیله ده، په جغرافیایي لحاظ د هغې پراخې سیمې نوم هم دی چې اوس په کې د پښتنو د دغې سترې قبیلې زیاته برخه میشت او استوګنه ده.

ځینو فولکلوري او عنعنوي روایاتو چې زموږ ویلی او اولسي تاریخ منابعو ته هم لیږدیدلي دي. په پښتني ټولنه کې یې د وردګو د قبیلې د پیژندنې او هویت اصلي څېره لږو ډیره تته کړې ده. د همدغو فولکلوری او عنعنوي روایتونو او حکایتونو له مخې، چې زموږ په ټولنه او وګړو کې د وردګ قبیلې په اړه موجودوو پخپله د دې قبیلې وګړی هم ځوک ځانونه سیدان(سادات) بولي او ځوک په یوې او یا بلې پښتني قبیلي پورې ځانونه اړوندوي او آن دا چې ځینو بیا دوی نورو غیر پښتني قومونو ته هم منسوب کړي دي.

ځوان څېړونکی ښاغلی څېړنیار محمد حامد حلیمي چې پخپله هم د دې پښتني قبیلې غړی او د دې جغرافیوي سیمې استوګن دی په دې اړه د یوې علمي او سیستماتیکې څېړنې د اړتیا له مخې دې ستونزمنې چارې ته متې رانغښتي دي، په دې هکله یې ډیره ژوره او هراړخیزه مطالعه کړې او د خپلې اوږدې او پر له پسې مطالعې نچوړیې د وردګ(قبیله، سیمه او کلتور) تر سرلیک لاندې د یو څیړنیز اثر په ښه ترتیب او دا دی اوس یې د چاپ او خپریدو هوډ او تکل لري.

د دې څیړنیزې چارې علمیتوب او کره توب د منابعو(علمي، تاریخي او جغرافیوي څیړنیزو آثارو) هغه اوږده لیک لړ ته په کتنه پوره څرګندیدای شي چې نوموړي ورڅخه په څیړنه کې استفاده کړې او د دې اثر په پای کې خوندي دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

حلیمي صاحب په دې باب زیات منابع کتلي، بیلابیل لیکلي نظریات یې راټول کړي، هغوی ته یې ژوره او کره کتنه کړې او د باوري تاریخي اسنادو په رڼا کې یې د وردګو د قبیلې داسې رښتینې پیژندنه وړاندې کړې، چې په دې باب ډیرو غیر واقعي لیکلو او شفاهي فولکلوري نظریاتو او روایتونو د بطلان کرښه راښکلي شي.

نوموړي د خپلې څېړنې په بهیر کې څو زره کاله وړاندې په لرغوني آریایي ټولنه کې د دې سیمې د شته والي څرک لګولی او د نورو لرغونو پښتني قبیلو په لړ کې یې د وردګ قبیلې هویت تثبیت کړی دی. پیاوړی څېړونکی حلیمي صاحب په دې اثر کې موږ ته د وردګ د کلمې د تسمیې وجه هم راجوتوي او د دې قبیلې استوګنځایونه هم راپیژني. د دې سیمې د لرغونو فرهنګي آثارو او د هغو له سیموې او ځایونو مو خبروي، د فرهنګي او ښوونیز روزنیز حالت، اقلیم او کرنیزې وضعې، دود دستور او نورو بیلابیلو مسایلو په اړه ډیر په زړه پورې معلومات زموږ په واک کې راکوي.

زه د وردګو د قبیلې او د سیمې د تاریخي او جغرافیوی حالت د پیژندنې په اړه د حلیمي صاحب ترسره کړې څېړنه د یو ارزښتناک او په دې لړ کې د ترسره شویو کارونو د یوې بې جوړې او بې سارې اثر په توګه ارزوم. نوموړي په دې اړه د نورو د لا پراخو څېړنو سپارښتنه کوم چې په دې هکله خپلو هراړخیزو مطالعاتو ته دوام ورکړي او د دې څېړنې لمنه داسې وغځوی چې هره برخه یې د یو ځانګړی اثر بڼه خپله کړي. نورو لیکوالو او څېړونکو څخه هیله لرم چې د حلیمی صاحب د څیړني په څیر د ورته آثارو په لیکلو سره د پښتني تاریخ نور ډیر تیاره ګوټونه روښانه او له دې لارې زموږ فرهنګي زیرمه بډایه کړي. د مطالعې مینه وال د دې ارزښتناک اثر لوستلو ته رابولم او لیکوال ته یې د علمي او فرهنګي خدمتونو په ډګر کې د لابریالیتوبونو په هیله او دعا خپلې خبرې پای ته رسوم.

په درنښت

څېړنوال سید محی الدین هاشمي

کابل – احمدشاه بابا مینه

د ۱۳۸۷ کال د تلې شلمه نیټه

(c) ketabton.com: The Digital Library

سریزه

وردګ (قوم، سیمه او کلتور) د هغه ښکلي اثر نوم دی، چې زموږ ځوان فرهنګپال ښاغلي څېړنیار محمد حامد حلیمي د یوې داسې کلتوري تندې د خړوبولو په موخه لیکلې دی چې د وردګو د لوی او پوهنپال قوم هر اوسیدونکي او د افغانستان د تاریخي څېړنو د بهیر لارویانو احساسوله. په دې کې شک نشته چې د یوه قوم، هیواد او سیمې لویه بریا د هغه د وګړو په لاس کې ده چې څرنګه وکولای شي خپل ځان، خپل کلتور، خپل دودونه او خپله سیمه نورو ته په اغیزمن ډول ور و پیژني چې ښاغلي حلیمې په دې لاره کې نه ستړې کیدونکې هلې ځلې کړې او تر خپله وسه یې د خپلو خلکو، سیمې، کلتور او دودونو په معرفي کولو کې ملي دنده ادا کړې ده. سره له دې چې ښاغلی محمد حامد حلیمي د روغتیا په څانګه کې زده کړې کړي دي او په خپله ځانګړې څانګه کې هم په بري سره پر مخ روان دی، خوله خپلو خلکو سره یې د مینې اظهار په داسې یوه ګټوره تاریخي ټولګه کې څرګند کړی دی چې ستاسو د مطالعې وياړ لري.

د ښاغلي حلیمي تاریخي ټولګه په عمومي توګه په دریو برخو ویشل شوې ده چې د وردګو د قوم تاریخي لرلید، د ولایت په توګه د دې سیمې معرفي کول او په دې سربیره یې د سیمې پر ځینو دودونو هم رڼا اچولې ده او په دې لړ کې د نورو لیکوالو لپاره د یوې سالمې سیالۍ لاره پرانیسې ده.

زما په آند هره لیکنه د ګڼو مثبتو ټکو تر څنګ هرو مرو یو لړ نیمګړتیاوې لري چې د ښاغلي حلیمي لیکنه موږ له دې قاعدې څخه مستثنی نه شو ګڼلای، خو دغه ټولګه هغو ټولو څېړونکو او لیکوالانو ته د ګټورو لیکنو د لړۍ د پیل کیدو لاره پرانیزي چې د دې کتاب معلومات ورته کافي نه ښکاري. نو هیله ده چې د هیواد په کلتوري ډګر کې همداسې یوه لړۍ پیل او په دې هکله نورې ګټورې څېړنې رامنځته شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ښاغلي حليمي ځېړنه زياتې ځانګړنې لري چې ځينو ته يې په دې سريزه کې په لنډه توګه اشاره کيږي:

لومړی: ځېړنيار محمد حامد حليمي د خپلې ليکنې د هرې خبرې لپاره ګڼ تاريخي لاسوندونه ذکر کړي او د ځېړنې د چارو هغه بنسټونه يې تر ډېره حده په نظر کې نيولي دي چې د يوې غوره ليکنې لپاره اړين دي.

دويم: د وردګو د تاريخي ځېړنو په هکله دغه ليکنه ځکه د زيات اهميت وړ ده چې په دې لړ کې تر دې مهاله يوازينی ليکنه ده چې د تاريخي لرليد او د سيمې د معاصرې پېژندې تر منځ يې انډول ساتلی دی او په داسې ډول يې معرفي کړې ده چې د موضوع حق تر ډېره حده په ښه توګه ادا شوی دی.

دريم: ليکوال توانيدلی چې د خپلې ليکنې په لړ کې تر ممکن حده پورې هغه معيارونه په پام کې ونيسي چې د ژوند په مختلفو برخو باندې راڅرخي او د ضروري برخو يادونه يې له پامه نه ده ويستلې.

سره له دې چې زه د ځېړنيار محمد حامد حليمي هڅه او هاند په دې هکله ستايم او نوموړي ته د دې سترې بريا له کبله مبارکي وايم، د خپلې ټولنې په کلتوري کړيو او ليکوالو باندې غږ کوم چې د دې مبارکې سيالۍ ډګر ته تر بل هر چا مخکې را وړاندې شي او د هغو بنسټونو په معرفي کولو کې خپله ملي دنده ادا او هغه څه برلا کړی چې ستاسو په نظر يې په دې ليکنه کې مناسبه يادونه نه ده شوې او يا هم چورلټ پاتې شوي دي.

د خپلو خبرو په وروستۍ برخه کې د دې خبرې يادونه هم اړينه بولم چې د وردګو کلتوري يون په پام کې لري چې د وردګو د تاريخي شخصيتونو، فولکلور، کلتوري آرونو، پوهنيزو چارو او نورو اړينو برخو کې هم د بيلو بيلو ټولګو او رسالو په وسيله ځېړنه وکړي، څو خپل ګران افغانستان، خپلو خلکو، تاريخي او کلتوري کړيو ته د خدمت جوګه او په دې هکله ملي پور ادا کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

يو ځلې بيا هم ګران حليمي صاحب ته د دې ګټورې تاريخي ټولګې له کبله مبارکي وايم، د دې تاريخي خېړنې د چاپ سپارښتنه کوم او نوموړي ته په خپل وياړمن ژوند کې د لا زياتو برياوو غوښتونکی يم.

مينه او مننه

ګل آغا احمدي وردګ

۲۱ تله ۱۳۸۷ هجری لمريز ۱۲ اکتوبر ۲۰۰۸ زيږديز

کابل، افغانستان

(c) ketabton.com: The Digital Library

مننه او څو خبرې

خوښ یم چې خپل ګران هیواد افغانستان او میړنیو پرګنو ته یوه داسې رساله وړاندې کوم چې کیدای شي د هیواد د میشتو قومونو له ډلې څخه د یو ستر او میړني ټبر یعنې وردګو په هکله په کره دلایلو ولاړ یو لړ تاریخي معلومات وړاندې کړي.
هغه مهال چې د افغانستان د علومو په اکاډمۍ کې مې دنده تر سره کوله، نو تل به مې د خپلې مطالعې لپاره د اکاډمۍ له کتابتون څخه کتابونه اخیستل او هغه به مې لوستل. په ځانګړې توګه ما غوښتل څو د وردګو په هکله څه ناڅه معلومات راټول او د یوې مقالې په توګه په کومه مجله یا جریده کې خپاره کړم. خو له ډیر لټون څخه وروسته مې لږ څه معلومات وموندل او د لومړی ځل له پاره په دې حقیقت پوه شوم چې د وردګو په هکله د معلوماتو په راټولولو کې د مأخذونو په موندنه کې هغه شان چې زما زړه یې غواړي نه بریالۍ کیږم. له دې ټولو سره سره مې بیا هم د وردګو په هکله یوه مقاله ولیکله او هغه مې د جرګې مجلې ته د خپرولو په موخه وسپارله. څه موده وروسته یوه ورځ مې پداسې حال کې د هیواد پیاوړی لیکوال او څیړونکی استاد حبیب الله رفیع سره لیدنه وشوه چې معاش مې اخیست او له روغبړ څخه وروسته یې راته وویل چې د جرګې مجلې له پاره ستاسو ترتیب کړې مقاله د نوموړې مجلې د کتنپلاوي له لوري ماته د کتلو لپاره سپارل شوې ده او زه غواړم چې په دې هکله له تا سره و ګورم او زیاته یې کړه څو د نوموړی دفتر ته ورشم.
بله ورځ د استاد حبیب الله رفیع دفتر ته ورغلم په مینه مینه یې د خپلو اسنادو له مینځ څخه هغه مقاله راویستله چې ما لیکلې وه د هغې د بشپړولو له پاره یې راته وویل چې ما د وردګو په هکله یو مهال یوه څیړنه پیل کړې وه، خو بیا د بوختیا له امله راڅخه پاتې شوه، ته دا موضوع په هراړخیزه توګه وڅیړه او ځینې مأخذونه یې هم راته په ګوته کړل. د دې

(c) ketabton.com: The Digital Library

ترڅنګ يې راته وويل چې که چيرې د مفرداتو د جوړولو په برخه کې کومې مرستې ته اړ شوې نو زه به درسره مرسته وکړم.

د استاد همدا لاربښوونه وه، چې زه يې د وردګو په هکله د يوې څېړنيزه او معلوماتی ټولګې راټولولو ته وهڅولم. په حقيقت کې هغه څه چې ستاسو تر مخ دي، اصلي زړی يې همغه مقاله وه چې د وخت په تيريدو او د معلوماتو په ورزياتولو مې تر اوسنۍ بڼې پورې راورسوله.

د وردګ کلمه د تاريخ په پاڼو کې اوږده او لرغونې سابقه لري او له ميلاد څخه نږدې دونيم زره کاله تر مخه اټکل کيږي. دغه کلمه کله په قوم او کله هم په سيمه باندې پر يوه او بله بڼه کارول شوې ده. په سيدانو باندې د وردګو د ورګډولو خيالي افسانې او له مير سيد احمد څښور يا اوږد کوڅي څخه پورته د هغې د سلسلې مبهم توب هغه څه وو چې زه به يې تل ځورولم او آن له يو شمير مشرانو او مخورو څخه مې هم د دې افسانې په هکله يو لړ خبرې اوريدلې چې په حقيقت بنا نه وې چې ګواکې وردګ د مير سيد احمد ګيسودراز يا اوږدکوڅي اولاده ده او يا دې ته ورته نور فلکوري روايتونه زما تر غوږو هم رارسيدلي دي.

نوموړې ستونزې ته په پاملرنې سره مې دا عزم وکړ چې د تاريخي شواهدو او کره اسنادو په رڼا کې د لوموړي ځل لپاره خپلو ګرانو هيوادوالو ته داسې معلومات وړاندې کړم چې له يوې خوا د پورته يادې شوې فلکوري افسانې او له واقعيت څخه لرې قصې په څير دوديزه روايتونو باندې د بطلان کرښه راوکاږي او له بل پلوه په لوستلو يې لوستونکو ته د وردګو د قوم، سيمې او کلتور په هکله يو عمومي انځور تر لاسه شي.

د څېړنې ځينې کارونه مې سرته رسولي وو چې د قدرمن استاد ګل آغا احمدي وردګ صاحب يو ليک مې تر لاسه کړ چې په هغې کې له ليکوالو څخه غوښتل شوي وو څو د جغتو مهالنۍ په جريده کې د خپرولو له پاره خپل مطالب او ليکنې وروليږم. ما هم وغوښتل چې د وردګو په هکله د ليکنې يوه يوه برخه په نوبت سره د جغتو مهالنۍ ته

(c) ketabton.com: The Digital Library

وروليږم چې احمد صاحب هم دا خبره په ډېر ورين تندی ومنله او څو برخې يې د جغتو په مهالنۍ کې په پرله پسې توګه خپرې شوې. خو کله چې د وردګو د کلتوری يون له خوا د ۱۳۷۸ کال د غوره ليکوال او څېړونکي جايزه راکړل شوه نو دې کار ډېر وهڅولم څو تر لاس لاندې څېړنه چې ستاسو د لوستلو وياړ لري بشپړه کړم چې له نيکه مرغه په دې کار بريالی شوم.

د وردګو د تاريخ په هکله که چيرې د دې لړۍ هرې برخې ته تم شو نو کيدای شي په هره برخه يې ګڼ شمير کتابونه وليکل شي خو هغه څه چې ما د وردګو په هکله راټول کړي دي يواځې يو داسې پيل ګڼل دی چې نورو ليکوالو او څېړونکو ته د وردګو په اړه د څېړنې لاره هواروي او زما ټولګه په دې لاره کې د يوې کوچنۍ هڅې مثال لري. زه هيله من يم چې د هيواد نور ليکوال او څېړونکي له دې نيمګړې ليکنې څخه په الهام اخيستنې سره هر اړخيزې او بډايې څېړنې ترسره کړي او د وخت په تيريدو سره زما دغه هڅه په بشپړو او اغيزمنو څېړنو سره و پالي.

په پای کې د هيواد له نامتو ليکوالو، څېړونکو او استادانو او د افغانستان د علومو د اکاډيمۍ له غړو هر يو څېړنپوه استاد ميراحمد ګوربز، څېړنوال الحاج استاد سيد محی الدين هاشمي، څېړنوال استاد نصرالله ناصر او د ويسا د ورځپاڼې له چلوونکي قدرمن استاد زبير شفيقي څخه منته وکړم چې د دې رسالې په بيا لوستلو سره يې زه ډېر احسان من کړم او هر يوه پر خپل وار خپلې غوره لارښوونې پر ما باندې پيرزو کړې. ټولو قدرمنو استادانو ته د لوی خدای (ج) له دربار څخه د سوکاله ژوند او اوږده عمر غوښتنه کوم.

د يادولو وړ بولم کومې لارښوونې او وړانديزونه چې استادانو په دې هکله ماته کړې دي نو ما هم تر ډېره حده په پام کې نيولې دي.بايد ووايم چې په ځينو مواردو کې مې دا خبره غوره ګڼلې چې که لوی خدای(ج) توفيق راکړ نو هره برخه به يې د ځانګړې رسالې په ترڅ کې په هر اړخيزه توګه وڅېړم.

(c) ketabton.com: The Digital Library

همدارنګه له فرهنګ پالونکي او د هیواد په مینه سمسور شخصیت ښاغلي استاد ګل آغا احمدی وردګ څخه چې تل یې زه هڅولی یم او د دغه نیمګړې رسالې په لوستلو سره یې د هغې زیار پر ځان واخیست او د لا ښه‌والي لپاره یې کولو په لاره کې یې غوره لارښوونې او زیاتونې راڅخه ونه سپمولې، ډیره زیاته مننه کوم. نوموړی ته د لوی خدای (ج) له دربار څخه د روغ او له بریاوو څخه ډک ژوند غوښتنه کوم، په ګوتو او قلم یې دې تل برکت وي او قلم یې دې تل هیواد ته د چوپړ په لاره کې مخ پر وړاندې وچلیږي. قدرمن استاد احمدی د وردګو د راتلونکې له پاره هغه ماسترپلان ته ورته لیکنه هم راباندې و لوروله چې د دغه ټولګې په پای کې د ضمیمې په توګه چاپ شوې او تاسو یې د دې ټولګې په وروستۍ برخه کې موندلای شی.

همدا راز له خپل قدرمن، محترم او ګران پلار الحاج مولانا (حلیمي) څخه هم یوه نړۍ مننه کوم چې د دې لیکنې بشپړولو ته یې تل هڅولی یم او په دې برخه کې یې راسره نه هیردونکي مرستې کړې او په خپله پلارنۍ او هم مورنۍ مینه یې (ځکه مور مې کله چې زه دری کلن وم وفات شوې ده) نازولی یم، خدای پاک دې هغه ته د دارینو کامیابي او فردوس جنت په نصیب کړي.

په پای کې د هیواد له پیاوړی علمي شخصیت پروفیسور دوکتور زر جان بها څخه هم زیاته مننه کوم چې د دې ټولګې د چاپ لګښت یې پرځان واخیست او په دې برخه کې یې راسره مرسته وکړه. پوهاند صاحب ته د لوی خدای(ج) له دربار څخه د دنیوي او اخروي اجر غوښتونکی یم.

د یوه سوکاله، آباد او پرمختللي افغانستان په هیله

په مینه

محمد حامد حلیمي

۱۳۸۷/۷/۷

(c) ketabton.com: The Digital Library

وردګ د انساني ټولنې
په اوږدو کې

مخکې له دې چې د وردګو په اړه خپل بحث پیل کړم، د یادونې وړ بولم چې د پښتو او پښتنو په باب په کافي اندازه څېړنې او لیکنې ترسره شوې دي، نو ځکه د بحث د نه اوږدولو په موخه یواځې په یوه لنډه او ځغلنده کتنه بسنه کوم.

د دې له پاره چې په انساني لرغونو ټولنو کې د وردګو ځای او موقف څه ناڅه روښانه کړو، د هغوی په منځ کې وردګ د یوه ستر ټبر په توګه ومومو او له وردګو څخه تر مخه په ټولنیزو ډلو کې د وردګو ځای وپیژنو، نو د خپل بحث لړۍ له آریایانو څخه را پیل کوم.

آریایان د انساني ټولنې یوه ستره برخه ده، چې د پیړیو پیړیو ځلانده او وتلی تمدن په درلودلو سره یې ډېر ملتونه په خپله لمنه کې را نغاړلي او بشری ټولنې ته یې وړاندې کړې دي.

د آریایانو اصلي ټاټوبی آریانا ویجه چې د پامیر لوړې ځمکې او د آمو سر چینې وې چې(د اصیلو یا نجیبو خلکو ځمکه ده)، ښودل شوی دی. د وخت په تیریدو او د دوی د شمیر د زیاتیدو او نورو بیلابیلو لاملونو له کبله آریایان نورو سیمو ته خواره واره شول او هلته یې خپل ژوند پیل کړ،(۱). ځینو یې د هندوکش په شمالي او جنوبي لمنو کې استوګنه غوره کړه، ځینې یې د هریوا (هرات) خواته ولاړل او دریمه ډله یې د باختر او هندوکش له شاوخوا څخه د کابل، خیبر او نورو لارو څخه تیر او د اباسیند او ګنګا تر منځ یو ځلانده مدنیت رامنځته کړ. له آریایانو څخه یو مشهور دینی کتاب چې (ویدا) نومیږي او د حضرت عیسي (ع) له میلاد څخه ۱۴۰۰ کاله د مخه لیکل شوی او تر اوسه پورې پاتې دی چې د دې قوم په تاریخ کې د ډېر ارزښت او اهمیت وړ شمیرل کیږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د آريايي قبيلو په ډله کې يوه هم د پکهت (پښتنو) قبيله ده، چې په ريګويدا (د ويدا د کتاب يوه برخه ده) کې يې نوم ياد شوی دی او دا خبره څرګندوی چې دې اولس له ميلاد څخه څوارلس سوه کاله د مخه هم شتون درلود.

په ويدا کې پکتها د پښتنو د پاچا او د پکهت ياني د پښتنو د قوم په نومونو څو ځايه او په پر له پسې توګه راغلي دي.

هغه وخت چې د پکهت قبيله د خپلې لومړنۍ ليږديدنې په وخت کې د هندوکش سهيلي برخوته راکښته شوه، نو ورو ورو د آريانا په جنوب ختيځو سيمو کې ميشت شوه چې د دوی سيمه د پکتيا، پښتيخا، پختيښا، پښتنخا، پښتونخا او پښتونخوا په نومونو ياده شوه، چې د يونان مشهور او نامتو تاريخپوه هيرودت(۴۲۵ – ۴۸۴ م) او د يونان نامتو جغرافيا ليکونکی بطليموس کلوديوس (د دوهمې ميلادي پيړۍ په لومړۍ نيمايی کې يې ژوند کاوه)، هم نوموړي حقيقت ته په خپلو آثارو کې اشاره کړې ده.

د پښتو په کلاسيکو ادبياتو کې هم پورتنۍ کلمې راغلي، چې د بيلګې په توګه د ښکارندوی غوري(۵۶۹-۶۰۲ هجری ق)، د سليمان ماکو په تذکرة الاوليا، د پټې خزانې په سريزه(په چاپي نسخه کې پښتونخوا او په اصلي نسخه کې پښتنخا راغلې ده(۲) چې دغه حقيقت په ځينې نورو آثارو کې هم کله په يوه او کله پر بله بڼه هغه په ګوته کولی شو.

پښتانه چې د تاريخ په اوږدو کې يې د خپل لرغونتوب ډير پړاوونه وهلي او ډول ډول قبيلوي جوړښتونه يې درلودل، په عنعنوي توګه په لاندينيو پنځو سترو ټولنيزو ګروپونو ويشل شوي چې عبارت دي له:

1. غرغښتي پښتانه
2. سړبني پښتانه
3. کرلاڼي پښتانه
4. بيټني پښتانه

(c) ketabton.com: The Digital Library

5. متوزي پښتانه چې غلجي او لودي پښتانه ترې مقصد دي،(۳).

پورتني یاد شوي ګروپونه هر یو په خپل وار په لس ګونو نورو ډلو ویشل شوي دي.

لکه څرنګه چې زموږ بحث پر وردګو باندې راڅرخي او د پښتنو دغه قبیله په پښتني قبیلو کې په کرلاڼی کورنۍ پورې اړه لري، نو ځکه خپل بحث ته د کرلاڼی کورنۍ په اړه ادامه ورکوو.

په پښتنو قبیلو او ټبرونو کې یو هم د کرلاڼي ټبر دی، چې په بیلابیلو څانګو او ګروپونو ویشل شوی دی. د کرلاڼیو د پلرونو او نیکونو په اړه ګڼ او مختلف روایات شته دي. د بیلګې په توګه دلازاک چې د کرلاڼي پښتنو یوه عمده څانګه ده ، عقیده څرګندوي چې د کرلاڼ پلار سید قاف نومید، چې په اتم پښت کې حضرت امام حسین (رض) ته ور رسیږي.

د خټکو قبیله د کرلاڼي پلار هونی بولي او شیتک عقیده لري چې کرلاڼی د کوم شهزاده زوی وو. همدا راز د خوګیانیو ښاخ عقیده څرګندوي چې دی د عبدالله اورمړ زوی دی.د افضل خان خټک په (تاریخ مرصع) کې د تاریخ خان جهاني په روایت دا پېښه داسې بیانوی چې د ذکریا او عبدالله په نومونو دوه کسان وو، چې یوه یې کړایي او بل یې یو هلک پیدا کړ. څرنګه چې عبدالله نومي کړایي او ذکریا نومي هلک پیدا کړی وو او عبدالله اولاد نه درلود نو هغه ته یې وویل چې دا هلک ماته راکړه او زه به تاته کړایي درکړم او هغه هم ومنله،(۴).

د کرلاڼي د اولادې په اړه ځیني خلک وایي کله چې کرلاڼ نومی ماشوم نړۍ ته سترګې پرانیستې نو په هغه ځای کې لښکر یوه شپه تم شوی او بیا له هغه ځایه تللی و. دغه ماشوم د اوسپنی تر یوې کړایي لاندې و او بیا د عبدالله نومي له خوا و موندل شو چې د اورمړو د قبیلې څخه و، نو د کړایی د نوم له کبله د کرلاڼي نوم پرې کېښودل شو.

خو اروابناد اکاډیمسین پوهاند رشاد بیا دغه تشبیه د مضحکو تشبیهاتو له ډلې څخه ګڼلې او د «حیات افغاني» پښتو ژباره کې چې د نوموړی حاشیه او تعلیقات ورسره مله دي، د

(c) ketabton.com: The Digital Library

همدغه بحث د پاڼې په لمن ليک کې د دغې تشبيه په اړه ليکي«دا هم له مضحکو تسميو څخه ده»،(۵).

محقق عبداللطيف ياد طالبي د «پښتنې قبيلې» په اثر کې خپل نظر داسې څرګندوي: له دې کبله چې د کرلاڼي د قبيلې وګړي تر ډېره بريده له کرکيلي او کرنې سره سروکار لري، نو د کرلاڼي نوم هم له همدې کبله په دغه ټېر باندې اينبودل شوی دی،(۶). ماته هم د کرلاڼي د نامه د څرنګوالی په باب د ښاغلي يادطالبي روايت د نورو په پرتله په دې اړه د منلو وړ او ډېره په ځای او غوره نظريه ښکاري.

همدارنګه په ځو ماخذونو کې په متواتر ډول دا خبره راغلې ده چې دغه هلک(کرلاڼ) د ژمی په مېنه (هستوګنځي) په لويديځ افغانستان کې پيدا شوی و او عبدالله اورمړ له دې کبله هغه په زويتوب ومانه چې نارينه اولاد يې نه درلود، او د نوموړي روزنه او پالنه يې په غاړه واخيسته. کله چې بلوغ ته ورسيد، نو خپله لور يې ورته نکاح کړه چې له هغې څخه يې دوه زامن و زيږېدل، چې په يوه باندې د کودي او په بل باندې يې د ککي نوم کېښود. وروسته بيا د دې هر يوه له لمنې څخه ډېر نور ښاخونه او قومونه رامنځ ته شول.

ښاغلي پوهنوال محمد عمر روند مياخيل په خپل اثر «د پښتنو قبيلو شجرې او مېنې» کې د شيرين خان ناصر د «پښتنو قبيلو د مېنې شجرې او نوميالي» له قول څخه ليکلي چې: کرلاړی يو پخوانی آريايي قوم او مضبوط پښتانه دي،(۷).

په ټوليزه توګه هغه پښتانه قومونه او ښاخونه چې د کرلاڼ له لمنې څخه پيدا شوي دي د کرلاڼي يا کرړاني پښتنو په نوم يادېږي.

خو د دغه ټولو روايتونو تر څنګ اروابښاد علامه پوهاند حبيبی د «افغانستان لنډ تاريخ» کې کرلاڼي سوچه پښتانه بللي او وايي چې دغه پښتانه له غرغښت، بيټني او سړبن سره خپلوي لري.

د کرلاڼي په کورنۍ کې دلازاک، منګل، خوګياڼي، اپريدي، خټک، وزير، بنوڅي، دوړ، ځدراڼ، اتمان خيل، ځاځي، توري، وزير، ګوربز، تڼي او نور قومونه شامل دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

تاريخي شواهد څرګندوي چې کرلاڼيو د پښتنو په تاريخ کې ډيره مهمه برخه اخيستې ده که څه هم چې په هندوستان کې د لوديانو د سلطنت په زمانه کې د کرلاڼيو قبيله دومره مشهوره نه وه، خو د سوري کورنۍ د واکمنۍ پرمهال دغې قبيلې ډير شهرت وموند او له دې قبيلې څخه دوه نوميالی هر يو تاج خان او سليمان خان په دې موده کې د خورا زيات شهرت خاوندان شول چې د جمال خان کرلاڼي زامن وو. په لومړي ځل د پښتنو په تاريخ کې د تاج خان او سليمان خان نومونه د شيرشاه د جرنيلانو په توګه ياد او د قنوج په جګړه کې ښه و ځليدل چې شيرشاه نومړې جګړه د مغلی پاچا همايون په وړاندې ګټلې وه. (۸).

لکه څرنګه چې مخکې يادونه وشوه چې کرړان يا کرلاڼ دوه زامن درلودل د کرلاڼ د لومړنۍ ميرمني لومړی زوی کودی او دوهم زوی يې ککی نوميده.کودی دوه ميرمنی درلودې له لومړۍ ميرمنې څخه يې دوه زامن وو، چې مشر يې دلازک نوميده او له خپل ورور اورکزي څخه دوه کاله مشر و او د دلازاکو قبيله ورځينې پيدا شوې ده په لومړي سر کې دغه قبيله په ډيرې چټکۍ سره زياته شوه خلک يې ډير زړور وو، ډير ځايونه يې د خپل موجوديت او ځواکمنتيا په لومړيو پړاوونوکې تر خپلې واکمنۍ لاندې راوستل خو وورسته يې بيا سختې ماتې سره مخامخ شول چې اوس مهال په پيښور، چهچه، ضلع هزاره، دکن او نورو سيمو کې ميشت دي. بايد يادونه وشي چې ځينې مؤرخين د يادو شوو قومونو جرړې په اوسني افغانستان کې وچې بولي.

د اورکزي د ټبر ځينې څانګې د کوهاټ د ضلعې په غرنيو سيمو کې او ځينې نور يې د سپين غره ختيځ او د تيراه په جنوبي واديو کې ميشت دي چې د دې ټبر دولت زی او متوزي څانګې په شمير کې له نورو څخه زياتې دي.

د کودي د دوهمې ميرمنې زامن په ځينو مأخذونو(تواريخ خورشيد جهان، حيات افغاني او نورو) کې په دې ډول راغلی دي:

√ موسی زي

(c) ketabton.com: The Digital Library

- √ منګل
- √ توري
- √ هني
- √ وردګ(۹)(۱۰).

خو ځينو مأخذونو(پښتانه د تاريخ په رڼا کې او پښتني قبيلې) بيا دا ويش داسې راوړی دی:

- √ موسی زي
- √ منګل
- √ هني
- √ وردګ(۱۱)(۱۲).

په دې ښاخونو کې ځينو تاريخپوهانو هني د کرلاڼي قبايلو يوه مشهوره څانګه بللې ده، خو ځينې نور لکه د خورشيد جهان مؤلف په دې باور دي چې د دغه زوی چې نوم يې هني دی، کوم اولاد په نرۍ کې نه دی پاتې شوی.

«پښتني قبيلې» د «بنو تاريخ» له قوله ليکي چې: د هني قبيله په بنو کې له منګلو سره يو ځای اوسيده چې تر اوسه پورې په دغه ملک کې د هني منګلو په نامه شهرت لري. د شيتک اولاده چې بنوخي دي، نژدې ۶۰۰ کاله وړاندې يې هني او منګل له دغې سيمې شخه وشړل. ځينې يې هندوستان ته لاړل او ځينې يې د منګلو د قبيلې په لويديځ غره کې ميشت شول.

د توري د څانګې په اړه نظريات مختلف دي او توري ته توريزي هم ويل کيږي. د دې قبيلې يادونه بابر د ۱۵۰۵ م کال په واقعاتو کې کړې ده. ځينې دوی ته د نسل له مخې مغل هم وايي خو ځينو بيا هندوان بللي دي چې دا دواړه نظريې سمې نه ښکاري او ډيرو مؤرخينو دا خلک د کرلاڼيو پښتنو په نوم باندې نومولي او له همدې قول سره موافق دي.(۱۳).

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا قبيله د هوت شمال او د سپين غره جنوب ته د کرمې د سيند په دواړو غاړو پرته ده.

د نورو ښاخونو په اړه د نظر ډېر توپير نه ليدل کيږي، نو ځکه مې يې له راوړلو څخه دلته ډډه وکړه.

لکه مخکې يې چې يادونه وشوه د کودي بن کرلاڼ د دوهمې ميرمنې د زامنو له ډلې څخه يو هم وردګ دی چې په تاريخي لحاظ له همدې ځای څخه د دې قوم په اړه زموږ څېړنه پيل کيږي. په وردګو باندې د د خپلې څېړنې په پيل کې بايد دغه حقيقت په ډاګه کړم چې وردګ به لومړی په دريو برخو کې تر بحث لاندې ونيول شي:

- د وردګ د کلمې په اړه او د تاريخ په اوږدو کې په دې قوم، ځای او سيمې باندې د هغه اطلاق.
- وردګ د يو ستر قوم په توګه
- د وردګو سيمه او وردګ د ولايت په توګه

(c) ketabton.com: The Digital Library

د وردګ کلمه د تاریخ په پاڼو کې

د وردګو په اړه چې د معلوماتو هرې برخې ته تم شو، نو لیدل کیږي چې له بده مرغه د نورو قبیلو په څیر په دې برخه کې زیات معلومات نه تر سترګو کیږي او ډیره پاملرنه نه ده ورته شوې. د وردګو په باب د کره تاریخي اسنادو د پلټلو او څیړلو مسئلې ته د پام وړ توجه نه ده شوې. په ځینو مواردو کې د لیکوالو له خوا څو محدودې کرښې ورته ځانګړې شوې او په ځینو مواردو کې سره له دې چې کره معلومات موندل کیدای شي یا خو تر اوسه د پوهانو او څیړونکو تر ګوتو شوي نه دي او که لاس ته ورغلي هم دي یوائې د سینو یا ټیرونو په محدوده کې پاتې شوي چې په متواتر ډول له یوه پښت څخه بل ته لیږدول کیږي او د یوې ځانګړې مجموعي یا ټولګې په توګه یې د چاپ ویاړ نه دی موندلی.

له دې څخه نو بویه چې وردګ لیکوال او څیړونکي باید په خپله ملا کلکه وتړي او د ژوند په ټولو برخو کې د خپل هویت ریښتنی تاریخ خپل هیواد او ټولنې ته وړاندې کړي.

په ځینو ماخذونو کې د وردګو په اړه یوائې دوه درې کرښې راغلی دي چې یوه بیلګه یې دلته د نمونې په توګه راوړم:

در وجه تسمیه وردګ همین قدر میتوان ګفت که وردګ نام قبیله یی از قبایل پشتون است و نام قبیله بر محل آنان. یعنی بر این ولایت اطلاق شده است به عباره دیګر وردګ به حیث ولایت عبارت است از تسمیه ظرف به اسم مظروب،(۱۴).

د وردګ کلمه د تاریخ په اوږدو کې په بیلابیلو بڼو راغلې او نامتو مؤرخینو، جغرافیه پوهانو او څیړونکو په خپلو آثارو کې د هغې یادونه کړې ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پیاوړي لیکوال پوهنوال استاد رسول باوري په خپله یوه لیکنه کې چې د سلام فرهنګي ټولنې په ویب پاڼه کې خپره شوې ده، په دې اړه داسې لیکي:

«لرغونپوهانو او مؤرخینو د لرغوني او تاریخي وردګ په اړه هغسې چې وړ ده، زیاتې ځانګړې تاریخي لیکنې او څېړنې نه دي کړي، خو د افغانستان په ټولیز تاریخ کې د وردګو ولایت او په هغه ولایت کې د میشت اولس هغه ونډه بر ملا ده، چې د ټول هیواد په سترو ویاړنو او بریمنو سوبو کې شمیرل کیږي. د وردګو اوسنی ولایت او د هغه اړوندې سیمې زموږ د هیواد په لرغونو دورو او تاریخي پیرونو کې ټاکونکې او نه هیریدونکې ځپرکې لري، چې په دې لنډه لیکنه کې د ټولو هغو را یادول شونی کار نه دی، خو له آریایي پیر وروسته په بیلا بیلو دورو کې د وردګو او د هغه ولایت اړونده سیمې په یوه یا بل ډول را یادې شوي او د هیواد په ټولیز تاریخ کې یې ونډه څرګنده شوې ده»،(۱۵).

د وردګ د کلمې د تاریخ په اړه ښاغلي ارواښاد احمد علی کهزاد په «تاریخ افغانستان» کې لیکلي چې:

ویشتاسپ وروسته له دې څخه چې سل آسونه، زر غویان او لس زره میږی یې قربانی کړي، نو یې وغوښتل ترڅو دومره ځواک ورکړل شي چې د نورو کارونو ترڅنګ د (وردهکا) قومونه د حیواناتو له عبادت څخه خلاص کړي،(۱۶).

د وردیکا او برسا یا وردګ بریخي په ویدونو کې هم راغلي دي. د ویدونو زمانه د حضرت عیسی د زوکړې څخه دوه زره یا دوه نیم زره کاله پخوا ده او دا به غالباً په تاریخي اسنادو کې د ویردوک یا وردګ تر ټولو لرغوني یادونه وي. د اوستا په پاڼو کې د آریانا ویجه د شپاړس سیمو یادونه شوې ده، چې په هغوی کې اوومه د ویردک یا وردګ په نامه یادیږي،(۱۷).

(c) ketabton.com: The Digital Library

له پورتنیو ځرګندونو څخه ښکاري چې په اویستا کې د وردهکا کلمه په بشپړه توګه او کټ مټ همغه د (وردک) له کلمې سره سمون خوري او اوسني وردک همغه د وردهکا قومونه دي، چې په اویستا کې یې یادونه راغلې ده.

د یونان نامتو تاریخپوه بطلیموس او نورو تاریخپوهانو د سکندر د استحکاماتو د یادولو په ترڅ کې له اورتسپانا یا کابورا چې اوسنی کابل دی، یادونه کړې ده او د هغه اوسیدونکي یې د کابل تی Kabolitea په نامه یاد کړي او د کابل څو نژدې او ترڅنګ (مجاورې) سیمې لکه ارغنده یا ارګردا Argurada، لوګر یا لوکرنا Locarana او وردګ یا بګردا Bagarada په نومونو یادې کړې دي.

کلاوس بطلیموس په دوهمه میلادي پیړۍ کې د پارو پامیزاد parapamisade هندوکش په شاوخوا کې د اورتیکانه ortikana په نامه یو ځای راوړی چې د اوسني وردګ له کلمی سره لفظي ډیر نژدیوالی لري او هم زیاتوي چې د کابل او د سرچینې نه څیرمه سیمه کې د بګردا Bagarada ښار دی، چې د وردک war dak له نامه او موقعیت څخه لیرې نه دی. BaGRADA ، BARDAGA امکان لري چې د یونانیانو Bagarda وي چې د زند اوستا له vaekeneta سره یو دي.

په اوومه عیسوی پیړۍ کې چینې زایر هیون څانګ په خپله سفر نامه کې لیکلي دي چې په هغې کې یې داسې راوړی دي:

کله چې نوموړی زایر په ۶۴۴ میلادي کال له هند څخه د چین د سفر په لار کې کابل ته رارسیږي، له کاپیسا څخه ۱۵ ورځې د جنوب خواته سفر کوي او verana یا اوسنی بنو ته رسیږي . بیا شمال لویدیځ خواته ځي او له هغه ځایه ۵۰۰ لی (۱۰۰ میله) د شمال خواته ځي او د ورګي ستانه vargi sthane سیمې ته رسیږي چې کېدای شي دغه نوم په اصل کې verdergi sthane وي. چې محشي یې هم د وردګو سیمه بولي چې د غزني شمال خواته څلویښت میله لیرې واقع ده. د پورتنۍ لیکنې په یوه برخه کې د بطلیموس له قوله د اورتیکانه نوم راغلی او هغه د وردګ سره نژدې ښودل شوی دی. خو

(c) ketabton.com: The Digital Library

د هیواد پیاوړی لیکوال ښاغلی سرڅېړونکی رازقی نړیوال له دغه قول سره موافق نه دی او د خپل اثر(د هیواد لرغوني ښارونه او د تاریخ پاڼې) د دوهم ټوک په ۲۴۰ مخ کې لیکې چې اورتیکانه یا اورتا کانه د اریانه (هرات) د یوې لرغونې استحکامې کلا نوم دی چې اوس د قلعه اختیارالدین په نامه شهرت لري او په تاریخي اسنادو کې یې له دې په بل کوم ځای کې داسې محل نه دی معرفي شوی او په دې باره کې د صبا د مجلې په یوه ګڼه کې مفصل معلومات وړاندې شوې دي،(۱۸).

همدا راز د معتبرو منابعو او اخځلیکونو په حواله د یما پاچا د کهاله د پاچاهانو (د بخدي یا آریانا) د شهنشاهي ایالتونو (۱۹) له ډلې څخه په اویستا کې شپاړس ایالتونه راغلي دي، چې یو یې هم ویکره ته، وای کرته، ویکترا Vaekereta ده، چې غالب ګمان دا دی چې د بطلیموس باګردا به عبارت له ویکرتا څخه وي او اوسنی نوم یې وردګ دی، چې د کابل سیند سره یې د اتصال کړی بشپړه کړې ده،(۲۰).

د هیواد لوی مورخ علی احمد کهزاد په خپل اثر (آریانا) کې د انګریزی پوه کننګهم د اثر (جغرافیایی قدیم هند) د لومړی جلد د ۳۸ مخ پر استناد راوړی چې ډیره شونې ده چې ویکرتا هغه نوم وي چې د کابل حوزې ته د دغه آریایي ټبر ننوتو ته اشاره کوی،(۲۱). یعنی د وردګ ټبر ته.

په ویدي او تر هغه وروسته اوستایي متنونو کې د ویکرتهه او کوبها تر ټولو نامتو سیمو څخه یوه ښېرازه سیمه یورګیتا یا اوسنی وردګ او د هغه اړوندې سیمې ګڼل شوې دي(استاد رسول باوري دا قول د پښتنو د نوی او پخوانی تاریخ چې عبدالرزاق پالوال لیکلی او په کال ۱۹۹۴ کې خپور شوی د ۳۸۸ مخ په حواله راوړی دی)،(۲۲). د هخامنشیانو په وخت کې دا سیمه د ستاکیدیا په نوم یادیده چې د څلورو نورو سیمو سره یې کلني مالیات ۱۷۵ تالانه ته رسیدل(استاد باوري دا قول د افغانستان لنډ تاریخ چې علامه عبدالحی حبیبي لیکلی او په ۱۳۴۶ کال کې په دولتي مطبعه کابل کې خپور شوی، د دوهم ټوک د ۲۸ مخ په حواله راوړي دي)(۲۳). د آلماني څېړونکی

(c) ketabton.com: The Digital Library

بوخاربریتس په وینا یوناني مورخینو هم د ستاکیدیا په نوم د یونان باختري یو ایالت یاد کړی دی، چې د وردګو سیمه یې تر ټولو نامتو سیمه بلل کېده(دا قول استاد باوري د پوهاند مجاور احمد زیار د پښتانه وروڼه ملیتونه اثر چې په کال ۱۳۶۶ د کابل په دولتي مطبعه کې چاپ او خپور شوی دی د ۵۴ مخ په استناد راوړی دی)،(۲۴).

په کوشاني پیر کې د وردګو اړوندې سیمې د نړیوالو لارو په مسیر کې د سترو کاروانونو د تم ځایونو له پاره د امن او ډاډمن چاپېریال ځای وو چې د اوسیدلو مناسب ځای یې درلود، چې د سترو سوداګریزه کاروانونو تر ټولو نامتو ځای د کوټه اشرو په نوم تم ځای و. چې د افغانستان د تاریخ په اسلامي پیر کې یې پوره نوم درلود او د وریښمو د لارې سهیلي کرښه یې د هند له پوتالی پوترا څخه د بلخ له ستر مرکز سره نښلوله.

په اسلامي پیر کې هم د وردګو د ټبر او سیمې په اړه بیلابیلو مؤرخینو، جغرافیه پوهانو او سیلانیانو له خوا زیاتې یادونې شوې دي. د بیلګې په توګه یو شمیر لیکوالو د جګړه ایزو پیښنو په اړه د دې سیمې یادونه کړې ده، لکه په ۴۴۳ هجری کال کې د وردګو په خماري دره کې د سلطان محمود د ځواکونو په لاس د الف ارسلان ماتې خوړل یادولی شو. یو شمیر نورو بیا د دې سیمې د نامتو مبارزینو په اړه د دې سیمې یادونه کړی ده. لکه غازی محمد جان خان وردګ چې د هیواد په تاریخ کې ستر ویاړ ور په برخه دی او داسې نور،(۲۵).

ښاغلی غبار په (جغرافیایي تاریخي افغانستان) نومې کتاب کې وردګ د ګندهارا د لرغونی ولایت یوه برخه بللې او ویلی یې دي چې: ګندهارا په پیښور، اټک، یوسفزی، هشتنګر، سوات، باجوړ، بونیر، دیره ننګنهارا، لمپاکا(لغمانات)، کنړونه، اسمار، کابل، لوګر، وردګ او کاپیسا باندې ویشل شوی دی،(۲۶).

وردګ د هغه ولایت نوم دی چې په ۱۳۴۳ کال کې د خلکو د اداري او ټولنیزو ستونزو هواري له کبله له امله د هیواد په اداری چوکاټ کې د نورو اداری واحدونو سره یو ځای رامینځ ته شو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

وردګ په لغمان ولایت پورې اړوند د یوه کلی نوم دی، چې د ټیګریو شمال لویدیځ لور ته د ۵,۳کېلو مترو په واټن کې د ختیځ طول البلد په ۷۰ درجو ۱۰ دقیقو او ۴۰ ثانیو او د شمالي عرض البلد په ۳۴ درجو ۴۰ دقیقو او ۱۵ ثانیو کې موقعیت لري،(۲۷).

نو ځکه ویلی شو چې د وردګ کلیمه د دې سیمې او قوم لپاره د هغې د اطلاق ډېره اوږده پخوانۍ سابقه لري چې د حضرت مسیح له میلاد څخه ۲۵۰۰ کاله مخکې اټکل کیږي.

تر دې دمه مو ټول هغه څه تر نظر تیر کړل چې په انساني ټولنه کې یې د وردګو ځای را په ګوته کړ او هم مو ولوستل چې وردګ څه نوی نوم او کومه کلیمه نه ده بلکې ډېره اوږده پخوانۍ سابقه لري. د خپلې څیړنې په دې برخه کې به تاسو په دې هکله معلومات ولولی چې د تاریخي کره اسنادو په رڼا کې وردګ د یوه ستر، ځواکمن، میړني او غیرتي ولس په توګه را پیژني.

د وردګو ســـــتر

او میړنی ټبر

لکه چې مخکې مو یادونه وکړه، وردګ د پښتنو د یوه ستر ټبر نوم دی چې د نسب له پلوه د کرړاني یا کرلاڼي د زوی (کودي) باندی ورګډیږی.(۲۸)

که څه هم چې د څیړنې په لومړی سر کې مو یادونه کړی ده چې پښتانه په پنځو سترو ډلو ویشل کیږي خو بی ځایه به نه وي چې د پښتنو د تاریخ د مؤلف قول هم دلته راوړو.

د (پښتنو تاریخ) لیکوال ارواښاد قاضي عطا الله خان د پښتنو قبیلې په دوو غټو برخو ویشلې دي:

لومړی د مغربي افغانستان پښتانه او دوهم د مشرقي افغانستان پښتانه.

وروسته بیا د مغربي افغانستان د پښتنو سترې قبیلې داسې راپیژنې:

(c) ketabton.com: The Digital Library

1- ابدالي
2- غلجي
3- ترين
4- بړيسې
5- کاکړ
6- ناصر
7- وردګ
8- پاونده،(۲۹).

يعنې دا چې مرحوم قاضی عطاالله خان هم وردګ د پښتنو د يوه ستر وګړنيز ټبر، يوې سترې پښې او يا يوې سترې څانګې په توګه ياد کړي دي.

وردګ د کرلاڼي د زوی کودي د دوهمې ميرمنې له اولادونو څخه يو زوی ګڼل شوی دی او په اصل کې کرلاڼي پښتانه دي.

له دې کبله چې د وردګو د قوم په هکله يو روايت دا دی چې وردګ يې د مير سيد احمد ګيسو دراز يا ځنور سيد ته منسوب کړي دي او نوموړی قول په څو بيلابيلو آثارو کې ذکر شوی دی.

لومړی به د دې روايت په هکله څو شيبې تم شو او وروسته به د هغې د ناسم والی په هکله وغږيږو:

تواريخ خورشيد جهان داسې راوړي دي: يو سيد چې مير سيد محمد ګيسو دراز نوميده او د سيد الرجال محمد بن اسمعيل اعرج چې د امام صادق خلف و، د سليمان غره ته راغی. له دې کبله چې صاحب د حالات او مقالات و، نو د شيراڼي، کاکړو او کرړاني خلکو ده ته مراجعه وکړه او د ده ولايت ته يې کلکه عقيده لرله. کله چې د مغلو د لښکرو په وړاندې نوموړي ته د دغه دريو قومونو د التجا په سبب، نوموړي دعا وکړه، نو هغه د مغلو د لښکرو بلا دفع او رفع شوه او دغه قومونه له هغې څخه په امان کې پاتې

(c) ketabton.com: The Digital Library

شول. له دې پیښې څخه وروسته د دغه درې واړو قومونو سرداران نومړي سید ته راغلل او خپلې لونې یې ده ته د نکاح له پاره وړاندې کړې او هغه هم وړاندې شوې میرمنې ځانته په نکاح کړې. د نومړو ښځو څخه په ترتیب سره د شیراني د سردار له لور څخه ستوریاني، د کاکړو د سردار له لور څخه مشواني او د کرلانیو د سردار له لور څخه وردګ او هنې دنیا ته راغلل. وروسته بیا نومړی سید بیرته د هندوستان په لور وخوځید او میرمنې یې د خپلو پلارونو په کورونو کې پاتې شوې چې اولادونه یې همدلته لوی شول او د دوی نسل همدلته وده وموندله او زیات شول،(۳۰).

د هیواد پیاوړی لیکوال او څېړونکی ښاغلي استاد حبیب الله رفیع دغه روایت یو فولکلوري روایت بولی او هغه له تاریخي واقعیت څخه لرې ګڼی.

تاریخ مرصع په دې هکله لیکي(زده کړه چې په زمانه د شیراني د حیات یو درویش صاحب د ولایت وه، چه نوم یې سید محمد وه او سلسله یې د نسب دا رنګ پیوسته ده: سید محمد د سید غور، سید غور د سید عمر، سید عمر د سید قاین، سید قاین د سید رجال، سید رجال د سید اسماعیل، سید اسماعیل د سید امام محمد باقر، سید امام محمد باقر د سید امام جعفر صادق، امام جعفر صادق د امام زین العابدین، امام زین العابدین د امام حسین، امام حسین د امیر المومنین حضرت علی کرم الله وجهه)،(۳۱).

د مخزن افغاني په هغو دوه قلمي نسخو کې چې د افغانستان د علومو اکاډمۍ د خطي نسخو په برخه کې په ۳۱۴ او ۱۹۶ شمیره باندې خوندي دي، وردګ یې په سیدانو باندې ور ګډ کړي دي،(۳۲) (۳۳).

هغه دلایل چې د پورتني روایت ضعف څرګندوي او په(حیات افغاني، د پښتنو قبیلو شجرې او مېنې او نورو ماخذونو هم راوړې دي په لاندې ډول وړاندې کیږي:

علامه پوهاند عبدالشکور رشاد د حیات افغاني چې ژباړونکی یې محقق فرهاد ظریفي او محقق عبداللطیف یاد طالبی دي او د نومړی په سریزه، تحشیه او تعلیقاتو د دانش

(c) ketabton.com: The Digital Library

خپرندویه ټولنې له خوا یې دویم چاپ په ۱۳۸۶ کال کې تر سره شوی دی، د ۴۳۷ پاڼې په لمن لیک کې د پورتني روایت د تیروتنې په اړه لیکي:

په تاریخ مرصع (۵۲۲ مخ) کې راغلي دي: هرګاه چې لښکر د امیر تیمور نژدې و کوه سلیمان ته راغی حضرت خواجه یحیی کبیر بختیاري (۸۳۴ هجري قمري مړ) له خپلو توابعو او لواحقو سره په خوا د غره کې و، مریدانو عرض وکړ چې یا شیخ امیر تیمور نژدې راغی مبادا چې کښیوزو، حضرت خواجه څه خاورې واخیستی درې ځله یې قل هوالله ولوسته او په لور یې د لښکر ورځولې په فرمان د حق تعالی په منځ د لښکر او د دوی حجاب پیدا شو، واړه مغل ګویا ړانده شول آواز یې د سرېو وارویده اما هیڅ یې نه لیدل. لښکر په تعجب شه او دا حقیقت یې په عرض د امیر تیمور ورساوه ویې وې (وویل) شاید په دا غره کښې اولیا الله شته. زر له دې ځایه وجاروزی لږ څه پستنه وجاروتل سترګې د مغلو بینا شوې. امیر تیمور وفرمایل چه له چا تحقیق وکړی چه دا ځای مسکن د کوم بزرګ دی. دغه مطلب افضل خان خټک(۱۰۷۵ هجري قمري زوکړه) له مخزن افغاني څخه ترجمه کړی دی، خو له ډېټي حیات خان څخه د دعا کوونکی نوم بدل شوی دی،(۳۴). یعنې دا چې ډېټي حیات خان د خواجه یحیی کبیر بختیاری په ځای د سید ګیس ګیسو محمد ګیسو دراز نوم راوړی دی. چې د اروانباد علامه رشاد دا قول د دغې موضوع رد په روښانه توګه راپه ګوته کوي.

همدا راز مرحوم علامه رشاد لیکي: د ډېټي حیات خان دا خبره سمه نه ده. په روزنامچه غزوات هندوستان کې چې تیمور د لښکر کشیو لپاره وقف شوې ده لیکلي دي «روز نوزدهم ماه عساکر تیمور به قلعه نغر رسیدند از آنجا بر کلانیان(کسرړانیان) تاختند برخی از تیغ ګذرانیده شدند فرزندان ایشان را برده و اسیر ګرفت. هشتم ماه بر لب آب سند سایه افګند» نغر د اوسنی خوست په شاوخوا کې واقع و، په دغه روزنامچه کې د آریوب، شلوزان، بنو د نیولو او د هغو ځایونو د خلکو د وژلواو چور چپاو پیښې هم راغلې دي. د رشاد بابا له دې قول څخه له ورایه دا څرګندیږي چې د تیمور د لښکرو له شر څخه نه

(c) ketabton.com: The Digital Library

یواځې دا چې کرلانیان خوندی پاتې شوي نه دي، بلکې ډېر شمیر یې ورځخه وژلي او اسیران کړي دي. نو ځکه د ډېټی حیات خان پورتني قول چې د سید محمد ګیسو دراز د دعا له امله د کرلانیو په ګډون ځینې نور قومونه هم ژغورل شوي دي، ناسم روایت دی.

د ضعف ځینې نور دلایل یې چې د حیات افغاني، د پښتنو مینې او شجرې او ځینې نورو ماخذونو په یو شان راوړي دي په لاندې ډول وړاندې کیږي:

لومړی: په مخزن افغانی کې چې لیکل شوي چې ګواکې د شیرانې د ژوند په وخت کې سید محمد ګیسو دراز د سلیمان غره ته راغلی و، دغه روایت ضعیف ښکاري ځکه چې وروسته په خپله د مخزن افغاني مؤلف لیکلي دي چې شیرانی د سړبن ابن قیس عبدالرشید لمسی و او قیس عبدالرشید یې د جناب خاتم المرسلین محمد (ص) هم عصره ښودلی او سید محمد ګیسو دراز له ۸۰۰ هجري لمریز کال نه وروسته هندوستان ته ولاړ، نو څرنګه دا امکان لري چې د سړبن لمسی شیرانی چې د قیس عبدالرشید له څلورم پښت نه و، تر اتمې هجري پیړۍ پورې دې ژوندی وي.

په تاریخ فرشته کې لولو چې په ۸۱۰ هجري کال د سلطان فیروز شاه بهمني د واکمنۍ په وخت کې سید محمد ګیسو دراز د ډهلي څخه دکن ته لاړ او په حسن آباد کې یې ګلبرګه ته نږدې خانقاه جوړه او دیره و چې تر اوسه هم هلته د ده مقبره د خاصو او عامو زیارتګاه ده.

احمد شاه بهمني چې په ۸۲۵ هجري کال کې د دکن په تخت کیناست او د سید محمد ګیسو دراز د مرګ کال هم ۸۲۵ هجري قمري دی(رشاد) نو هغه د سید محمد ګیسو دراز خاص مرید او معتقد و، چې ډیر کلي او قصبې یې د هغه د خانقا لپاره وقف کړل او تر اوسه هم د سید محمد ګیسو دراز اولاده په دکن کې شته، خو نه په هغه زیات شمیر چې د افغانستان خلک یې د ده اولاده بولي.

دویم: د سید محمد ګیسو دراز د نسب شجره چې د مخزن افغاني مؤلف راوړې ده او په هغې کې د ده یوولسم پښت د حضرت امام حسین سره ګډوي. د دغه مؤلفینو په نظر

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ۸۰۰ کلونو په پرتله یوولس پښته لږ دي. ځکه چې د حضرت محمد (ص) نه وروسته د منځني حساب له مخې په یوه پیړۍ کې باید لږ تر لږه درې پښته تیر شوي وي.

دریم: د مخزن افغاني نه پرته د دغه روایت له لپاره بل کوم ثبوت تر لاسه نشو او دا هم اټکل کیدای شي که دغه قومونه واقعاً د سید محمد ګیسو دراز له اولادې څخه وای، نو کله چې په ۹۰۱ هجری کال کې بابر پاچا افغانستان ته راغی، نو په دغه وخت کې څنګه کیدای شول چې د وردګو او ګنداپوریانو شمیر دې دومره حد ته رسیدلی وي. په داسې حال کې چې د سید محمد ګیسو دراز او بابر پاچا تر منځ یوائې سل کاله وخت تیر شوی دی، نو دا څنګه منلی شو چې په یوه سلیزه کې دې له یوه تن څخه دومره اولاده منځ ته راشي څومره چې په دغه وخت کې ګنداپوریان، وردګ، مشوانۍ او هنۍ وو.

له دې نه پرته د بنو د تاریخ له څیړنو څخه چې د دغه کتاب په دریمه برخه کې راغلي دي څرګندیږی چې د شیخ محمد روحاني د ژوند په وخت کې د بنوڅیو ښاخ نژدی ۷۵۰ هجری کې د بنو سیمه له منګلو نه ونیوله او دا د هنۍ هغه ښاخ دی، چې خپل ځانونه د سید محمد ګیسو دراز له اولادې څخه شمېري. په داسې حال کې چې سید محمد ګیسو دراز په بنو کې د دغې قبیلې له میشته کیدونه سل کاله وروسته منځ ته راغلي دي، نو دا هیڅ کله امکان نه لري چې اولادونه د خپل نیکه له پیدایښت نه وړاندې په فتوحاتو پیل کړی وي.

یو بل داسې عجیب روایت هم شته چې د هغه له مخې وردګ د خپل نسب په اړه وایي چې زموږ اوسنۍ مقبوضه سیمه د سلطان محمود غزنوي له خوا د آبادۍ لپاره موږ ته راکړل شوې وه. حال دا چې د سلطان محمود غزنوي دوره د سید محمد ګیسو دراز له پیدایښت نه نژدې څلور سوه کاله قدامت لري. سلطان محمود غزنوي د اوویشت کالو په عمر په ۹۹۸ کال میلادي کې(۳۵) (چې له ۳۷۷ هجری لمریز یا ۴۱۹ هجری سپوږمیز کال سره برابر دی) پاچاهۍ ته ورسید. که د دوی دغه روایت سم وي، نو باید

(c) ketabton.com: The Digital Library

دې ټکی ته پاملرنه وشي چې څنګه کیدای شي چې د سید محمد ګیسو دراز له پیدایښت څخه څلور سوه کاله وړاندې د ده اولاده ملک آباد کړي.

یاد شوو دلایلو ته تر پاملرني وروسته د ځینو ثقه پښتنو دغه قول بې ځایه نه ښکاري چې وایي (په افغانستان کې چې کومو خلکو ته د خپل نسب په اړه معلومات نه وي. نو هغوی ځانونه د سید محمد ګیسو دراز اولاده بولي) او هغه فقره چې په مخزن افغاني کې لیکل شوې ده چې د سلطان بهلول لودي او نورو د واکمنۍ په دوره کې د دې قومونو د نسب ذکر راغلی دی، نو دا خبره هم سمه نه ده، ځکه چې سلطان بهلول لودي او سید محمد ګیسو دراز هم عصره یا یو بل ته په نږدی وختونو کې تیر شوي دي. په ۸۵۵ هجری کال سلطان بهلول لودي د ډیلی په تخت کښیناست او سید محمد ګیسو دراز تر ۸۲۵ هجري کال پورې په دکن کې ژوند کاوه، نو په دغو دیرشو کلونو کې د سید محمد ګیسو دراز اولاده دومره ډیریدای نشي څومره چې د دغو څلورو ښاخونو خلک په هغه وخت کې وو او نه په دومره لږه موده کې د دې امکان موجود و، چې د ده اولاده په دې ډول سره یو ځای شي او دومره زیاته شي.

د وردګ د نامه د تسمیې د وجې په اړه هم ځینې نومونې او تسمیې راغلی دي چې یوه یې هم تواریخ خورشید جهان راوړی او هغه داسې ده چې کله چې د وردګ بابا په پلار باندې د زوی د پیدا کیدو زیری وشو، نو د هغه مخې ته بته ګرځیده څرنګه چې بتې ته په دری ژبه کې وردک وایي نو نوم یېورباندې وردک کیښود،(۳۶).

د دې تر څنګ د وردګ د نامه په هکله ما د سپین ږیرو څخه دا هم اوریدلي چې کله وردګ بابا نږی ته سترګی پرانیستې، نو پلار یې په وظیفه(عبادت) یا ویرد باندې ناست وو او ذکر یې کاوه چې ناڅاپه د زوی د پیدا کیدو زیری ورباندې وشو، نو نوموړی یې هم نوم(ویرد– ډک) یعنی له ویرد یا ذکر څخه ډک ورباندې کیښود.

خو په هر صورت د لغتونو او نومونو د ریښو پیژندنه په اروپایی ژبو کې Etymology بولي، د دغو ریښو پیژندنه کله کله پر علمي اصولو بنا نه وي او د لفظي ورته والي له

(c) ketabton.com: The Digital Library

مخې له حقیقت څخه لرې توجیه کیږي. دغسې عامیانه توجیهات او بې اساسه ریښې پیدا کول په انګریزی ژبه folk etymology بلله کیږي. په دغه عامیانه تیمیولوژی یا فولک تیمولوژی کې ځینې توجیهات خندوونکي وي چې کولی شو د دغو توجیهاتو له ډلې څخه د کرلانی د نوم ارتباط له کرایی سره او یا هم د وردګ د نوم ارتباط له بتې سره او داسې نور موارد په ګوته کړو.

نو د خپل بحث د پایلې په توګه ویلی شو چې په سیدانو باندې د وردګو ورګډول د تاریخي اسنادو پر بنسټ له حقیقته لرې او له یو فولکلوریک روایت څخه پرته بل څه نه دي. بلکې وردګ د کرلاني پښتنو یوه ستره پښه ده چې اوس مهال په لس ګونو ښاخونه او پښې لري.

د وردګو لرغوني او اوسني استوګنځایونه

د وردګو د قبیلې د اوسیدلو اصلي ټاټوبی د سلیمان د غره لړۍ بلل شوې ده، چې له هغې څخه د کرلاني ټوله قبیله خوره وره شوې ده او په اوسنۍ سیمه کې میشت شوي دي.

د وزیرو قوم وایي چې وردګ او وزیر وروڼه دي او د وردګ بابا اصلي ټاټوبی وزیرستان دی. د وزیرستان او بغړ د غره تر منځ د وردګ بابا په نامه یو زیارت هم شته.

په کومه پراخه سیمه کې چې دغه قوم استوګنه لري هغه هم د وردګ په نوم یادیږی، چې د ډیرو غرونو له کبله یې د دغه لوی قوم استوګن ځای نسبتاً کوچنی کړی او وګړي یې بې جایداده کړي دي.

د غربي مستشرقینو له ډلې څخه چې د پښتنو د قومونو او سیمو په هکله یې پراخې څیړنې کړي او لومړی غربي مؤلف دی چې د پښتنو د اصل او نسب په هکله یې دودیز روایات

(c) ketabton.com: The Digital Library

په کلکه رد کړي دي یو هم منستوارت الفنستن دی. د نوموړی مشهور کتاب «د کابل سلطنت بیان» دی چې په ۱۸۱۴ کال کې لیکل شوی دی،(۳۷).

نوموړی د وردګو په هکله په خپل اثر د کابل سلطنت په دویم ټوک کې چې د ښاغلي پوهنوال ډاکتر محمد حسن کاکړ له خوا ژباړل شوی او د افغانستان د علومو اکاډمۍ د پښتو څیړنو د بین المللي مرکز له خوا په۱۳۶۱ هجري لمریز کال کې خپور شوی دی، د وردګو د سیمې او د هغوی د خصوصیاتو په هکله داسې راوړي دي:

«د وردګو په باب به یوازې څو خبرې بس وي ما ړومبی لیکلي وو چې د وردګو لویدیځ ته د پاراپامیزاد غرونه او په دریو نورو خواو کې یې غلزي پراته دي. د دوی سیمه د پارامیزاد او نورو غرونو تر منځ چې هغه غرونه لوګر له خروار نه بیلوی، د یوه اوږده ګوګ په توګه پرته ده. د پارا پامیزاد ځینې ژورې ناوې هم په وردګو پورې اړه لري. هغه سیند چې په غلطه په غزني نومول شوی د دوی د ځمکو په جنوب کې بهیږي او د هغو د ټولې ساحې په منځ کې جاري دی. ټول وردګان کروند ګر دي. دوی آرام او با وقار او پوره ایل خلک دي. حکومت ته مالیات ورکوي او د اردو لپاره یوه غټه ونډه برابروي. له خپلو ګاونډیو سره په جنګ کې نه دي او د دوی دعوی یا د دوی خپل ملایان یا په لوګر کې د حکومت قاضی فیصله کوي»،(۳۸).

وردګ برسیره پر دې چې د وردګو په اوسنۍ سیمه کې میشت دي، د هیواد نورو ولایتونو ته یې هم د بیلابیلو لاملونو له کبله مهاجرتونه ترسره کړي دي، چې کولی شو دغه کسان په څو ډلو وویشو:

لومړۍ هغه ډله وردګ دي چې په پخوا وختونو کې د ناقلینو په توګه د افغانستان نورو سیمو ته لیږل شوي دي او په ځانګړی توګه د بلخ ، شبرغان، کندز، بغلان، هلمند، سمنګانو، غور، کنړ، هرات، غزني او نورو سیمو کې میشت شوي دي.

دوهمه ډله هغه وردګ دي چې د بې کورۍ، بې جایدادۍ، ناچارۍ او نورو عواملو له امله د هیواد پلازمینې کابل ته راغلي او یا هم د هیواد په نورو سیمو کې یې استوګنه غوره

(c) ketabton.com: The Digital Library

کړي ده. دريمه ډله هغه کسان دي، چې د ثور له کودتا څخه وروسته يې د جنګ جګړو او يا هم کورنيو لاملونو له کبله پرديو ملکونو ته کډوال شوي دي. چې د ايران په پلازمينه تهران، د قزوين ښار او د دغه هيواد نور ښارونه د يادولو وړ دي. همدا راز د پاکستان په پيښور، کويټه او نورو ښارونو او د کډوالو په پنډ غالو کې زموږ د هيوادوالو پاتې کورنۍ زموږ د ادعا پخلی کوي.

د هيواد په دننه کې د بلخ ولايت په سالار تپه او تيمورک کې، د کندز ولايت د امام صاحب په ولسوالۍ کې په زرګونو وردګ اوسيږي.

د اله سای اوسيدونکي چې اوسمهال د کاپيسا په ولايت پورې اړه لري، وردګ دي، خو د وخت په تيريدو سره يې ژبه پشه يې شوې ده. د باميانو د غندک د درې اوسيدونکي هم وردګ دي، چې اوس مهال په فارسی ژبه خبرې کوي. د ميمنې ولايت په پښتون کوټ کې هم يو شمير وردګ کورنۍ ميشتې دي. د کونړ ولايت په بريکوټ کې د ارناوې او چترال ترمنځ د وردګو لوی ولس ميشت دی. همدا راز د خوست په اسماعيل خيلو کې د حيدر خيلو په نامه د وردګو يو ټبر استوګنه لري،(۳۹).

د لغمان په ولايت کې هم لکه څرنګه چې مخکې مو ګوته و نيوه، يو کلی د وردګو په نامه شته دی.

همدا راز د غور ولايت په مرکز کې هم د وردګو يو ستر کلی شته دی، چې تر اوسه پورې يې خپله ژبه او ګړدود په کلکه ساتلې او خپله مورنۍ ژبه يې له لاسه نه ده ورکړې.

په همدې توګه اوس مهال د غزني په ښار او شاوخوا سيمو کې د وردګو زرګونه کورنۍ ژوند کوي چې زياتره يې د وردګو له جغتو په ولسوالۍ سره تړاو لري او د غزني ښار په مرکزي، خشکو، د مهاجرينو په ښارګوټي او مختلفو سيمو کې يې کورونه آباد کړي دي.

د دې خلکو ځينې په حکومتي، کورنيو او نړيوالو موسسو کې کار کوي خو په غزني کې د هستوګنو وردګو زياتره برخه په سوداګريزو، تخنيکي او کورجوړولو په چارو بوخته ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د کابل ښار د احمد شاه بابا په مينه کې اوسمهال کې د وردګو نژدې ۷۰ کورونه هستوګنه لري، چې ډېر ښه خپلمنځي يوالی لري او همغه د وردګو د کلي کور دودونه او عنعنات يې په کلکه ساتلي دي. په اوسمهال کې ستر قومی مشر الحاج ملا مامورجان حليمي دی، چې د وردګو ولايت د سيد آباد ولسوالۍ د حسن بيک د کلي اوسيدونکی دی.

همدارنګه د کابل ښار د سلام په غونډۍ، کارته سخی، خوشحال خان مينه، قرغه، دارالامان، ميرويس ميدان يا کوټه سنګی، کمپنۍ، نيازبيګ او نورو سيمو کې هم ګڼ شمير وردګ اوسيږي. همدارنګه هغه وردګ چې اوس مهال يې کورونه په کابل کې دي او په پلازمينه کې اوسيږي شمير يې تر ۱۵۰۰۰ کورنيو اوښتی او د افرادو شمير يې له ثلويښت څخه تر پنځوس زرو پورې اټکل کيدای شي، چې د زياترو کورنيو مشران په دولتي دوايرو، کورنيو او نړيوالو موسسو کې دندې تر سره کوي او اولادونه يې د کابل په تعليمي موسسو کې په زده کړو بوخت دي، چې د کابل د ښار په ياد شوو سيمو کې استوګنه لري.

په همدې توګه د اوسني پنجشير د رخې په ولسوالۍ کې د جمال وردګ په نامه يوه دره موقعيت لري چې په غالب ګمان يې اوسيدونکی وردګ دي او په دې اړه نورو معلوماتو او څېړنو ته اړتيا ليدل کيږي.

د پاکستان په لاهور کې د وردګ سټيشن پمپ په نامه باندې يو لوی د تيلو پمپ شته دی او داسې انګيرل کيږي چې هلته هم د وردګو يو شمير خلک استوګن وي، خو هغوی خپله ژبه هيره کړې او اوسمهال په سيمه ييزو ژبو خبرې کوي. همدارنګه دغه خلک په پيښور کې د لاهور هارډوير په نامه يوه نمايندګي لري. په همدې توګه په باجوړ کې هم وردګ استوګنه لري. هلته د ماياړ وردګ په نامه د موټرونو د يوې داسې اتحاديې لوحه هم شته ده چې د موټرو شميره يې ۴۰۰ او د کسبګرو شميره يې زرګونو ته رسيږي،(۴۰).

(c) ketabton.com: The Digital Library

یو شمیر وردګ د کونړ، هرات، هلمند(د سنګین ولسوالۍ)، زابل، او بغلان په ولایتونو کې هم استوګنه لري. هغه وردګ چې په کونړ کې اوسیږي، د استوګنې ځایونه یې لوی ګرویګال، ګانشال او جندول دي. د ګانشالیانو مشران وایي چې د دوی اصلي ټاټوبی د وردګو سیمه ده او په خټه مایار دي. نژدې ۱۷۰ کاله تر مخه یو شمیر وردګ د دیر سیمې ته راغلل چې ځینې یې د دیر په سیمه کې پاتې شول او یو شمیر یې د جندول ګانشال ته راغلل. د ګانشال څخه د وردګو ځینې کورونه ۱۴۰ کاله پخوا د اسمار د خاني په دوره کې دانګام ته راغلل. له راتګ نه وروسته دوی د خان او سالارزو د ولسي ځمکو بزګران شول او بزګري یې کوله. د وخت په تیریدو سره دوی په ګوریګا کې شاړې ځمکې آبادې کړې او ځینې ځمکې یې په نغدو پیسو واخیستې چې اوس هلته یو شمیر یې وردګ د خپلو ځمکو او ځینې یې هم د سالارزو د ځمکو بزګري کوي. یو شمیر وردګ ادعا کوي چې د دوی پلرونه د امیر عبدالرحمن خان د پاچاهۍ په لومړي کال د وردګو له سیمې څخه دلته راغلل او د دوی پلرونه په خټه مایار دي. د راتګ نه وروسته د اسمار خان دوی ته په ګوریګا کې ځمکې ورکړې او دوی د ګانشالیانو سره یو ځای استوګن شول. دوی د خپلو ځمکو د بزګرۍ چارې پخپله ترسره کوي. په دوی کې مالداري بیخي لږ ده او د سالارزو او ماموندو سره بیخې خلط شوي دي.

ښاغلی ډاکتر یاد طالبي د پښتنو ټولنیز- اقتصادي جوړښت د ۲۲۷- ۲۲۸ مخونو په قول لیکي چې د دوی ژبې د لهجې په ګډون د ژوند ټول اړخونه د سالارزو او ماموندو تر اغیزې لاندې راغلي دي،(۴۱).

همدا راز د وردګو قبیلې هغه شمیر چې په هرات کې استوګنه لری، ځانته یوه محله لری چې د وردګانو محله یې بولي او د انجیل د ولسوالۍ په اداري واحد پورې اړه لری. یو شمیر وردګ د هلمند ولایت د نادعلی، مرجه او ناوه بارکزایی په ولسوالیو کې هم میشت دي. د وردګو ځینې کورنۍ د تخار ولایت د خواجه غار په ولسوالۍ کې هم اوسیږي،(۴۲).

(c) ketabton.com: The Digital Library

د وردګو د قبیلې یو زیات شمیر کورنۍ د راولپنډۍ د ضلعی په چڇ او ننهو کې هم اوسیږي.

په عمومي ډول په وردګو کې د معیار یا مایار، نوري او میرخیل قومونه تر نورو څخه مشهور دي.

وردګ د هیواد په دننه کې برسیره د پښتونستان په دیر او د پاکستان په پنجاب او بلوچستان ایالتونو کې هم په لوی شمیر هستوګن دي. دوی خپل هویت پیژني او دا هم ورته معلومه ده چې د وردګو په کومه پښنه پورې تړاو لري. په دیر او بلوچستان کې خو استوګن وردګ د هماغو ځایونو د لهجو سره سمه پښتو وایي، خو په پنجاب کې یې بیا د سیمه ییزو اغیزو له کبله پښتو ژبه هیره کړې ده او په سیمه ییزه ژبه خبرې کوي. وردګ د پاکستان په سیاسي او ټولینز ډګر کې لوی لوی شخصیتونه وړاندې کړي دي چې د بیلګې په توګه جنرال وحید وردګ یادولی شو چې د پاکستان په اردو کې پرمختللی جنرال دی او د جهاد پر مهال یې له افغان مهاجرینو سره ځانګړې مینه درلوده او خپلې مرستې یې له افغانانو نه دي سپمولې. همدارنګه د جنرال رحمت خان وردګ نوم هم د یادولو وړ دی چې د پاکستان د تحریک استقلال د ګوند مرستیال و او وروسته یې بیا خپل ګوند بیل کړ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د وردګو سیمه او ولایت

د وردګو ولایت د کابل لویدیځ لور ته د دیرشو کیلو مترو په واټن کې موقعیت لري. د شمال لور ته یې د پروان او بامیان ولایتونه، ختیځ لور ته یې کابل او لوګر ولایتونه، جنوب لور ته یې د غزني ولایت او لویدیځ لور ته یې د بامیانو ولایت پروت دی،(۴۳).

د وردګو ولایت مرکز له سمندر څخه ۲۲۲۵ متره لوړوالی لري او مساحت یې د افغانستان د ولایتونو جغرافیه(۴۴) ۹۰۲۵ مربع کیلومتره او اتلس قریه های افغانستان(۴۵) کې بیا ۹۶۹۹ مربع کیلومتره ښودل شوی دی. د دغه ولایت د وګړو شمیر هم د بیلابیلو ماخذو له خوا په توپیر ښودل شوی دی. خو د ۱۳۸۴ کال احصاییوي کالنامې د دغه ولایت نفوس ۴۹۶۷۰۰ کسان ښودلی دی، چې ۲۵۳۵۰۰ تنه یې نارینه او ۲۴۳۲۰۰ تنه یې ښځینه ښودل شوی دی چې دهرې ولسوالۍ د استوګنو کسانو شمیر یې په تر تیب سره په لاندې ډول دی:

میدان ښار د ولایت مرکز ۳۴۲۰۰ تنه

د جلریز ولسوالی ۴۵۱۰۰ تنه

د بهسودو د ولسوالۍ لومړۍ برخه ۳۱۵۰۰ تنه

د بهسودو مرکز ۱۰۱۵۰۰ تنه

د دایمیرداد ولسوالۍ ۲۶۴۰۰ تنه

د جغتو ولسوالۍ ۳۸۹۰۰ تنه

د چک وردګ ولسوالۍ ۷۱۸۰۰ تنه

د سیداباد ولسوالۍ ۹۸۸۰۰ تنه

د نرخ ولسوالۍ ۴۸۵۰۰ تنه

(c) ketabton.com: The Digital Library

د وردګو ولایت د هغو ولایتونو له ډلې څخه دی، چې په یوه مربع کیلومتر کې یې له ۵۰ څخه تر ۱۵۰ تنو پورې ژوند کوي. په منځنۍ توګه د وردګو ولایت په هر مربع کیلومتر کې د اوسیدونکو ګڼوالی ۵,۴۷ تنو ته رسیږي.

د وردګو ولایت اداري شالید ته یوه لنډه کتنه

زموږ د ګران هیواد افغانستان اداري جوړښت د تاریخ په بیلابیلو پیرونو کې د مختلفو لاملونو له امله بدلون موندلی او د هیواد اداري جوړښت خپلې بڼې بدلې کړې دي.

د افغانستان د معاصر تاریخ څخه یې که پیل کړو نو وینو چې زموږ هیواد اته ولایتونه او پنځه لس اعلی حکومتونه درلودل. د امیر شیرعلی خان د واکمنۍ پرمهال د هیواد اداری تشکیلات رالنډ او د پنځو ولایتونو هر یو: د کابل ولایت، قندهار ولایت، د افغاني ترکستان ولایت، د هرات ولایت او د فراه ولایت وو.

د امیر عبدالرحمن د واکمنۍ پرمهال هیواد په شپږو ولایتونو وویشل شو او د پورته یادو شوو ولایتونو تر څنګ د بدخشان ولایت ور زیات شو.

د امیر امان الله خان د واکمنۍ پر مهال د هیواد د اداری تشکیلاتو په لمن کې پنځه ولایتونه او څلور اعلی حکومتونو ځای خپل کړ. چې عبارت دي له: کابل، قندهار، هرات، ترکستان، قطغن او بدخشان.

اعلی حکومتونه یې عبارت و له: د مشرقي اعلی حکومت، د جنوبي سمت اعلی حکومت، د میمنې اعلی حکومت، د فراه اعلی حکومت.

چې دا واحدونه په خپل وار په نورو وړو واحدونو ویشل شوي وو.

له ۱۳۰۰ تر ۱۳۴۳ هجری لمریز کال پورې د هیواد په اداري ویش کې دومره بدلون رامنځته نشو. خو د لومړي ځل له پاره د اساسي قانون او دیموکراسۍ د پلي کولو له پاره د هیواد په تشکیلاتو کې بنسټیز بدلونونه رامنځ ته شول.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د وردګو ولایت چې اوسنی میدان یې یوه برخه وه د امیر شیر علی خان د واکمنۍ څخه راپه دی خوا د کابل په ولایت پورې تړاو درلود خو په ۱۳۴۳ کال کې د خلکود ستونزو له کبله چې له محاکمو سره یې لرلې او د ورځني ارتباط او اجراییوي کارونو له پاره په خپل وخت ولایت او حکومت ته رسیدلي نه شول، نو وردګ د افغانستان په اداري چوکاټ کې د یوه ځانګړي ولایت په توګه داخل کړل شول،(۴۷). په ۱۳۴۳ هجري لمریز کال کې لومړی هیواد په ۲۹ اداري واحدونو یا ولایتونو باندې وویشل شو او وروسته بیا دغه ولایتونه په لویو ولسوالیو، ولسوالیو(لومړۍ درجه، دوهمه درجه، دریمه درجه او څلورمه درجه) او علاقه داریو باندې وویشل شول. په ۱۳۴۴ هجری لمریز کال کې د کټواز ولایت په غزنی او د ارګون ولایت په پکتیا پورې وتړل شول او په دې توګه افغانستان په اوه ویشتو ولایتونو باندې وویشل شو او نور واحدونه یې په خپل حال پاتې شول.

په ۱۳۵۳ کال هجری لمریز کال کې د کاپیسا او کنړونو ولایت په لویو ولسوالیو باندې تعدیل او د پروان او ننګرهار په ولایتونو پورې وتړل شول. خو په ۱۳۵۶ هجری لمریز کال کې یو ځل بیا د کنړونو لویه ولسوالي د ننګرهار له ولایت څخه بیله او د ځانګړي ولایت په توګه وپیژندل شو.

د هیواد په ملکي ویش کې د وزیرانو شورا له خوا په ۱۴/۱۰/۱۳۵۹ نیټه کې درې نور ولایتونه هر یو لوګر، کاپیسا او وردک د ولایت په سطحه منظور کړل،(۴۸).

د وردګو ولایت مرکز په لومړی سر کې کوټه عشرو و، خو د سردار محمد داود خان په وخت کې یې مرکز له کوټه عشرو څخه میدان ښارته ولیږدول شو، چې تر اوسه پورې د دغه ولایت د مرکز په توګه پاتې شوی دی. د دغه ولایت نوم یواځې وردګ و، خو د ډاکتر نجیب الله د واکمنۍ له نسکوریدو څخه وروسته د دغه ولایت نوم په میدان وردګ باندې اړول شوی دی چې په دري ژبه د نوموړي ولایت نوم دی. خو په پښتو کې ورته د وردګو او میدان ولایت ویل کیږي. باید وویل شي چې دغه نوم د سیمې د

(c) ketabton.com: The Digital Library

خلکو له خوا ورکړل شوی دی او په دې اړه هيڅ راز دولتي پريکړه وجود نه لري او زيات خلک يې د وردګ د ولايت په نوم پيژني او په تاريخي آثارو کې هم تر دې مهاله يوازې د وردګ په نوم يادېږي چې ميدان يې مرکز دی. همدارنګه د وردګو لوی اکثريت اوسيدونکي هم دغه نوم ته په پخوانۍ بڼه ګوري او د وردګ ولايت يې بولي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د وردګو ولایت ځینې ولسوالۍ، درې او کلي

د سیدآباد ولسوالۍ

د سید آباد ولسوالي چې د کابل – قندهار په لویه لاره پرته ده، د ښکلو او شنو سیمو درلودونکی ده، چې مشهورې درې یې د تنګی دره، د شنیز دره او د اونخي د درې په نامه یادیږي.

د دغه ولسوالۍ مشهور غرونونه دا دي: د ګوربت غر، د آبدرې غر، د زمبورک غر، د ورسک غر، د بندکول غر، د چوجان غر، د سیاه چوب غر، د زربوم غر، د چنار غر، د لوړو بابا غر او نور.

د دغې ولسوالۍ مشهور کلي دا دي:

امیر کلا، سپین ورسک، حسن خیل، جوی زرین، دو آب، ګلی خیل، ډاک بغرۍ، هاشم خیل، توپ، زرین خیل، خرپان، چوجان، سیاه چوب، شاطر، لوړ، سره کلا، پاینده خیل، امان خیل، تاجک بیک، حیدر خیل، لرم، ملی خیل، ښادی خیل، طره خیل، یوسف خیل، سالار، سلطان خیل، دوندوکی، باغک، پټان خیل، او طړی، چهار آسیاب، آب دره، لوړه، جنګ جای، مهرو، شش قلعه، سنډور، شیخی، حمزه خیل، حکیم خیل، حسن بیک، پیرونګ، موسی خیل، بادام، ګدایي، هوسی خیل، محبت خیل، یامی خیل، چارمغز، یارک خیل، الم خیل، رحیم خیل، جوګی خیل، یاویز او نور.

د چک ولسوالۍ

د چک ولسوالۍ هم د وردګو ولایت ډیره مشهوره ولسوالی ده، چې د سیدآباد، نرخ، دایمیرداد او جغتو ولسوالیو سره ګډې پولې لري او د چک د بریښنا بند او د بریښنا فابریکه هم په همدې ولسوالۍ کې موقعیت لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د چک ولسوالي هم په سمسورتیا کې ډیر نوم لري او ځینې سیمې یې ډیرې مشهورې او میوې یې د ډیر صفت وړ دي. د چک ولسوالۍ مشهورې درې عبارت دي له:

د خوات دره، د مسجد دره، د عربان دره، د سیاو دره، د نیک پای قول دره، د بغلان دره او د بیک سمند دره.

د چک ولسوالۍ د ځینې غرونو نومونه دا دي: د بیک سمند غر، د الاسنګ غر، د مودو غر، د ګاوکش غر، د بوت غر، د بوم غر، د کنج غتو غر، د آوکزار غر، د خواجه انګور غر، سپین غر، د اوشلان غر او نور.

د چک ولسوالۍ ځینې مشهور کلي دا دي:

امبوخاک، شاهی قلندر، ګوډان (ګلدان)، بومبی، لوړ، زمان خیل، بیک سمند، بندچک، رشیدان، سناخیل، د بابا قلعه، نورخیل، لاله خیل، مودو، نورخیل، دوران خیل، آدم خیل، مندوخیل، قولک، آخندبابا، سپیدار، سیوکه، کوتره، بیانان، مومند، پیشکار، څلګری، برغوڅو، بوم، ګنیګر، شبش خان، بهادر خان، بیداری، شریف خیل، بولاغ، خواجه انګور، مانجرخیل، شالۍ، چینه، طرمحمد، الیشنګ، قاضیان، حکیم خیل، زویه، نهه برجه، نیک پای قول، چوړۍ، سرپوش، غلام قلعه، محمود قلعه، دیوالک، ګل سینکه، سنګ بابا، شینیه، اله سنګ، چهار مرده،مجت، کوډۍ، برغوسون، مامد، قادرخیل، میتر، عربان، شبش خان، آوکزار.

د دایمیرداد ولسوالۍ:

د دایمیرداد ولسوالي په وروستیو کلونو کې د ولسوالۍ کچې ته پورته کړل شوه. دا ولسوالي هم د وردګو د مشهورو ولسوالیو په ډله کې راځي او یو شمیر مشهورې درې یې دا دي:

تنګه دره، انکو دره، د چینو دره، د نازک خیلو دره، د چنګه دره، د پاره دره،

د دایمیرداد ولسوالۍ د مشهوره غرونو نومونه دا دي: د کلاغ غر، د سپین کلا غر، د بخشک غر، د چهاردیوال غر، د رازق خیلو غر.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د دایمیرداد د ولسوالۍ د ځینې کلیو نومونه عبارت دي له:

خواجګان، سدو خیل، نازک خیل، ګلی، رشیدان، کلاخ، دوراني، میران، چنګه، انکو، شیرتوغی، بخشک، چهاردیوار، دبنتکه، موکه، کنج، پولادی، خشکول، پاک بلاغ، سوخته، لیجان خیل، تخت، پای کوتل او چتو دي.

د جغتو ولسوالۍ

جغتو د وردګو د ولایت یوه ولسوالي ده او داسې یوه سیمه ده، چې د وردګو د ولایت لویدیځ لور ته پرته ده چې شمال ته یې د چک د ولسوالۍ د ګردن مسجد سیمه، جنوب ته یې د غزني خواجه عمري ولسوالۍ، ختیځ ته یې د سیدآباد د ولسوالۍ د شنیز سیمه چې د ګوربت تاریخي غرونه یې سره بیلوي، جنوب ختیځ ته یې د سیدآباد د ولسوالۍ د اونخي دره چې د ګوربت د غرونو په امتداد کې یې لاره ور ایستلې ده او لویدیځ ته یې د غزني د ناور او رشیدانو سیمې موقعیت لري. دا سیمه له ځینو درو څخه جوړه شوې چې عبارت دي له ګلدرې یا ګوربت درې چې د ګنده کول په نوم هم یادیږي (د لیګي خیل، سرطیب خیل، ظریف خیل، چینه، همزول خیل، صالح خیل او عبدالرحیم خیل کلي د خپل شمولیت په دایره کې راولي) ، د تورو غرونو یا ساوسنګ دره ، د ایریابونو دره ، د بیدمبنک، پیتاوکې او کله منار دره، د کونج جغتو دره ، د دورانیو او باریکاو دره، د خواجګانو، آوتلې، آدینې، سلیمان بناره او رشیدانو دره او د خوجاوو، مردلې او چنیو دره. لدې سره سره جغتو یو لړ نورې لویې او وړې درې او غرونه هم لري چې د ګوربت، ګوړکو، هلاکو، برغولي او غار مرغ غرونه یې خورا مهم دي. په همدې توګه د جغتو د ولسوالۍ او د غزني د ناور د سیمې تر منځ لوی لوی غرونه موقعیت لري چې نوموړې ولسوالۍ ته له ځانه سره ګنې بنکلاوې لري او د کلکو دیوالونو په څیر په ځمکه باندې میخ دي چې سلسله له غابنې یا ګردن مسجد څخه پیل او د رشیدانو دره یې له ګوړکو سره پرې کوي. د جغتو په مرکزي یا منځنۍ برخه کې هم یو لړ لوی او واړه کلي موقعیت لري چې لوی کلي (کلاندې)، اخترخیل، سعادت خیل، کمال خیل، خواجګان،

(c) ketabton.com: The Digital Library

مصري خيل، محمدکلي، دوراني، خدراڼ، شابيتکه، چينو، دولنه، بيدموښک، کله منار، پيتاوکه، کاريز، سيدې، سنځله، فولاديبک، ديوالک، کوډۍ، اله نه، نوی ښار، بلندخيل، چوپان، ببړخيل، جيشي، تکی، فولاديبک، لالکی، سرخ کول، کوچنی زرين، لوی زرين، بونګی، لوی ايرياو، کمکی ايرياو، دهنه، نوی ښار، کوډۍ، آدينه، غوزبه، سياکول، سليمان ښار، وزير ښار، غاښی، موله، نک، ګلدره، د رشيدانو يوه برخه او داسې نور د ساري په توګه يادولی شو.

په جغتو کې د اوبو هغه لوی بند هم موقعيت لري چې د مصري خيلو او کمال خيلو په کښتنۍ او تنګه برخه کې جوړ شوی دی ختيځ لور ته يې د جغتو د خوجاوو دښتې او لويديځ لور ته يې د برغولي د تاريخي غرونو سلسله پرته ده. د نوموړي بند کاسې ته هغه اوبه راځي چې د رشيدانو او سرياب له درو څخه سرچينه اخلي، په سليمان ښار، وزير ښار، آدينه او آوتله باندې رالويږي او د خواجګانو څخه لږ راښکته د بند په کاسه ورګډيږي. د دې بند بله سرچينه له باريکا، غار مرغ او دورانيو څخه را تيريږي او د څو کليو او يوې دښتې په طی کولو سره د بند په کاسه ورګډيږي. په همدې توګه نوموړي بند ته د ګوربت د تاريخي غره هغه اوبه هم راځي چې لومړۍ به ګلدره راتوييږي او بيا د ببړخيلو، لالکي، کلاندې، سيدې، اخترخيلو، او کمال خيلو کلي شاته پريږدي او د بند کاسې ته ځان رسوي کله کله چې کال ډير آباد وي نو د ګوربت اوبو ته د کونجغتو، ساوسنګ، ايريابونو او دهنې اوبه هم ورګډيږي د جغتو په ولسوالۍ، اخترخيلو او کمال خيلو کې د ګلدرې له اوبو سره تر يو ځای کيدو وروسته د سلطان د بند کاسې ته ورځي. دغه بند د سلطان محمود غزنوي په نوم ياديږي او تاريخي لرليد يې تر همده پورې رسيږي چې وروسته په افغانستان باندې دغازي امان الله خان او اعليحضرت محمدظاهرشاه د واکمنيو پر مهال ترميم شوی دی. د نوموړي بند له اوبو څخه د غزني د ښار او زياتو ولسواليو ځمکې خړوبيږي خو د وردګو اړوند يوازې د کله منار، پيتاوکې، او بيدمښک د خلکو ځمکو ته دغه بند اوبه ورکوي او د جغتو نورې ځمکې لا تر دې

(c) ketabton.com: The Digital Library

مهاله نه شي خړوبولای او نه هم کومه داسې لويه وياله ځينې هسکه شوې او يا په پلان کې ده چې د جغتو پراخې دښتې پرې خړوبې شي.

د نرخ ولسوالي:

د نرخ ولسوالۍ هم د وردګو ولايت له ولسواليوڅخه يوه ولسوالي ده، چې د ميدان ښار جنوب ختيځ لور ته پرته ده. اوسيدونکي يې په لويه کې ټول پښتانه دي او په بزګرۍ او ښوالي بوخت دي. د هېواد سترخدمتګار د کرهنې پخوانی وزير ډاکټر عبدالوکيل پلرنۍ ټاټوبی همدغه ولسوالي او د عمرخېلونومې سيمه ده، چې اوس يې زيارت هم د خواجه بلند ولي په لويه هديره کې دی.

دغه ولسوالي د ځينو مهمو درې عبارت دي له: ده حيات چې د (مړو) په نامه هم يادېږي، کريمداد، دادل، صدمرده، چين زايي، توکرک، اخچې لويه دره، د اخچې وړه دره او نورې شاملې دي. همدا شان د شاغاسي مشهوره کلا هم د نرخ ولسوالۍ په پيل کې پرته ده.

د نرخ ولسوالۍ د ځينو مهمو کليو نومونه دا دي: برګه کلا، سهراب باباکلي، ده بوچی، حاجي مصلي بابا، د خورقه، موسي خېل، مارک، خيالي، آب خانه، شمشېر، ملک خېل، لويه کلا، د حاجي احمدخان ځای، حيات خان کلی، پاينده کلا، عبدالرحمن خېل، بای خان خېل، چين زايي کلی، پاچاخېل، دليل خېل، سرفرازخېل، پيرداد، جوي اسيا، خوجه بلند، اول خېل، شادي کلا، د اندړوکلا، خليل يان، محمد رضا، سپينه کلا، ساک، نوآباد، جوکول، شاه قدم، شاه مزار، جلال خېل، امردين خېل، سيد نورخېل، محمدشاه خېل، تاتر، صدبرګ، بوچه کلا، د غونډۍ کلا او نور...

د دغه ولسوالۍ مهم غرونه عبارت دي: د خواجه بلند ولي غر، سره غونډۍ، د الغتاغر چې د کامران په قول کې پروت دی، توره غونډۍ، د اخچې غر، تور غر، د توکرک غر، د دادل د پرتو غرونو لړۍ او نور.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د وردګو د ولایت والیان:

د وردګو ولایت د اداری تشکیلاتو او اداری کارونو د پر مخ بیولو له پاره د بیلابیلو واکمنیو پرمهال مختلف کسان په دندو ګمارل شوي دي. چې ځینې یې په لاندې ډول وړاندې کیږي:

د اعلیحضرت محمد ظاهرشاه په دوره کې لاندې والیانو د وردګو په ولایت کې دنده تر سره کړې ده:

عبدالباقي یوسفزی

محمد ابراهیم عباسي

عبدالمالک

لعل پورروال

عبدالصمد بخشي

د سردار محمد داود خان په جمهوریت کې لاندې کسانو دنده تر سره کړې ده:

عبدالقادر قاضی

امیر محمد امیري

د نور محمد تره کي او حفیظ الله امین په دوره کې د وردګو د ولایت والیان:

غلام حسن خان ۱۳۵۷

عزیزالله وګړی ۱۳۵۸-۱۳۵۷

محمود غفوري ۱۳۵۸

د ببرک کارمل په دوره کې:

احمد جان رزم آور ۱۳۵۹ – ۱۳۶۰

غلام رسول یوسفزی ۱۳۶۴-۱۳۶۰

بسم الله عمر ۱۳۶۵-۱۳۶۴

د ډاکټر نجیب الله په دوره کې:

(c) ketabton.com: The Digital Library

محمد شریف نوری ۱۳۶۵

شیرمحمد ولسیار ۱۳۷۵

حیات الله رازقي

جنرال محمد ظریف امر خیل

فضل الدین مهري

د مجاهدینو او طالبانو په دوره کې:

ډاکتر عزت الله نوري

ملا عبدالرشید

ملا عبدالصمد خنجري

ملا عبدالحکیم حقاني

ملا شمس الدین

د لنډ مهالی اداري له جوړیدو څخه وروسته:

ارواښاد حاجي سیف الله احمدزی

الحاج حمیدالله توخی

راز محمد دلیلي

الحاج عبدالجبار نعیمي(۴۹).

اوس مهال ښاغلی محمد حلیم فدایي د وردګو د ولایت د والي په توګه دنده ترسره کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د وردګو د ځینو سیمو د نوم ایښودلو فلسفه

شش ګاو:

د شش ګاو سیمه د کابل – غزني په اوږدو کې ځای لري. د شش ګاو د نوم ایښودلو په اړه دوه نظریې موجودې دي:

لومړی دا چې یوه عامیانه وجه تسمیه شته او هغه دا ده چې وایي: یو وخت څو تنه په یوه سیمه کې له یوې خوا او څو تنه له بلې خوا راغلل چې ټول شپږ تنه کېدل او پرته له دې چې یو بل ته سلام یا کلام وکړي له یو بل څخه تیر شول او د خلکو په ګمان د غویو په شان د یو بل له څنګ څخه تیر شول.

بله وینا دا ده چې دغه کلمه له دوو عنصرو یعنی شپږو(۵+۱) او بله کلمه یعنې ګاو څخه جوړه شوی ده. د ګاو کلمه اوس مهال هم په هغه شمیر هندو اروپایی ژبو کې چې له دري ژبې سره مشترکه ریښه لري د کلي په معنی استعمالیږي. د بیلګې په توګه د ګاو کلمه په آلماني ژبه کې د ګاو لیتر په بڼه د قریه دار په معنی استعمالیږي. په اردو ژبه کې دغه کلمه د (ګاون) په بڼه استعمالیږی او همدا معنی لري. نو له دې کبله ویلی شو چې د شش ګاو معنی د شپږو کلیو په معنی ده. له همدې کبله په اوس مهال کې دغه سیمه د شش قلعه په نامه هم یادیږي،(۵۰).

جلریز:

د جلریز سیمه د وردګ ولایت شمال ختیځ لور او د میدان شمال لورې ته موقعیت لري. له ختیځ څخه لویدیځ ته یې اوږدوالی ۹ کیلومتره او له شمال څخه جنوب ته یې سور ۳ کیلومتره اټکل شوی دی. د جلریز سیمه غرنۍ سیمه ده او د تسمیې د وجه په برخه کې یې داسې ویل کیږي، چې دا ویی له دوو کلمو څخه جوړ شوی دی. یعنی جل او ریز.

(c) ketabton.com: The Digital Library

جل د جيم په کسره باندې د تنګ او باريک په معنا راغلې ده يعنې جلريز د باريکی او تنګي، تنګې يا درې په معنا راځي،(۵۱).

چک:

د چک ولسوالي د وردګو ولايت د شيخ آباد شمال لويديځ لور ته موقعيت لري. د چک د کليمې د معنی په هکله هم مختلف روايات راغلي دي چې يوه يې هم د څک، څک يا څاڅکو د څڅيدلو په معنی ده يعنې چک د اوبو د څڅيدلو ځای.

دايميرداد:

دايميرداد د وردګو ولايت يوه مشهوره ولسوالۍ ده، چې د چک ولسوالۍ شمال لويديځ لور ته پرته ده. د دايميرداد د تسميې د وجې په هکله راغلي دي چې د دايميرداد کلمه له دوو کلمو يعنې دای او ميرداد(اميرداد) څخه جوړه شوی ده.

د دای کلمه د دهی، دايهو، دهيو په بڼه د آمو له هغه پلو څخه د ميلاد په لومړيو پيړيو کې زموږ هيواد ته راغلې چې بيا د وخت په تيريدو سره په دای يا دي باندې اوښتې ده چې مفهوم يې د سرزمين، اقليم، طايفې او ټبر په معنی دی. په اويستا کې هم دا کلمه د دهيو dahyu يعنې اقليم په معنی راغلی ده،(۵۲).

جغتو:

د جغتو د تسميې د وجې په هکله بيلابيل روايت شته دي چې په لاندې ډول وړاندې کيږي:

يو دا چې د جغتو کلمه د jaguda له کلمې سره چې د سانسکريت د ژبې کلمه ده ارتباط ورکوي چې يو مهال د زغفرانو د پيداور سيمه وه، ګڼل کيده او ويل کيږی چې جغتو د دغې کلمې متحوله بڼه ده.

د يفتليانو د حکومت تر زمانې وروسته په دې سيمه کې يوې ښځې حکومت کاوه، چې په دوبي کې به د جغتو د برغولي په دښته کې او په ژمي کې به د غزني ولايت د ګلبريو په ولسوالۍ کې د دې پايتخت و .همدارنګه د برغولي د غره لويديځ لورې ته د نومورې

(c) ketabton.com: The Digital Library

ښځې يوه مجسمه هم اوس مهال شته، چې په مختلفو نومونو لکه دختر سنګه، کرږه بي بي او داسې نورو يادېږي.

همدارنګه ويل کيږي، چې د دې ښځې پر سر يو خول وو، چې جغه يې درلوده، په فارسي ژبه کې هم د ((تو)) کلمه يوه نسبتي کلمه ده، لکه: کلاه تو، نان تو، ريش تو، شمشير تو او داسې نور، او د لرونکي يا دارنده په معنی ده. يعنی جغتو د جغه درلودونکی. نوځکه يې جغه تو بلله.

د برغولي سيمه داسې تيرې او کمرونه لري چې سرې يې په ليدلو سره حيرانيږي او نړدې کليو د فولکلوريکو رواياتو له مخې دوی په دې آند دي چې دا د پيريانو مينې او کورونه دي. خو که رښتيا هم سړی فکر ورته وکړي نو د کمرونو او تيږو اينښودل او وودل يې په دې ډول دي لکه د مصر اهرامونه او ته به وايې چې چا په لاس او د يوې نقشې له مخې اينښي دي.

په دې سيمه کې ډېر تاريخی آثار شته دي چې د ګلدرې يا پخواني ګنډه کول د مدرسې سيمه يې د يادولو وړ ده چې ګوربت غرونو ته څېرمه د همدې درې د کليو د پاسه موقعيت لري او د څلورو برجونو درلودونکې يوې کلا مثال لري .

په همدې توګه د غزني ولايت کې هم يوه لويه سيمه د جغتو په نامه يادېږي چې پخوا د يوې لويې سيمې په سترګه ورته کتل کيدل، خو د نوو معلوماتو له مخې داسې ښکاري چې نومورې سيمه هم د غزني د ولايت د حکومتي تشکيلاتو په لړ کې د ولسوالۍ درجې ته پورته شوې ده.

د غزني جغتو چې جم جغتو هم ورته وايي، يوه داسې سيمه ده، چې د غزنی ولايت لويديځ لور ته پرته ده چې شمال ته يې د دايميرداد سيمه، جنوب ته يې د غزني قره باغ او لويديځ ته يې بهسود او مالستان سيمه پرته ده. دا سيمه له اوو درو څخه جوړه شوی چې عبارت دي له د قياق دره، د جرمه تو دره، د سراب دره، د ناور دره، د علوداني دره، د يوسف دره او د ګل بوري دره.

(c) ketabton.com: The Digital Library

بید مشک:

په انترنیت کې مې د بید مښک یا بید مشک په اړه یو لړ معلومات په لاس راغلل (خو له بده مرغه چې پته یې راڅخه بیدرکه شوی ده)، چې دلته یې کټ مټ راوړم. وایي چې د هغو خلکو د اوسېدلو کلاګانې بیلې بیلې یا ګوښې ګوښې وې چې دلته اوسیدل، دوی په خپلو منځونو کې سخت رقابت درلود، چې وروسته په یوه جګړه واوښتل. د یوه لوري څخه یې یو تن مړ کړ، چې په دې سلسله کې قاتل لوری د بدۍ له امله کلې ته اړ شو. د شنیز په سلطانخېلو، شش قلعه(شش ګاو) او هم د خواجه عمریو د ولسوالۍ په ده درات) کلیو کې مېشت شول. وایي چې کله به چا له دوی څخه پوښتنه وکړه، چې خپل ټاټوبي او جایدادونه مو څه کړل؟ دوی به په ځواب کې ویل: (در بوګ موش رفت یعنې د موږک په پور کې لاړل. بوګ په فارسي کې پور ته وایي او د موږک څخه یې مطلب هغه مقتول کس وو. نو وروسته له هغه د دغه کلي نوم بوګ موش شو. دا تر هغه وخته په همدې نامه یادېده کله، چې امیر حبیب الله خان د افغانستان په دوره ووت او ټول ولایتونه، ولسوالۍ او کلي یې ولیدل، د همدې سفر په ترڅ کې د کلي نوم بید مشک شو، دا ځکه چې دې کلي د غازي محمد جانخان د زوکړې په کلي شهرت درلود، نو امیر حبیب الله خان وغوښتل، چې په همدې کلي کې په مرحوم بابا محمد اسلم خان شپه وکړي او له ده څخه څرګندونې ترلاسه کړي. لومړی یې د دې کلي د تسمیې وجه ځنې وپوښتېدله، نوموړي پورتنی جریان په تفصیل سره ورته بیان کړ. په دې ترڅ کې امیرحبیب الله خان دا نوم د دې کلي د موقعیت، تاریخ او سمسورتیا سره مناسب ونه باله، هغه زیاته کړه: (بر لب جوی ها درختهای بیدمشک بشانید و این قریه را من بعد به قریهٔ بید مشک مسمی کنید) نو همدا وجه وه، چې د کلي نوم له (بوګ موش څخه په بید مشک) واوښت،(۵۳).

همدارنګه د یادولو وړ ده چې بید مشک د بید له نسل څخه د یو ډول بوټي نوم دی چې په لاتین کې ورته (salix aegyptiaca) وایي. دا بوټی له بید څخه کوچنی دی، خو

(c) ketabton.com: The Digital Library

يو ډول عطر لرى چې له لاسته راوړلو څخه وروسته د (عرق بيد مشک) په نامه يادېږي او په ځينې درملنو کې ورځينې کار اخيستل کيږي.

د وردګو ولايت ځينې تاريخي سيمې

د وردګو ولايت د هيواد د نورو ولايتونو په څير ډيرې تاريخي سيمې او لرغوني آثار لري، خو له بده مرغه دغه سيمې يا تر اوسه په بشپړه توګه نه دي پيژندل شوي او يا که پيژندل شوى هم دي د يوشمير وطن دښمنه کسانو له خوا په خپل سر کيندنې په کې تر سره شوې او يا يې هم ارزښتناکه تاريخي شتمني چور او تالان شوې ده.

دا دي د دغه ستر ولايت ځينې هغه تاريخي سيمې چې تر دې دمه يې د کورنيو او بهرنيو لرغونپوهانو له خوا لټون شوى او لږ او ډيرې موندنې يې په هغې کې تر لاسه کړى دي در پيژنو. خو د يادولو وړ ده چې دا يوازې هغه څه نه دي چې موږ په هغې باندى قناعت وکړو، بلکې لازمه ده تر څو په دې برخه کې هر اړخيزه څيړنه ترسره شي څو د دغې لرغونې سيمې تاريخي ارزښت لا پسې راوسپړل او څرګند شي.

له دې کبله چې د خوات کتيبه د خروشتې دورې تر ټولو مهمه کتيبه شميرل کيږي او د وردګو ولايت د خوات له سيمې څخه په لاس راغلې ده نو ځکه غوره ګڼو چې لومړى دا کتيبه په لنډه توګه دلته معرفي کړو.

د خوات کتيبه:

د خروشتي ليکنو له مهمو کتيبو څخه يوه هم د خوات مشهوره کتيبه ده، چې په يوه لوى ډبرين لوښي باندې چې د ۱۸۳۸ ميلادي کال په شاخوا کې د چارلس مسيون ch.Masson (۵۴) له خوا د وردګو د خوات له سيمې څخه د برتانيې د لندن

(c) ketabton.com: The Digital Library

موزیم ته لیږدول شوې ده. دغه کتیبه تر لوښې تاو راتاو درې کرښې لري او یوه کرښه هم ترې لاندې ده. حرفونه یې سره بیل او روښانه دي، چې د کنیشکا د زوی (۱۸۲-۱۶۹ میلادي) مهاراجه هویشکه په نامه لیکل شوې ده،(۵۵).

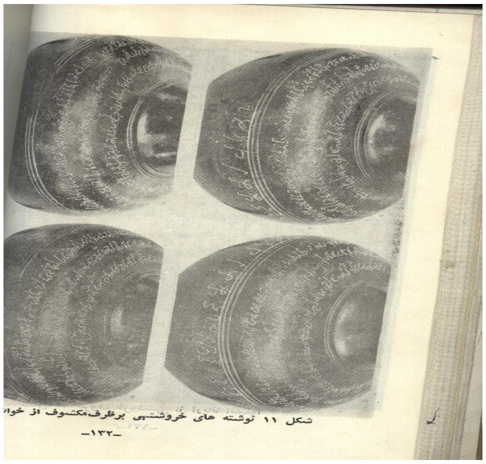

د خوات د کتیبې انځور

د جلریز ولسوالۍ ته اړوند د زیمنې کلي:

د زیمنې zemaniy کلی د میدان ښار لویدیځ لورې ته د 30 میلو په واټن کې موقعیت لري او ډیره ښیرازه او حاصل خیزه سیمه بلل کیږي. د جلریز د ولسوالۍ د سرک په اوږدو کې د کرنیزو ځمکو، باغونو او د استوګنې د کورونو تر شا د کافرقلعه او تخت شاه په نومونو دوه غونډۍ پرتې دي.

د تخت شاه په غونډۍ کې د پخوانیو ساختمانونو پاتې شوني چې له خامو خښتو څخه جوړ شوي او کچه یې 12×37×37 سانتي متره ده تر سترګو کیږي. کیدای شي چې په کوشاني یا یفتلی عصر پورې اړه ولري. په دغې سیمه کې د لوټمارو له خوا په غیرقانوني توګه یو شمیر کیندنې ترسره شوې دي له دې سره سره په سیمه کې یو شمیر سمڅې او غارونه هم تر سترګو کیږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د نرخ ولسوالۍ د دادل د کلي لرغونې سيمه:

په دغې سيمه کې د بواديي پير يو لوی معبد شته دی چې د نوموړې سيمې په لوړو برخو کې هم د يو شمير لوښمارو له خوا په خپل سر تر سره شوې دي او اوږدې سمڅې او غارونه په کې ويستل شوي دي. د مجسمو يو شمير خاورينې ټوټې چې له بيلابيلو برخو څخه اره کړل شوې او له هيواد څخه بهر ته وړلو ته چمتو شوې وې له نيکه مرغه د کابل ملی موزيم ته راوليږدول شوې دي.

د جلريز ولسوالی د سرچشمه سيمه:

په دغې سيمه کې يو لړ خپلسرې کيندنې تر سره شوې دي يوه ډيره ښکلی ستوپه کشف شوې او د الغچک په مجله کې د هغې په اړه ځينې معلومات هم خپاره شوي دي. د سيمې د چارواکو په وينا د دې لپاره چې دغه تاريخي آبداتو ته نور زيات زيان ونه رسيږی له هغې څخه ګرد چاپير ماينونه ښخ کړل شوي دي.

د چک ولسوالۍ د انګور باغ سيمه:

له دغه سيمې څخه هم يوشمير له ګچ څخه جوړ شوي آثار چې کيدای شي په څلورمې او پنځمې ميلادی پيړۍ پورې اړه ولري ترلاسه شوي دي او بيا له همدې سيمې څخه د کابل موزيم ته ليږدول شوي دي. د سيمې د اوسيدونکو په وينا د دې سيمې ډير شمير مجسمې په بهرنيو قاچاق وړونکو او لوټمارانو باندې پلورل شوي دي.(۵۶).

د قدرمن استاد زبير شفيقی پر وينا د چک ولسوالۍ د عليشنګ کلاګانې او د ګوډه د نهه برجه کلا چې دری متره پلن ديوالونه لري تر دری سوه کاله پخوانۍ کلا ده، هم د دغه شان تاريخي سيمو په کتار کې شميرل کيدای شي. د دې يادونه اړينه بولم چې د وردګو په ډير شمير سيمو کې داسې لرغوني آثار او سيمې شته دي چې په اړه يې ماته تر دې دمه معلومات په لاس راغلي نه دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د وردګو ولایت مشهور زیارتونه

د وردګو په ولایت کې یو زیات شیمر زیارتونه هم شته دي چې ځینې یې ډیر مشهور دی او خلک ورته کلکه عقیده لري، خلک یې زیارت ته ورځی او دعا ګانې کوی او له بل پلوه دغه زیارتونه د تاریخې پلوه هم پوره د ارزښت وړ دي. د دغه زیارتونو له ډلې څخه ځینې یې په لاندې ډول درپیژنو:

د شاطر بابا زیارت

د میر سید احمد ولی زیارت

د شیخ بابا زیارت

د پل سرخ بابا زیارت

د ملا صالت بابا زیارت،(۵۷)

د شاه قلندر بابا زیارت چې د چک ولسوالی د کاکاخیلو په کلی کې دی.

د آخوند بابا زیارت د چک ولسوالۍ په سپین ښاره کې

خواجه محیات بابا د چک ولسوالی د نیم پایکول په دره کې

خواجه غربان بابا د چک ولسوالی د خلیلی په کلی کې

صوفی بابا د چک ولسوالی په سیبکه کې

ملا بنارس په ملا کاکا شهرت لري د وردګو ولایت په مرکز کې

د بوم زیارت د نرخ په ولسوالی کې

خرقه شریفه د وردګو ولایت په مرکز کې د کوټه عشرو په سیمه کې

د شهیدانو زیارت د ولایت په مرکز کې د کوټه عشرو په سیمه کې

د شاه قباد ولی زیارت د نرخ په ولسوالۍ کې

(c) ketabton.com: The Digital Library

د خوجه صاحب زیارت د جلریز ولسوالۍ په زایولات کې
د لوی ملا صاحب زیارت د نرخ ولسوالۍ د شهاب الدین په دره کې
د سوبۍ زیارت د سید آباد ولسوالي د تنګی دره په امیر ښاره کې،(۵۸)
د حمید الله بابا زیارت د چک ولسوالۍ د نیک پای قول په معروف خیلو کې
د حسام الدین بابا زیارت د چک ولسوالۍ د چهارمرده په کلی کې
د خواجه زور بابا زیارت د چک ولسوالی د چهارمرده په کلی کې
د خواجه افضل بابا زیارت د چک ولسوالۍ د تخت کلی
د صوفی بابا زیارت د چک ولسوالۍ د چهار شینیی په کلی کې
د هویۍ انا زیارت د چک ولسوالۍ په پای کوتل کې
د حیات بابا زیارت د سید اباد ولسوالۍ د اونخی درې د حسن بیک په کلی کې
د خواجه اسماعیل بابا زیارت د سید اباد ولسوالۍ د تنګی د سیمې په امیر ښاره کی
د شاه قلندر بابا زیارت په امیر ښاره کې
د خواجه محمد صدیق زیارت د جغتو د باریکاو په سیمه کې

د لیګي بابا زیارت د جغتو د ګلدرې یا پخواني ګنده کول د صالح خیلو په سیمه کې موقعیت لري خو لګۍ بابا د لیګي باباخیلو د کلي بابا ګټل ګیرې چې نومورې کلي هم د ده له نوم څخه سرچینه اخیستې ده او صالح باباخیلو څخه لږ پورته ګلدرې په وروستۍ برخه او ګوربت د تاریخي غره په لمن کې موقعیت لري. د نومورې زیارت د کراماتو په هکله د خلکو تر منځ ډېر فولکلوریک ورایتونه موجود دي چې ځانګړې لیکنې ته اړتیا لري.

چلګزیان د ګوربت د غره په مختلفو ځایونو کې
د قبې زیارت د ګوربت د غره د قبې په سر باندې
مزار بابا د جغتو د ګلدرې په سیمه کې چې ګوربت ته څیرمه موقعیت لري
غوزبه بابا د جغتو د غوزبې په کلي کې

(c) ketabton.com: The Digital Library

خواجه رسول زیارت د جغتو د زیارت په کلي کې
شلم بابا د جغتو په خواجګانو یا اغا خیلو کې موقعیت لري
د تیکي چلګزیان د جغتو په تیکي کلې کې
د بونګي زیارت د جغتو په بونګي کې
د مردلې زیارت د جغتو د مردلې په کلي کې

په وردګو کې
کرنه او مالداري

د وردګو په ولایت کې ډېر شمیر اوسیدونکي د کرکیلې او مالدارۍ په دنده بوخت دي دغه ولایت په لږه اندازه ځنګلونه یعنې د 200 جربیه په شاوخوا کې ځنګلونه لري د ځمکه والو شمیر یې 2952 کسانو او د کرنې ساحه یې 128000جریبو ته رسیږي،(۵۹).

د وردګو ولایت د کرنیزو پیداوارو له ډلې څخه کولی شو له آبي او للمي غنمو، کچالو، اوربشو، وریجو، رشقه، کلول، باقلي، مشنګ، لوبیا او نورو څخه یادونه وکړو. د میوو له ډلې څخه یې منې، زردالو، توت، شفتالو، ګیلاس، سنځلې او نور د یادولو وړ دي.

د وردګو ولایت بې میوې ونې عبارت دي له چنار، سپیدار، خروله، غیش وله، عرعر نیله، غرنی بادام، پنجه چنار، عکاسي او نورو څخه.

په دغه ولایت کې د اهلي څارویو لکه پسونو، غویانو، وزو او نورو ترڅنګ ځینې وحشي څاروي لکه لیوه، ګیدړه، سوی او په ځینو لوړو غرونو کې پړانګ هم پیداکیږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د وردګو اقلیم او سیندونه

د وردګو ولایت اقلیم سوړ او د کلني وربښت کچه يې ۴۰ – ۳۰۰ ملی مترو ته رسيږي. کوم سیند چې د وردګو ولایت د دایمراد، چک او سیدآباد د ولسوالۍ شیخ آباد او تنګۍ له درې څخه تیریږي د لوګر په ساحه کې د کابل له سیند سره یوځای کیږي.
دغه سیند د اونۍ د غره له جنوب ختیځ او سنګلاخ څخه سرچینه اخلی، ورپسی هغه سیند چې د نرخ له ولسوالی څخه راوځی او د ابراهیم خیلو د کلی په لومړۍ برخه کې ورسره ګډیږی، د للندر په سیمه کې د دغه ولایت ځمکې پریږدي او د کابل ښار د الوخیلو په سیمه کې د کابل له سیند سره یوځای کیږي.
له دغه سیند او په درو کې له کاریزونو، ژورو څاګانو او واټر پمپونو څخه د خړوبولو په موخه کار اخیستل کیږي. په دغه ولایت کې ۱۲۸۰۰۰ هکتاره آبي او ۹۰۰۰ هکتاره للمي ځمکه موجوده ده.
د چک د بریښنا بند چې د چک په ولسوالۍ کې د وردګو د سیند د پاسه د آلمانیانو له خوا د ۱۹۳۶ او ۱۹۶۱کلونو تر منځ ګټې اخیستنې ته چمتو شوی دی، دری توربینه لري او د بریښنا د تولید ظرفیت يې په منځنۍ کچه ۳۳۶۰ کیلوواټو ته رسیږي. د دغه بند له بریښنا څخه د سیمې خلک ګټه اخلي او همدا راز ډیره برخه بریښنا یې د کابل ښار ته لیږدول کیدله خو د هیواد د تیرو دیرش کلنو پیښو، جنګ او جګړو له کبله ددې فابریکې بریښنا کابل ته نه راځي او فابریکې ته څیرمه یوازې څو کلیو ته بریښنا ورکولی شي. همدارنګه په بند کې د رسوباتو له کبله اوس مهال د بریښنا د تولید ظرفیت په نوموړې فابریکه کې ډیر راټیټ شوی دی. که څه هم چې د نوموړې فابریکې د بند کاسه او کانال څه نا څه پاک شوی دی، خو د توربینونو د استهلاک له امله یې د بریښنا د تولید کچه ډیره ټیټه ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د وردګو ولایت

لارې

د وردګو ولایت څخه د کابل کندهار لویه لاره تیریږي او کله چې د میدان سیمې ته ننوځي نو یو ښاخ ترې بیلیږي او د شمال لویدیځ په لور د اونۍ له غاښی څخه په اوښتلو سره د هزاره جاتو سیمې ته ننوځي. په ټولیز ډول هغه ولسوالۍ او سیمې چې له عمومي واټ څخه لرې پرتې دي ډیرې زیاتې ترانسپورتی ستونزې لري او د دغه ولایت د ننه نژدې ټول سرکونه خام دي. خو اوس مهال هڅه کیږي چې د حکومت د ملي پیوستون د پروګرام په وسیله او د سیمې د خلکو په همکارۍ د دغه ولایت سړکونه و رغول شي چې په اساسي ډول د چک او اونخي د سړکونو کار روان دی. همدارنګه د وردګو د ولایت له مرکز میدان ښار څخه د اونۍ تر غاښي پورې د سړک د جوړولو چارې هم روانې دي.

د وردګو ولایت د ښوونې او روزنې حالت

د هیواد د نورو سیمو په څیر په وردګو کې هم هغه مهال د رسمي ښوونې او روزنې څرک و لګیده چې د اعلیحضرت محمد ظاهرشاه د پاچاهۍ په لومړیو کې د ټول هیواد په کچه نوموړی بهیر پیل شو. خو مخکې له دې څخه یوازې د هیواد په پلازمینه کابل او لویو ښارونو کې د مسلکي ښوونې او روزنې محدودې موسسې فعالې وې، خو د وردګو او ټول هیواد په کچه ښوونه او روزنه په دودیز ډول په جوماتونو کې د روحانیو، ملا امامانو او میرزایانو په وسیله ترسره کیده. له ۱۳۳۵ څخه را وروسته په ټول هیواد کې د ښوونیز نظام د سیستماتیک کیدو سره سم په وردګو کې هم ځینې لیسې، منځنې

(c) ketabton.com: The Digital Library

او لومړني ښوونځي جوړ شوي دي چې د سيدآباد ليسه او د چک د بومبيو ليسه، په جغتو کې د غازي محمدجانخان ليسه (په ۱۳۵۷ کې د ليسې درجې ته لوړه شوه) او په جغتو کې د ګوربت منځنی ښوونځی (اوس مهال ليسه ده) يې غوره بيلګې دي. سربيره پر دې ارواښاد محمد ارسلان سليمي چې هغه مهال يې د قبايلو په مستقل رياست، د اطلاعاتو او کلتور په رياست (وروسته بيا وزارت شو) او عدليې په وزارت کې دنده ترسره کوله هڅه وکړه چې په ۱۳۴۲ کال کې د ګوربت د منځنۍ ښوونځۍ د تشکيل څخه وروسته د چک، دايميرداد او سيدآباد په ولسواليو کې هم ورته ګامونه پورته او په لرې او نږدې سيمو کې ښوونځۍ رامنځته کړي چې په دې لړ کې يې د چک د ولسوالۍ د ګردن مسجد د پيشکارو ښوونځۍ، د آبکزار ښوونځۍ او د سيدآباد د شش قلعې ښوونځۍ په خپل نه ستړي کيدونکي زيار سره جوړې کړې او د معاصرې پوهنې د ترويج په لاره کې يې اغيزمن ګامونه پورته کړل. تر څو د نورو هيوادوالو په څير د وردګو خلک هم د سواد له نعمت څخه برخمن شي.

لکه چې ګرانو لوستونکو ته معلومه ده چې په هيواد کې د ۱۳۵۷ د غويي له کودتا ، د پخواني شوروي يرغل او د جهاد پيل کيدو له مهاله د دې هيواد د نورو زيربناوو سره يو ځای زموږ تعليمي نظام هم په کليو، بانډو او ولسواليو کې له ړنګيدو سره مخامخ کړ چې نه جبران کيدونکي زيانونه ورته و رسيدل او فعاليت يې په ټپه و دريده. دغه حالت د هيواد د نورو سيمو په څير په وردګو کې هم ټولې روزنيزې او تعليمي موسسې له ويجاړتيا سره مخ کړې او د دې ولايت په ډيرو ولسواليو، کليو او بانډو کې د ليسو، ښوونځيو او تعليمي مرکزونو دروازې د زده کوونکو، د زده کړې د مينه والو او ښوونکو پر مخ و تړل شوې.

کله چې د جهاد دوره مخ په اوږديدو شوه نو د وردګو له خلکو سره د خپلو اولادونو د روزنې فکر، انديښنه او تشويش هم مخ په زياتيدو شو. د وردګو علم پروره خلک په دې آند شول چې بايد په انفرادي او خصوصي ډول دغې ستونزې ته د حل لاره و مومي. له

(c) ketabton.com: The Digital Library

همدې کبله د وردګو په ځینې جوماتونو کې د دیني درسونو د حلقاتو تر څنګ د عصري تعلیم زده کړې ته هم پاملرنه وشوه او د مدرسو په نامه ځینو ښوونځیو په جوماتونو کې په کار پیل وکړ. سره له دې چې دغه بهیر خطرات او تلفات هم درلودل او ځینې جوماتونه د شوروي د یرغلګرو الوتکو په وسیله تر بمبارد لاندې نیول کیدل چې زموږ یو شمیر زده کوونکو او ښوونکو د شهادت سبب هم شول(د سید آباد ولسوالۍ د حسن بیک د کلی د جومات بمباری چې شپیته تنه ماشومانو او د جومات ملا امام د هغې په ترڅ کې په شهادت ورسیدل او یا هم د ۱۳۶۶ کال د لړم په ۷ نیټه د جغتو د ګلدرې د لیګي باباخیلو په کلي، ښوونځی او جومات کې رامنځته شوه چې د ورځې په یوولسو بجو د نوموړی کلی او مسجد د شوروی د یرغلګر پوځ تر درندې بمبارۍ لاندې راغی او د دریو بې ګناه زده کوونکو په شمول یې د کلي ۱۵ نارینه، ښځینه او ماشومان په یوه ورځ کې په شهادت و رسول د هغې ښې بیلګې دي). د نوموړي کلي مدرسه نورالمدارس نومیده، چې د شهید ګل باران، معلم سیدرسول، ګل آغا احمدي وردګ، مولوي علم ګل او کلیوالو په هڅه په ۱۳۶۳ کې فعاله شوې وه چې وروسته بیا د ګوربت له لیسې سره یو ځای شوه. د دغه راز ناوړه پیښو د پیښیدو سره سره د وردګو خلکو د خپلو اولادونو د روزنې بهیر و نه دراوه او په خپل ټول قوت سره یې هغه ته دوام ورکړ.

د ۱۳۶۵ کال او له هغې څخه وروسته د ښوونې او روزنې او همدارنګه د روغتیا په برخه کې د سویدن د کمیټې مرستې د ډیرې یادونې وړ دي چې د وردګو په ولایت کې یې له ډیر شمیر ښوونځیو، مدرسو او روغتیایي مرکزونو سره مرستې کړې دي او فعالیت یې اوس هم په دغه ولایت کې مخ پر وړاندې روان دی.

په ۱۳۶۸ کال هغه مهال د وردګو ښوونیز نظام لا مسلکي شو چې د ګل آغا احمدي وردګ او عبدالملک حمیدي په هڅو وردګو ته راوستل شوې کویټي موسسې لجنه الدعوه الاسلامیه په وردګو کې د زده کړې له بهیر او تعلیمي مؤسساتو سره د مرستې کولو هوډ څرګند کړ او د لومړي ځل لپاره یې د ۱۳۶۸ د جوزا په میاشت کې په جغتو

(c) ketabton.com: The Digital Library

کې د لیسې په بڼه د ګوربت منځنی ښوونځی بیرته فعال کړه او په نوموړې لیسه باندې د ګوربت د امام ابي حنیفه (رح) د لیسې نوم کېښود. باید وویل شي چې نوموړې موسسه په ۱۳۶۷ کال وردګو ته راوستل شوه چې د تعلیمي هڅو سره سره یې روغتیایي خدمتونه هم وړاندې کول او د دایمرداد ولسوالۍ په تنګي سیدان کې یې د وخت له غوښتنو سره سم یو مجهز روغتون هم جوړ کړ.

لجنه الدعوه الاسلامیه بیا وروسته خپل تعلیمي او روغتیایي خدمتونه په وردګو کې نور هم زیات کړل او په جغتو سربیره یې په چک، سیدآباد، دایمیرداد او میدان ښار کې هم خپلو تعلیمي او روغتیایي فعالیتونو ته دوام ورکړ چې ګڼې لیسې، ښوونځي او روغتیایي مرکزونه یې تر خپل کاري پوښښ لاندې راوستل او هغه مهال یې له دې ولس سره نه هیریدونکې مرستې وکړې چې سخته اړتیا یې ورته درلوده.

د کورنۍ جګړې پر مهال د وردګو د تعلیمي بهیر په رغولو کې د ګل آغا احمدي وردګ او عبدالملک حمیدي تر څنګ دغو ښاغلیو هم خپله ونډه اخیستې، فعالیت یې کړی او د د دې ولس د بچیانو په روزلو کې یې تر خپله وسه ملي او دیني وجیبه سر ته رسولې ده.

مولوي احمدجان، استاد چارګل نثار، انجنیر محمد طاوس ساجد، ارواښاد مدیر محمد حسن، ارواښاد استاد آقامیر خان، ارواښاد ضابط حنیف، مدیر متین وردګ، قاضی محمد امین وردګ، دوکتور بهاوالدین بها، مولوي شیرین، مولوي جمال، الحاج مدیر شریف، سیدیعقوب، څارنوال نقیب الله (جغتو)، ډاکتر ښادي خان، ډاکتر فاروق وردګ، حاجي سربلند، میرام جان، ګل حمید، حاجي سربلند، دوکتور عبدالولي وردګ، جمال رحمن، دوکتور زرجان بها، ارواښاد استاد اسد بها، بصیر احمد شیرزی، محمد عظیم ستومان، رحیم الله صراح، مدیر سلیمان شاه، استاد داود جان غیرت، انجنیر محمدآصف، عبدالباقي کبیري، سرمعلم سیدخان، استاد فاروق، احسان الله، عبدالرحمن (شیخ آباد)، ګل جان صابر، ویس وردګ، معراج، عارف وردګ، یحیی وردګ او نورو هغه

(c) ketabton.com: The Digital Library

شخصيتونو نومونه چې تر دې دمه زما تر ګوتو شوي نه دي او په دې برخه کې د پام وړ خدمتونه ترسره کړي دي، د يادولو وړ دي.

د وردګو ولايت کيدای شي د ګوتو په شمار ولايتونو له ډلې څخه وي، چې آن د جنګ جګړو پرمهال هم ليک لوست او زده کړه تر ډيره بريده په منظمه توګه روانه وه. که څه هم په ډيرو ځايونو کې ښوونځي له زده کوونکو څخه لرې دي خو بيا هم د دغه ولايت خواريکښو زدکوونکو په ساعتونو لاره وهي ترڅو ځان ښوونځۍ او يا ليسې ته و رسوي.

ليسې په ټول ولايت کې د ګوتو په شمار وي خو د جهاد په وروستيو کلونو او د لجنه الدعوه الاسلاميه کويټي موسسې د ښوونيزو مرستو له برکته په دې ولايت کې د ليسو شميره زياته شوه چې په هيواد کې د مؤقتي ادارې له رامنځ ته کيدو سره سم نوموړې ليسې په حکومت کې رسمي بڼه خپله کړه او شمير يې زيات شو. اوس مهال د دغه ولايت په معارف کې بنسټيز بدلونونه رامينځ ته شوي او د ملي پيوستون د پروګرام له لارې هم د دغه ولايت په ډير شمير سيمو کې لومړني، منځني ښوونځي او ليسې د دولت او خلکو په مرسته جوړې شوې دي.

په دغه ولايت کې د ښوونځيو او زده کوونکو کچه د وردګو ولايت د مطبوعاتي دفتر د ۱۳/۱۱/۱۳۸۶ نيټې راپور له مخې په لاندې ډول ښودل شوی ده:

د وردګو او ميدان ولايت د ولايت په کچه ۲۶۷ د زده کړې موسسې په لاندې ډول موجودې دي:

- ليسې ۵۲ ، له دې ډلې څخه ۲ يې ښځينه ليسې دي.
- منځني ښوونځي ۶۹ ، له دې ډلې څخه يې۶ ښځينه دي.
- لومړني ښوونځي ۱۴۰ ، له دې ډلې څخه ۳۳ يې ښځينه دي.

د نوموړو ښوونځيو د زده کوونکو شمېر۱۲۷۰۰۰ يو سل او ووه ويشت زره تنه دي، چې له دې ډلې څخه يې ۲۳۰۰۰ ښځينه زده کوونکې په زده کړو بوختې دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

همدا راز په نوموړي ولایت کې د ښوونکو شمیر ۳۰۸۳ تنو ته رسیږي، چې ۱۳۷ تنه یې ښځینه ښوونکې دي،(۶۰).

د معارف مجلې د ۱۳۸۶ کال په وروستۍ ګڼه کې چې د هیواد په ټولو ولایتونو کې د دغه وزارت فعالیتونو، رپوټونو او ګزارشونو ته ځانګړې شوې ده د وردګو ولایت شمیرې په لږ څه توپیر په لاندې ډول ښودل شوې دي:

د وردګو ولایت په اړوندو سیمو او ولسوالیو کې په ټولیزه توګه ۱۱۵۷۹۹ تنه زده کوونکي په ښوونځیو کې په زده کړو بوخت دي، چې ۸۹۶۹۰ هلکان او ۶۱۰۹ تنه یې نجونې دي. له دغه شمیر څخه ۱۱۳۴۱۴ په عمومي تعلیماتو، ۱۶۳ تنه د ښوونکو په روزنیز مرکز او ۲۲۲۲ تنه یې په دیني مدرسو کې زده کړې کوي چې د لوست چارې یې د ۳۰۲۴ نارینه او ۲۲۲ تنو ښځینه ښوونکو له خوا په ۲۷۷ ښوونځیو کې پرمخ وړل کیږي. دغه راز د دې ښوونځیو په شمیر کې ۹ دیني مدرسې، یو د ښوونکو روزنیز مرکز، ۱۴۸ لومړنۍ ښوونځۍ، ۷۰ منځنۍ ښوونځۍ او ۴۹ لیسې شاملې دي (۶۱).

ځوانان یې ډیر با استعداده، ذکي او له زدکړې سره ډیره زیاته مینه لري. د کانکور د هر کال په آزموینه کې یې ډیر ځوانان په ډیرو ښو او لوړو نومرو سره د هیواد پوهنتونونو ته بریالي کیږي.

په وردګو کې د لوړو زده کړو مؤسسات او پوهنتون تر دې مهاله نه دی جوړ شوی چې د دې ولایت د فرد فرد غوښتنه ده. همدارنګه په سیدآباد کې چې د ژورنالیزم کوم انستیتیوت جوړ شوی وو هم د نامعلومو وجوهاتو له کبله له فعالیت څخه لویدلی دی.

د دې ولایت محصلین د هیواد په پلازمینه کابل او د ځینو نورو ولایتونو په پوهنتونونو کې په زده کړو بوخت دي. په کابل پوهنتون، لوړو او مسلکي زده کړو په نورو مؤسساتو کې د وردګو د محصلینو شمیر ۴۰۰۰ محصلین اټکل شوی دی. د کندهار پوهنتون په سلو کې نږدې ٪۸۰ وردګ محصلین جوړوي (نوموړی شمیر د کندهار د پوهنتون د رئیس د خبرو په حواله ورکړل شوی دی«استاد احمدی»). د هرات په پوهنتون کې د

(c) ketabton.com: The Digital Library

شمیر له مخې دویمه لویه شمیره د وردګو د محصلینو ده. همدارنګه بل لوی شمیر وردګ محصلین د ننګرهار په پوهنتون کې په لوړو زده کړو بوخت دي. د بلخ او بامیان په پوهنتون کې هم د پام وړ وردګ محصلین خپلې زده کړې کوي چې زموږ د ټولنې ویاړ دي.

روغتیایي آسانتیاوې

د ولایت په کچه څلور روغتونونه، یو د معتادینو روغتون، ۹ د سي ایچ سي کلینیکونـــه، ۲۵ د بي ایچ سي کلینیکونه او ۱۰ روغتیایي سب سنترونه شته دي.

د روغتیایي خدمتونو چارې په ټول ولایت کې په نورمال ډول روانې دي.

د روغتیایي خدماتو په برخه کې د دغه ولایت وګړي تر ډېره بریده له روغتیایي ستونزو سره لاس او ګریوان دي او د ډاکترانو او روغتیایي کارکوونکو کموالی احساس کیږي. سپین کلینیک یې مشهور روغتون دی، خو ډیر شمیر وګړي یې د درملنې له پاره کابل او یا غزني ولایتونو ته ځي. د عامې روغتیا وزارت د روغتیایي قوانیونو او بررسی د ریاست د ۱۳۸۱ کال د عقرب د میاشتې د راپور له مخې د وردګو په ولایت کې ۷۹ شخصي درملتونونه شته دي. (۶۲). د ۱۳۸۵ کال د مرکزی احصایي د کالنامې له مخې په ۱۳۸۴ کال کې په ټولیزه توګه د دغه ولایت د شخصی درملتونونو شمیر ۸۷ ښودل شوی دی.

د روغتیایي مرکزونو او پرسونل کچه یې د دغه ولایت د ۱۳۸۴ کال د کاري راپور له مخې په لاندې ډول ښودل شوی ده:

۶۵ تنه ډاکتران

۶ تنه معالجې ښځینه ډاکترې

۷۸ تنه نارینه نرسان

۲۷ تنه قابلې

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۲ تنه فارمسستان

۶ تنه د اکسری تکنیشنان

۱۹ تنه د لابراتوار تکنیشن

۶۶ تنه نارینه واکسیناتوران،(۶۳).

باید وویل شي چې د وردګو او میدان د تیر کال ګزارش څرګنده کړې ده چې د همدې ولایت د جغتو ولسوالي د روغتیایي خدماتو درجه صفر ده یانې دا چې دا څو کاله هلته د دولت یا موسساتو د روغتیایي خدماتو د وړاندې کولو لړۍ ډیره سسته ده پداسې حال کې چې د همدې ولایت د بهسودو او نورو ولسوالیو کې دغه شمیره ښه غوښنه ده. (د وردګو او میدان د ولایت پنځه کلن پلان وګورئ).

د جهاد او کورنیو جګړو پر مهال یو شمیر وردګ شخصیتونو نوموړي ولایت ته د روغتیایي خدماتو په لړ کې نه هیریدونکي خدمتونه سر ته رسولي دي چې د ځینو نومونه یې په لاندې ډول دي:

ډاکټر محمد سرور (جغتو)، ډاکټره روښانکه، ډاکټر فاروق وردګ، ډاکټر محمد سرور (سیدآباد) ډاکټر شاولي، قاضي امین وردګ، ډاکټر سعادت، ډاکټر ښادي خان، کارله (د جرمني تبعه)، د لجنه الدعوه عربي خیریه موسسې روغتیایي ډله، د فرانسې روغتیایي ډلې او داسې نور د یادولو وړ دي.

فرهنګي حالت

د وردګو میړني خلک د لوړ او اصیل افغاني فرهنګ درلودونکي دي. دلته د فرهنګي حالت تر سرلیک لاندې په دغه ولایت کې د رسنیو، خپرونو، ټولنو او مهمو دودونو بیانولو ته څو شیبې تم کیږو.

د وردګو ولایت خپروني:

(c) ketabton.com: The Digital Library

په شپیتمه لسیزه کې د چک په ولسوالي کې د مجاهدینو له خوا یوه خپرونه د ګیستیتنر د ماشین په وسیله د پیام مجاهد په نامه او بیا د اوویایمی لسیزی په پیل کې دحضرت عمر فاروق لیسې له خوا د عروة الوثقی په نامه میاشتینۍ خپرونه د ګستیتنر په ماشین خپریده او په شپیتمه لسیزه کې یوه خپرونه د قاضی محمد امین وردګ له خوا هم خپریده .(۶۴).

د وردګو په ولایت کې اوس مهال لاندې آزادې نشریې خپریږي چې عبارت دي له:

جغتو: جغتو یوه مهالنۍ خپرونه ده چې د جغتو د مدني او کلتوري بهیر او د وردګو د کلتوری یون پر مټ خپریږي. په ۱۳۸۴ کال کې یې په خپرونو پیل کړی دی او هره ګڼه یې دولس مخونه لري. په لومړیو کې یې تیراژ ۱۰۰۰ ګڼې وو، خو اوس مهال یې تیراژ لوړ شوی دی او تر دې دمه پورې یې لس ګڼې خپرې شوې دي.

ګودر: په چک ولسوالۍ کې د پښتني خویندو د ټولنې له خوا خپریږي. د آغلې برښنا وردګ له خوا په ۱۳۸۲ کال په غبرګولي کې یې بنسټ ایښودل شوی دی. د هرې ګڼې د پاڼو شمیر یې ۹۲-۶۴ دی.

دریځ: دا جریده د وردګو او میدان په ولایت کې د دریځ ټولنې له خوا په میاشت کې یوځل خپریږي، چې هره ګڼه یې ۱۲ مخونه لري او تیراژ یې ۱۰۰۰ ګڼې دی.

شپیلۍ: په وردګو کې د میدیوتیک د فرهنګي او علمي مرکز له خوا خپریږی، تیراژ یې ۱۰۰۰ ګڼې او په ۱۲ مخونو کې خپریږي. لومړۍ ګڼه یې د ۲۰۰۴ کال په مارچ کې له چاپه راووته باید وویل شي چې میدیوتیک اوس مهال خپل مرکز په وردګو کې تړلی دی.

وردګ: دا جریده د یو شمیر فرهنګیانو او وردګ ځوانانو پر مټ خپریده چې شپږ ګڼې یې خپرې شوې دي خو دم ګړۍ نه چاپیږي.

ملی هدف اونیزه: د دې اونیزې د امتیازښتن د وردګو ولایت د اطلاعات او کلتور ریاست دی. اوونیزه خپرونه ده، لومړۍ ګڼه یې د ۱۳۸۳ کال په چنګاښ کې خپره شوې ده. هره ګڼه یې ۴ مخونه لري چې هر ځل تیراژ یې ۲۰۰۰ ګڼې ښودل شوی دی. د

(c) ketabton.com: The Digital Library

ملي هدف اونيزې دوه فوق العاده ګڼې هم د مجلې په بڼه خپرې شوې دي چې هره ګڼه يې 94 مخونه لري او درې څله يې فوق العاده ګڼې د اخبار په بڼه هم خپرې شوې دي.

څلانده راتلونکې: دغه خپرونه درې څله په کتابي بڼه چاپ شوې ده چې د وردګ ولايت په اړه د شويو کارونو، لاسته راوړنو او ستونزو رپوټونه يې خپاره کړي دي. نوموړې خپرونه ۱۰۳مخونه لري د هر څل خپرويدو کتاب شمير يې ۳۰۰۰ ښودل شوی دی.

روغتيا: دا مجله د دې ولايت د روغتيا د رياست له لوري خپرېږي، چې د نوموړي رياست اړوند رپوټونه او لاسته راوړنوته انعکاس ورکوي او په مهالني ډول خپرېږي.

آذان جريده: دغه جريده د يوې آزادې جريدې تر نامه لاندې خپرونې کوي چې په دې ولايت کې د مهالنۍ بڼه خپرېږي خو د تمويل او لارښوونې سرچينه يې د ټولنيز اصلاح د جمعيت دی.

د ميدان ځوانان: دا مجله چې د ميدان ځوانانو د ټولنېزې، ادبي اوکلتوري ټولنې له خوا خپرېږي، په مياشت کې يوځل خپريدله. ډير شمير موضوعات يې په ځوانانو پورې اړه لري او همداشان د ورځې موضوعاتوته هم انعکاس ورکوي چې سيمه ايزې ستونزې يې ګڼلی شو، خو دم ګړۍ يې خپرونې بندې شوې دي يوازې د ګوتو په شمير ګڼې يې خپرې شوې دي.

عهد مجله: دا مجله په دې ولايت کې د عهد کلتوري ټولنې له خوا خپرېږي چې د ورځې مسائل خپروی خو ډيرې سيمه ييزې ستونزې بيانوي، د خپرونو لړۍ يې دوام لري.

وړانګه مجله: دا مجله په دې ولايت کې د لمر ټولنې له خواخپرېږي او تر دې مهاله يې يوازې يوه يا دوې ګڼې خپرې شوې دي دا چې دوی به په راتلونکي کې خپلو خپرونو ته دوام ورکوي که نه معلومه نه ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پرمختګ: د ولایت د مقام د دفتر څخه خپریدل پیل کړل او د دې کال په سر کې د اونیزې په شکل څو ګڼې چاپ شوی چې دم ګړۍ یې خپرونې بندې شوې دي.

همداشان ځینې نورې خپرونې لکه منه مجله، خورشیدجریده، سنګلاخ جریده، مهرجریده او سپورت جریدې هم شته چې خپرونې یې دم ګړۍ بندې شوې دي.(۶۵).

یو محدود شمیر کتابونه لکه منې ګل، رنګینه تابلو، آتمه منې ګل د ولایت د مقام پیغامونه، ملي هدف ځانګړې ګڼه دوه ځلې، ځلانده راتلونکې ځانګړې ګڼه دوه ځلې.

د وردګو او میدان د ولایت ملي رادیو تلویزیون هم تازه په خپلو خپرونو پیل کړی دی.

د وردګو او میدان ښار کلتوري ټولنې

په هیواد کې د مؤقتی ادارې له رامنځ ته کیدو سره جوخت د وردګو او میدان په ولایت کې ګڼې فرهنګي، مدني او کلتوري ټولنو سرونه را پورته کړل او تر خپله وسه یې په دې لاره کې هلې ځلې وکړې چې نومونه یې په لاندې ډول دي:

۱. غازي محمد جان خان ټولنه
۲. د جغتو مدني او کلتوري بهیر
۳. د میدان د ځوانانو ټولنه
۴. د خواخوږی ادبي او کلتوري ټولنه
۵. د ګوربت ادبي ټولنه
۶. د وردګو د ځوانانو ټولنه
۷. د وردګو او میدان د محصلینو شبکه (اوس مهال یې نوم د وردګو د محصلینو ټولنه دی)

(c) ketabton.com: The Digital Library

۸. د وردګو او میدان مدني ټولنه
۹. عهد کلتوري ټولنه
۱۰. ځلاند کلتوري مرکز
۱۱. چک ادبي بهير
۱۲. يووالي غرږ ټولنه
۱۳. میدان ملي خپرندویه ټولنه
۱۴. شاه قباد ولي فرهنګي ټولنه
۱۵. دريځ ادبي او کلتوري ټولنه
۱۶. استقلال فرهنګي مرکز
۱۷. د نرخ د ځوانان ټولنه
۱۸. آيينه فرهنګي ټولنه
۱۹. سلمان فارس ادبي ټولنه
۲۰. لمر کلتوري او فرهنګي ټولنه
۲۱. د پښتني خويندو د ودې ټولنه(۶۶).
۲۲. د وردګو کلتوري يون

د منې ګل مشاعره:

د منې ګل مشاعره چې د لومړي ځل لپاره يې په ۱۳۷۸ هجري لمريز کې د وردګو او میدان د ولايت د چک په ولسوالۍ کې د مصطفی حماس او د يو شمير نورو هيوادپالو ځوانانو په نوښت د بنسټ ډبره ايښودل شوې ده. هر کال د دې ولايت په مختلفو سيمو کې جوړيږي. د منې ګل مشاعره چې نوم يې د منو د ښونو او د سيمې د ښکلا سره نه بيليدونکی تړاو لري، د دې ولايت د سمسورې سيمې او ښکلاوو څرګندوي کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

شاعران، ادیبان، لیکوالان او پوهان بیا د قلم په ژبه د دې ښایستونو بڼ ته نوی رنګ ورکوي. د منې ګل مشاعره د وخت په تیریدو سره ورو ورو د ولسوالۍ له سطحې څخه د ولایت او د ولایت له سطحې څخه د هیواد او سیمې کچې ته خپل حضور لوړ کړ. چې د هیواد له ګوټ ګوټ څخه هر کال مشاعرې ته د زرګونو لیکوالانو، شاعرانو، ادیبانو، پوهانو، حکومتي چارواکو، محصیلینو، زده کوونکو، قومي مشرانو، بزګرانو او عامو وګړو ګډون د دې ادعا د ثبوت د پخلي تر ټولو ښه نښه ده. د منې ګل مشاعرې اوس مهال یوه روښانه بین الافغاني ښه خپله کړې ده چې د دغه ستر کلتوري بري له کبله د منې ګل ټولو لارویانو، د وردګو او میدان د ولایت اوسیدونکو ته د ویاړ ځای دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د وردګو ځينې مشهور دودونه

د اختر لپاره تياري:

جوته خبره ده چې له کوچنی اختر څخه د مخه د روژې مبارکه مياشت وي، نو ځکه روژه کوچنی اختر ته ځانګړې ښه وربښي او خلک د يوې پوره مياشتی مبارکی روژې له نيولو څخه وروسته د مسلمانانو د دغه ستر جشن د لمانځلو په لور ورځي.

د روژې د مبارکې مياشتې په اوږدو کې هره کورنۍ خپلو اولادونو او ځان ته د خپل توان تر بريده نوې جامې برابروی او کوښښ کوي څو په لومړی سر کې خپلو ماشومانو ته جامې برابری کړي. کله چې اختر ته يوه يا دوه اوونۍ پاتې شي نو ميندې خپل کورونه سمبالوی او کوښښ کوي خپل کورونه د دې وياړلي جشن د نمانځلو لپاره پاک کړي.

په ډيرو ځايونو کې ميندې د خپلو کورونو د پاکولو په موخه د کور خونې د دوی په اصطلاح په سپينه خاوره او د رخت په يوه ټوټه چې څړی ورته وايي موښي يانې يو ډير نری او باريک ګل ورکوي. البته په دې ډول چې له سپينې خاورې څخه د اوبو ګيلاو جوړ کړي او بيا له رخت څخه د ياد شوي څړي يا ټوټې په مرسته د خونو ديوالونه په هغې باندې ګلوي.

د اختر په شپه د کورنيو ښځينه او ماشومان خپل لاسونه په نکريزو سره کوي او کله چې سهار شي، نو ماشومان خپل لاسونه يو بل ته وربښيي چې ګواکې د چا ښه سره شوي دي.

ځينې کورنۍ په خپلو کورونو کې اوړه لمدوي او کورنۍ کلچې يا بوسراغې پخوي، غنم نينې کوي چې نينې ورته وايي او بيا له هغې سره د زردالو يا بادام مندتې او خستې هم ګډوي او د اختر په ورځ هغه ماشومانو ته چې کور په کور د اختر مبارکی له پاره ګرځي ور ويشي. د دې تر څنګ هګۍ ايشوی، په وردګو کې د اختر په ورځ د چارمغزو ويشل او ګټل هم رواج دي چې په همدې ورځ يې له نينو ځينې کورنۍ ماشومانو ته ور ويشي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځینې نورې کورنۍ بیا له ښار څخه د معمول په څیر د اختر سودا اخلي او بیا د اختر په ورځ ورځینې ګټه اخلي.

هغه کورنۍ چې کوژدنې یې کړې وي، د خپلې راتلونکې ناوې له پاره د پوښ تر نامه لاندې دوه یا درې جوړه جامې، بوټونه، نکریزې، شامپو، صابون، ګیراګان او داسې نور څیزونه برابروي او د روژې په اوه وویشتم او یا له هغه څخه د مخه یې د خپلې کوژدنې کره ورورې. دا څیزونه د اختر د پوښ په نامه یادیږي.خو دغه پوښ ته د پیغلتوب پوښ هم وایي، کله چې پوښ راوړل شی د کلی ښځې او خپلوان یې ور باندې راټول شی، ویې ګوري چې څه شی یې راوړي دي، کله کله خو سندرې ورته وایي او دریاوې هم وهي. همدارنګه هغه چاته د ډیر قدر او عزت په موخه یوه جوړه جامه یا یو پټو یا یوه چپنه ورکوي چې دغه راز پوښ یې د کوژدنې کور ته راوړی وي. له پوښ سره پر نارینه وو سربیره یوه یا دوې ښځې هم ځي او د نجلۍ د کورنۍ له خوا نه دوی ته جامې، پړونې، او د سیمې د رواج له مخې داسې نور شیان ورکول کیږي. دغه راز ښځو ته ټنګور ویل کیږي او که چیرې د ناوې په کور شپه تیروي، نو هغوی یې د ډیر زیات عزت له مخې لاسونه هم په نکریزو ورسره کوي خو دغه رواج له یوې سیمې څخه تر بلې سیمې په لږ توپیر سره لیدل کیږي او په ټولو ځایونو کې په یو ډول نه دی.

د هغو کورنیو غړې چې په مسافرۍ کې ژوند تیروي او په پردیو ملکونو کې په کار او غریبۍ بوخت وي، کوښښ کوي څو د اختر پر مهال خپلو کورونو ته راستانه شی او اختر له خپلو کورنیو سره یو ځای تیر کړي. که چیرې مسافر کسان په دې بریالی نه شی چې اختر ته ځانونه را و رسوي، نو د خپل توان تر بریده خپلو کورنیو ته د اختر له پاره سوغاتونه رالیږي او په دې توګه د ژوند په هره برخه کې د اختر د راتلو له پاره تیارۍ په درز او شور روانې وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په وردګو کې د کورونو سمبالښت، ډیزاین او ښکلا:

په وردګو کې د کورونو د تزیین موضوع د دې ولس د هرې کورنۍ د سمبالښت او د استوګنې د چاپېریال په برابرولو پورې اړه لري چې بېلابېل اقتصادي، ټولنیز، کلتوري او داسې نور مسایل پکې شامل دي چې هر یو په دې برخه کې خپلې ځانګړې اغیزې لري. ځکه د کور تزیین او جوړول هم په یاد شوو مسایلو پورې نیغه اړیکه لري. له همدې کبله ویلی شو کومې سیمې چې ښار ته په نږدې واټن کې قرار لري د کلیوالو سیمو په پرتله یې ډیزایین او سمبال څه نا څه زیات وي او له کلیوالو سیمو سره ژور توپیر لري. د کلیوالو سیمو په ډیرو کورنیو کې دا دود دی چې د خونو د ننه او د باندې په یو ډول خاوره باندې موښي یا اخیړ کوي ځینې بیا له رنګ او یا هم ګچ څخه د کورونو د سپینولو په موخه کار اخلي. ځینې سیمې بیا داسې دي چې په خونو په چت یا دورونو کې د هوا د بدلون او کوټې ته د رڼا د راولیدو په موخه وړې کړکۍ پرېږدي چې دوربچې، دریڅې، آیینې او ښیښې هم ورته وایي که څه هم په دې وروستیو کلونو کې د نورو سیمو په څیر د معمولي کړکیو او ورونو ایښودل دود شوی دی خو له دې سره سره پخواني دود هم په ټولیزه توګه خپل موجودیت لا تراوسه له لاسه نه دی ورکړی. د کورونو په دروازو کې د همغه ځای د تکړه ترکاڼانو له خوا د ښکلو ګلانو او ژویو انځورونه کښل کیږي چې کورته ښکلی بڼه وربښي. یو شمیر دغه ډول دروازې چپراس نه لري، بلکې د لخکي ورونو یا دروازو په نامه یادیږي او تر ډیره بریده له همدې ډول دروازو څخه کار اخیستل کیږي.

د وردګو په کلیوالي سیمو کې د زیاتره کورونو پر دیوالونو باندې هغه پردې ځوړندیږي چې د ښځو له خوا د ګوتو په وسیله په زری کښې، خامک او تارشمار کوک باندې جوړې شوې وي چې په یوه ګوټه کې له دغه ډول پردو څخه یوه، دوه او یا هم د همغه کورنۍ تر ذوق او یا هم د کوټې تر دیوالونو پورې پردې ځوړندیږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

همدارنګه په ډیرو سیمو کې د بالښتونو د پوښونو له پاره د یو ډول ځانګړو ټوټو د پاسه په ګوتو باندې ښکلې ګنډنې کیږي او دغه ډول بالښتونه بیا د ځانګړو میلمنو یا د میلمه خونې لپاره استعمالیږي. د دې ډول بالښت پوښونه له سپین رنګه ټوټو څخه جوړیږي چې ځینې خلک د پوښ د پاسه جالۍ هم ګنډي خو دا کار د هرې کورنۍ تر اقتصادي توان پورې اړه لري .

ځینې سیمې خو داسې هم شته دي چې د کوټې په دیوالونو باندې جای نمازونه را ځوړوندوي، چې دا جای نمازونه هم په ګوتو باندې جوړ شوې وي او د همغې سیمې د لاسي صنایعو له شهکارو څخه شمیرل کیږي. ځینې خلک کله چې په کوټ بند باندې کوم څیز ځوړندوي نو د هغوی د لا ښکلیتوب له پاره په لاس باندې جوړې شوی پردې ورباندې ځوړندوي.

که چیرې په خونه کې بکسونه ایښودل شوې وي، نو د هغې له پاره هم په ګوتو باندې جوړ شوي پوښونه جوړیږي، چې د سربکسۍ په نامه یادیږي او د بکسونو په سر باندې اچول کیږي چې په خامک او یا هم ګراف کوک باندې جوړ شوی وي.

په ډیرو ځایونو کې اوس هم په دیوالونو کې ورې تاخچې چې د کوچنیو الماریو حیثیت لري پریښودل کیږي او له هغې څخه د ځینې اشیاوو د ایښودلو په موخه کار اخیستل کیږي. په ځینې ځایونو کې د کوټې په پاسنۍ برخه کې د رېک په نامه یوه اوږده تخته ایښودل شوې وي او د هغې پر سرباندې خپل لوښي او نور سامانونه ږدي. همدارنګه د قرآن عظیم الشان لپاره بیا ځانګړې رېکونه تر ټولو په ښه اطاق کې نصب کیږي.

د کوټې په مینځ کې د اچولو له پاره اوس هم ګیلمونه کارول کیږي او ځینې خلک د نرمو لمڅیو څخه هم د فرش په توګه کار اخلي چې دا لمڅۍ د پسه له وړیو څخه په بیلابیلو رنګونو او بڼو کې جوړیږی او زړه راښکونکی انځورونه په کې انځور شوي وي. ځینې خلک د خپلې خونې دیوالونه او چت د ښکلو ګلانو په انځورونو سره ښکلي کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په هغو سیمو کې چې ښارونو ته نږدې پرتې وي د ژوند سطح د هغو سیمو په پرتله ځه ناځه لوړه بریښي او خلک د خپلو کورنو د تزیین له پاره تر ډېره بریده له هغه ځه ځخه کار اخلي چې په ښارونو کې کارول کیږي. دغه طبقه وګړي ښاري ژوندانه ته ورته او یا هم کټ مټ د هغه په څیر خپل کورنه سمبالوي او په ښکلو ډیزاینونو سره خپلو کورنو او استوګنځایونو ته ښکلا وربښي. خو په ټولیزه توګه د کور د سینګار او سمبالولو په برخه کې خلک د خپلو شته امکاناتو ځخه کار اخلی او د هغې په مرسته خپلو کورنو ته ښکلا ور بخښي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ریباري، کوژده او د ستنې راوړلو مراسم:

په وردګو کې د ریبارۍ یا ځوان هلک ته د ځوانې نجلۍ د نکاح کولو دود په دې ډول دی کله چې کوم کس وغواړي له بل چاسره دوستي وکړی، خپل ورور، زوی خپلوان یا دوست ته کومه نجلۍ په نکاح کړی، نو د خپلې خوښې کورنۍ له موندلو څخه وروسته یو ځل یا دوه ځله هغې کورنۍ ته ښځې ورلیږي او نجلۍ له نږدې څخه ګوري د دې خبرې مانا دا ده چې په دې هکله لومړۍ اړیکې د ښځو له خوا ټینګیږي. بیا نارینه یو ځل، دوه ځله او یا څو ځلې هغه کورنۍ ته ورځي څو د نجلۍ مور او پلار راضي کاندي. کله چې د نجلۍ کورنۍ راضي شي نو بیا د دعا، مالګې، نخښې یا ګل د را وړلو په موخه ورځ سره ټاکل کیږي.

کله چې په دې هکله د دعا کولو لپاره ورځ تعین شوه بیا نو یو، دوه یا ډیر کسان د هلک په استازیتوب د هغه له کورنۍ څخه د نجلۍ کره ورځي او د نجلۍ کورنۍ هغه اندازه پیسې او خرڅ چې غواړي ورته معلوموي. کله چې په ټولو مسایلو سره سلا شي، نو دعا ورسره کوي او د نجلۍ کورنۍ یو یو دستمال او څه خواږه د نښې په دود ورکوي. بیا د غټې نښې یا ستنې او یا دستمال چې شریني خوري هم ورته ویل کیږي ورځ ورسره معلومه او په همغه ورځ د هلک د کورنۍ له خوا ټول خپلوان، دوستان او ګڼ شمیر کسان د نجلۍ کورنۍ ته ورځې. د ټاکل شوو پیسو څخه یوه اندازه پیسې هم د نجلۍ کورنۍ ته ورکول کیږي. د دې مراسمو په ترځ کې د هلک کورنۍ ته د نجلۍ د کورنۍ له خوا ستن ورکول کیږي چې د هلک د ورور او یا بل داسې نوي ځوان په سر کې یې ټینګوي چې ګلالۍ او دنګه قواره ولري. ستن یو داسې درې کنجه جوړښت دی چې په ګڼو مریو، بوربور، غجریو او ځوندیو پوښل شوې وي او په یوه لوی وریښمین یا سونډي دستمال باندې د کلپې ستنې په زریعه ټنګه کړې وي. همدارنګه په دې درې کونجه جوړښت کې ګڼې هندارې یا آینې هم په داسې ډول ځای په ځای شوې وي چې شاوخوا ته یې د مریو او هونو ګڼ ګلان شوي وي. د هلک کورنۍ ته د ستنې له راوړلو څخه

(c) ketabton.com: The Digital Library

وروسته د هلک کورنۍ د نجلۍ کورنۍ ته میلمستیا کوي چې پښنه خلاصی ورته وایي په پښنه خلاصي کې ټولو هغو نارینه او ښځینه ګډونوالو ته مروجې جامې کوي چې په دې ډول میلمستیا کې یې ګډون کړی وي. بیا د نجلۍ کورنۍ د هلک کورنۍ ته میلمسیتا کوي او خپلې راتلونکې ناوی ته پوښ اخلي چې معمولاً په هغې کې د ناوې له پاره درې جوړه کالي موجود وي او کله چې ستنې ته د هلک له خوا خلک ورځي نو پوښ هم ورسره وړي یا دا چې لومړی پوښ د ستنې څخه دوې یا درې ورځې د مخه د نجلۍ کور ته وړل کیږي. باید وویل شي چې په پوښ کې د نجلۍ د کورنۍ تقریبا ټولو غړو ته هم کالی او ډالۍ ایښودل کیږي. دواړه د هلک او نجلۍ کورنۍ خپلو راغلو میلمنو ته ډالۍ ورکوی چې معمولاً کمیسونه، پټوګان، لنګۍ او نور څه پکې شامل وي. د دې خبرې یادونه هم ضروري ده چې یاد شوي ټول مراسم په وردګو کې د دریا وهلو، ډول، اتڼ او خوړو سندرو سره ملګري وي چې هره سندره بیا خپل خپل مقام لري چې باید په مناسب ځای کې ولوستل شي. د جهاد له دور څخه د مخه په وردګو کې د واده د دعا، ستنې راوړلو او واده کې په ټوپکو باندې د نخښې ویشتل هم رواج وو چې د جهاد په دور کې یې په نخښې سربیره بیله بڼه غوره کړه هغه دا چې د اتومات وسلو او کلاشینکوفونو یا درنو وسلو ضربې به هم د ودونو پر مهال کیدلې. خو اوس مهال خلک وضعې ته ګوري که چیرې نورماله وي او امنیتي ستونزې و نه لري نو کیدای شي په ورته حالاتو کې هم د خوښۍ ډزې وکړي او ځوانان نخښه وولي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د نکریزو شپه او واده:

له واده څخه تر مخه لومړی ټول هغه څیزونه چې د نجلۍ کورنۍ مخکې له مخکې له خپلو خپلوانو سره معلوم کړي وي د هلک د کورنۍ له خوا برابریږي او وروسته بیا د هلک د کورنۍ له طرفه یو دوه تنه مشران د جوړښت په موخه د نجلۍ کورته ورځي او جوړښت ورسره کوي. جوړښت په دې ډول وي چې دوه درې تنه مشران د نجلۍ له کورنۍ څخه غواړي څو په ټولو هغه څیزونو کې چې مخکې د کوژدنی څخه یې معلوم کړي دي یو څه ناڅه ورته کم کړي او د پاتې څیزونو په هکله دواړه لوري یو جوړ جاړی ته سره ورسیږي، د نجلۍ کورنۍ د خپل وس په اندازه له ټاکل شوو څیزونو څخه څه ناڅه کموي او یا یې هم نه کموي. د جوړجاړي او د واده د لګښتونو په سر یوې موافقې ته رسیدل هم داسې دي، چې ځینې کورنۍ نغدې پیسې اخلي او ځینې بیا هغه ټول ټاکل شوي څیزونه په خپل طبیعي شکل غواړي چې مخکې له مخکې د دواړو لوریو تر منځ پرې موافقه شوې وي. د نجلۍ کورنۍ د خپل وس تر اندازې پورې خپلې لورته د کور وسایل اخلي چې کور یې بولي او د هلک کورنۍ هم خپل ضروري ګامونه اخلي او وړ تدابیر نیسي. په داسې توګه چې خپلې کورنۍ غړو ته (البته اوس مهال) نوې جامې اخلی او په کور کې د واده تود هرکلۍ روان وي. له واده څخه یوه یا دوه ورځې تر مخه د واده پوښ یعنې هغه کالي، ګاڼې او نور څه چې د ناوی له پاره په پام کې نیول شوي وي او د وروستي ځل لپاره یې د هغې نجلۍ کره ور وړي چې کوژدنه یې شوې خو لا هم واده شوې نه ده. البته د دې پوښ اندازه د مخکنیو پوښونو په انډول لږ څه زیاته وي. د نجلۍ کورنۍ د ناوی د پوښ راوړونکو نارینه وو ته لنګۍ، چینې یا پټوګان او ښځو ته چې ټنګورې یې بولي پړوني، کالی او یا داسې نور مروج څیزونه ورکوي. په ځینو ځایونو کې له پوښ سره ستره ورا هم ځي البته که د ناوې کور لرې وي او ټوله ورا بیا د ناوې په کلي کې شپه کوي. د نجلۍ کورنۍ د ناوی د پوښ له پاره د کلي ښځې راټولوي او د واده پوښ ورته ښکاره کوي او راغلو ښځو ته میوه هم ورکول کیږي. د نجلۍ د کورنۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

نژدې خپلوان خپلې تحفې چې اچونه ورته ويل کيږي او معمولا ظرفونه يا دسمالونه وي راوړې ډالۍ او د ناوې په پوښ کې ږدي. د معمول په توګه د واده شپه يعنې هغه شپه چې سبا ته يې واده وي د نکريزو د شپې په نامه ياديږي د نکريزو دود يا لاس سره کول د خورا ډيرې پخوانۍ زمانې راهسې په وردګو او نورو پښتني ټولنو کې دود دي. رواج داسې دی چې د کلي مخورې او مشرانې ښځې چې يو ټولګی پيغلې يې هم بدرګه کوي ډيرې نکريزي په يوه لوی لو ښي کې خيشتوی او له څنګه يې د خوږو سندرو زمزمې کوي بيا په نيمه شپه کې په همدې نيکريزو لومړی د هلک يا زوم يوه ګوته سره کوي هلک يوه قيمتي ډالۍ چې غالبا د طلا ګوتې وي د ناوې په موټې کې ږدي او بيا لږ نيکريزې اخلي او د ناوې په موټې کې يې ږدي چې دغه ډول مراسمو ته د موټي خلاصولولو مراسم ويل کيږي. داسې هم پيښږي چې ناوې ځواکمنه وي او هلک يې د موټې په خلاصولو بريالی نه شي، خو بيا د هلک د خپلوانو او سپين سرو ښځو له خوا ناوې ته زارۍ کيږي چې خير دی نور يې مه ځوروه او موټی خلاص کړه چې بيا نوموړي مراسم سرته رسيږي.

د نکريزو په شپه نژدې دوستان د نکريزو د ايښودلو له پاره له زوم سره يوځای راځي په لومړي سر کې د ټنګورو له خوا او درياوې چمبې وهل کيږي سندرې ويل کيږي او څه ساعت وروسته د نجلۍ په لاسونو د شاګوم نکريزې ږدي. سهار ورا راځي چې زيات کسان له اړوندو کليو څخه پکې ګډون کړی وي او د نجلۍ له لوري هم رابلل شوي ميلمانه ټول د نجلۍ کور ته راځي. ناوې د ښځينه دود له مخې را ولاړوي او د خسر د کور په لوري يې د موټر په وسيله وړي البته پخوا به د آسونو او کجاوو په وسيله ناوی د خپل خاوند کره د پلار له کوره وړل کيده. د نجلۍ دوه درې خپلوانې ښځې او نارينه هم ځي چې ښځو ته خينبانې او ټنګورې ويل کيږي او نارينه د خينبانو په نوم باندې ياديږي. کله چې د هلک کور ته ورسيدل هلته يو چرګ حلاليږي يا يې تاج غوڅيږي او په هغې باندې د موټر ټاير او د ناوې بوټ د نيکمرغۍ په موخه او عقيده باندې سور

(c) ketabton.com: The Digital Library

کیږي. کله چې ناوی کورته ننوځی، نو د وره په لخک یا چوکاټ باندې یوه کوکه یا وړوکی مخ د هغې له خوا ټک وهل کیږي، بیا تناره ته بیول کیږي او د هغه څنډې ښکلوي او مخکې لدې چې کورته یې د ننه کړي هغه نارینه خپلوان چې له ناوې سره راغلی د ناوې لپاره کور غواړي چې د خپلو خیښانو له مثبت ځواب سره مخامخ کیږي او بیا یې کورته بیایی. کله یې چې د ناوې بوټ پرې وباسي نو هغه له وریجو، غنمو او یا نورو غلو دانو څخه ډکوي چې پورتنی هر یو رواج خپله خپله فلسفه لري.

البته پخوا داسې رواج وو چې اوس مهال نشته چې د خسر کره یې په دوهمه یا دریمه شپه د کلي ملا او څو کسه نور راغوښتل کیدل او د شپې له ډوډۍ څخه وروسته شاهدان نجلۍ ته ورتلل او د معمول په شان د نکاح دود ترسره کیده خو اوس مهال د نکاح مراسم غالبا د نجلۍ په کور کې ترسره کیږی او هلک اجازه لري چې له همدې لومړۍ شپې څخه خپله میرمنه ووینې، خو په پخوانیو رواجونو کې به چې کله ناوې د هلک کورته راغله نو هلک به دوې یا درې شپې نور هم صبر کاوه څو رواج بشپړ او په دریمه شپه د نکاح مراسم ترسره شي.

په ځینو کلیو او کورنیو کې خو داسې رواج هم شته دی چې د شیریني خورۍ پر مهال د هلک کورنۍ د نجلۍ له کورنۍ څخه د مخکیني توافق په بنسټ ګل راوړي او هغه ته ناسته ویل کیږي چې د ګل راوړلو په ورځ هلک هم د نجلۍ کورته د شیریني خورۍ له میلمنو سره ځي او د ګل راوړلو د مراسمو په ترځ کې د قبول ایجاب په نامه باندې نجلۍ هلک ته نکاح کیږي او کله چې ملیمانه ولاړ شي نو بیا هلک اجازه لري چې د خسر کره پاتې شي او نجلۍ ووینې چې دغه مرحلې ته چغل بازۍ وایي.

د ناستې او ستنې توپیر په دې کې دی چې د ناستې د مراسمو ټول لګښتونه به د واده په څیر د هلک کورنۍ کوي او زیات میلمانه پکې راغوښتل کیږي چې تقریبا د یوه واده د مصارفو په څیر وي او نامزاد شوي هلک ته اجازه وي چې د خسر کره تګ او راتګ وکړي او د خپلې میرمنې سره د پلار په کور شپې تیرې کړي. خو د ستنې د مراسمو

(c) ketabton.com: The Digital Library

لګښتونه بیا د نجلۍ پلار کوي او یوه عادي میلمیستا ګڼل کیږي چې نامزاد شوي هلک د دې مراسمو په ترڅ کې د واده تر مهاله د نجلۍ کورته اجازه نه وي.

باید وویل شي چې د وردګو په زیاتو کورنیو کې له واده څخه د مخه هلک ته اجازه نه ورکول کیږي چې د خسر کره تګ او راتګ وکړي البته عوامل یې زیات دي چې ځینو ته یې په لنډه توګه اشاره وشوه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په وردګو کې د واده د دریمې ورځې دود:

وروسته له دې څخه چې په وردګو کې د واده مراسم په بشپړه توګه پای ته ورسیږي، نو تر دریمې ورځې پورې ناوې ته د یوه ډیر نازولي میلمه په توګه قدر ورکول کیږي او د کور د مشرانو او یا خاوند له خوا د کور او کاله په هکله د هیڅ ډول خبرې یادونه ورته نه کیږي.

په دریمه ورځ هغه مراسم تر سره کیږي چې په ځینو ځایونو کې د تخت جمعی یا په نورو نومونو باندې یادیږي. خو په وردګو کې دغه ورځ د دریمې په نامه یادیږي. په دې ورځ زوم د خپل خسر کورته ځي البته څه میوه او له معمول سره سم یو څه ناڅه چې د کورنۍ له خوا ورته برابر شوي وي، د خسر کورنۍ ته یې وروړي او د خپلې خسرګنۍ او نور نژدې دوستان د دریمې ورځې میلمستیا ته رابولي.

د ناوې کورنۍ او نژدې دوستان هغه کالي، جامې او نورڅه چې له ناوې څخه د پلار په کور کې پاتې شوي وي او یا هم دوستانو دغه ناوې ته څه ډالۍ او تحفې اخیستې وي له خپل ځانه سره یې د ناوې نوي کورته راوړي. د دریمې ورځې محفل ته د هلک د کورنۍ نږدې دوستان او خپلوان هم راغوښتل کیږي او د کلي پیغلې او ښځـــې هم په دې محفل کې ګډون کوي.

لومړی په ځانګړو مراسمو د هلک مور یعنې د ناوې خواښې یا کومه بله مشره ښځه ناوې پخلنځې ته بیایی او د نوموړې لاس په زیړو غوړیو کې وهل کیږي وروسته نو ناوې په خپل لاس څه نا څه خواړه برابروي چې د دې ډول محفل له جوړیدو څخه موخه دا ده ترڅو ناوې د کور په سمبالولو او د کور د چارو په پرمخ بیولو باندې په رسمي توګه پیل وکړي.

پیغلې دریا وهي، ځانګړې سندرې وایي او سیل کوي څو د ډوډۍ وخت شي د ډوډۍ خوړولو پرمهال پیغلې او ښځې له ناوې سره یوځای ډوډۍ خوري او د ډوډۍ له خوړلو څخه وروسته د نجلۍ د کورنۍ مشر په دسترخوان کې یوه اندازه پیسې اچوي. کله چې د

(c) ketabton.com: The Digital Library

نجلۍ د کورنۍ غړي او دوستان بيرته خپلو کورونو ته ستنيږي، نو د هلک د کورنۍ له خوا دوی ټولو ته د دوی له شان سره مناسبې ډالۍ ورکول کيږي او په ډيره درنه توګه رخصتيږي.

خو په عمومي توګه بايد وويل شي چې په وردګو کې هغه دود د تخت جمعی يا دريمې په نامه ياديږي په هره سيمه کې خپل ځانګړي مراسم لري چې دځينو يې مخکې په لنډه توګه يادونه و شوه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د وردګو د جامو او کالیو څرنګوالی:

د وردګو ولایت هم د نورو پښتنو قومونو او ټبرونو په څیر یو شمیر ځانګړې جامې او کالي لري چې په دودیزه توګه له هغه څخه کار اخلي.

د وردګو د نارینه وو لویان په عمومي ډول لونګۍ او پټکي په سر کوي چې لونګۍ او پټکي یو له بله سره ځینې توپیرونه لری او ښه لونګۍ د وریښمیني یا هم مشهدۍ په نومونو یادیږی او له نورو ډولونو څخه یې ځوانه طبقه خلک ډیرې خوښوي. په پټکیو کې هم د پاچ پټکی د نورو په پرتله زیات د خلکو د خوښې وړ دی. ځوانان او هلکان بیا خولۍ په سرکوي او په لوڅ سرګرځیدل په کلیوالو سیمو کې د چا نه خوښیږي، بلکي هغه څوک چې لوڅ سر ګرځي زیاتره اطرافي وګړي او دیني کړۍ ورته د کرکې په نظر ګوري، له همدې کبله څوک د دې جوګه نه وي چې د ښارونو په څیر دې د وردګو په کلیوالي ساحو کې لوڅ سر و ګرځي. ځینو هلکانو او ځوانانو ته یې میندې په کورونو کې د مریو او سونډو په وسیله په لاس باندې بیلابیل ډول خولۍ جوړوی او بیا یې هغوی په سر کوي. ځینې ځوانان بیا د خپلې خوښې خولۍ په بازارونو کې پیدا کوي او په خپلو سرونو یې ږدي چې اوس مهال له افغانستان څخه نیولې آن د هند، بنګلدیش او پاکستان خولۍ هم په ځوانه طبقه کې رواج موندلی دی. البته باید وویل شي چې د جامو په اړه هر وخت نوي نوي بدلونونه رامنځته کیږي او هیڅ وخت یو ځانګړي ډول جامو په دې ټولنه کې تر ډیره وخته دوام نه دی کړی، خو د وردګو په زیاتره کلیوالي سیمو کې څوک لا اوس هم په لوڅ سر باندې د ګرځیدو اجازه ځان ته نه ورکوي.

پخوا به د نورو پښتني ټولنو په څیر نارینه وو هم ګرد کالي او په چرمو باندې جوړ شوي واسکټونه اغوستل چې د کالیو لمنې به یې ګردې وې او ملاوې یې په یو ډول دستمالونو تړلې چې د نهه ګله دستمالونو په نامه یادیدل خو اوس مهال هغه دود خپل ځای د نوې زمانې سره سم نووو رواجونو ته پریښنی دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د وردګو نارینه وګړي په خپلو سیمو کې په عمومي توګه پټو او یا څادر هم استعمالوي چې د دوه نیمو مترو په اندازه له پنځه متره رخت څخه جوړیږي او یا هم تیار جوړ شوي پټوګان د دې موخې لپاره له بازارونو څخه رانیسي.

کله کله میندې د خپلو کورنیو غړو ته داسې کالي هم جوړوي چې ګریوانونه، غاړې او یخنونه یې په خامک کوک باندې جوړ شوي او پیغلې یې په خپلو ګوتو ګنډي چې د یوه ګریوان د جوړولو لپاره میاشتې میاشتې خواري و باسي. په میندو کې په عمومي ډول همدغه افغاني جامې دود دي او په چرمو او یا زر تارو باندې جوړ شوي کالي د خلکو ډیر د خوښې وړ دي او په تن کوي یې. پخوا به یو ډول خولۍ چې ریخچینې یا عرقچین یې بللي، ښځو جوړولی او په سرونو باندې به یې له پوړنې څخه د لاندې ایښودې، خو اوس مهال دغه رواج په لرې پرتو کلیو کې ډیر کم کم پاتې دی.

همدا رنګه به ښځو یو ډول لستوڼخولې جوړولې یعنې د کالیو او جامو د لوستوڼو خولې به یې په مریو، زر تارو او داسې نورو زینتي شیزونو جوړولې چې یو ځانګړی ځرنګوالی به یې درلود او اوس هم په هغو کالیو کې استعمالیږي چې افغاني یې بولي او ښځې ورسره ځانګړې مینه لري.

د جامو بله ځانګړنه داده چې ښځینه یې یو ډول ډیر لوی پرتوګونه چې له پنځه یا شپږو مترو ټوکر څخه جوړیږی او د ګونځه وال یا ګونځې دار په نامه به یادیدل او پخوا زیات دود وو چې اوسمهال یې خپل پخوانی ماهیت له لاسه ورکړی او په ټیټه کچه اوس هم استعمالیږي. د دغه ډول پرتوګونو رنګ به هغو ښځو لپاره سپین وو چې واده شوې به وې او د واده کړیو ښځو د پرتړونو رنګ به سور یا شین او له کتان څخه به جوړیدل.

له دې سره سره په وردګو کې ښځې داسې ټکري یا پوړني په سر کوي چې سر تر پایه پکې پټه وي او کله چې پردي سړي مخ ته ورشي، نو خپل مخ هم په د هغه ټکري په وسیله پټوي چې په سر یې وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

یوه اړینه خبره دا ده چې که څه هم د انساني ژوند پرمختګ او د انساني ټولنې فرهنګ دواړه یو له بل سره نه شلیدونکې اړیکې لري نو له همدې کبله کلتور او فرهنګ د ټولنې له وګړو څخه رامنځ ته کیږي، نو دودونه او عنعنات چې د فرهنګ یوه برخه ده د ټولنې په پرمختګ کې جوت رول لري. له همدې کبله شاید چې په ځینو ځایونو کې به د جامو څرنګوالی څه ناڅه خپله څیره بدله کړې وي او ښارې لورته به راکاږل شوې وي خو په عمومي توګه د وردګو د خلکو جامه او لباس په بشپړه توګه یوه ملي او افغاني بڼه لري چې د زیاتې پاملرنې وړ ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په وردګو کې د میلمه پالنې دود:

نه یواځې د وردګو د ولایت بلکې زموږ د ګران هیواد افغانستان اوسیدونکي او بیا په ځانګړي ډول پښتانه د میلمه پالنې د دود په هکله د تل لپاره په ملي او نړیواله کچه خپل ویاړلي ملي افتخارات لري. میلمه پالنه زموږ د ګران هیواد په هره برخه کې دود ده او څرګنده ده چې زموږ خلک په میلمه پالنه کې د ښه نوم او شهرت خاوندان دي.

د وردګو ولایت خلک په حقیقي توګه د نورو پښتنو ټبرونو په څیر په میلمه پالنه کې ډیر غښتلي او مخکښ رول لري او تل یې په خپله سیمه او کور باندې د خپلو میلمنو عزت کړی دی. او دا خبره خو معموله ده هغه څوک چې ډیر میلمه پال وي او د نورو په پرتله د خپل میلمه ډیر قدر کوي، په کلي او کور کې له نورو څخه ډیر مشهور وي.

میلمانه په عمومي ډول په دوه ډوله دي یو هغه میلمانه دي چې څوک یې یې په خپله راغواړي او د نوموړي میلمه یا له هغه سره د نورو راغلو ملګرو میلمه پالنه کوي. بل هغه میلمانه دي چې د مساپر تر نامه لاندې په یوه کلي یا بانډه راپیښیږي، په سیمه کې څوک نه پیژني او نابلده وي.

که چیرې په وردګو کې نابلده مساپر کوم کلي ته راشي نو له معمول سره سم د کلي جومات ته رهنمايي کیږي. په همدې وخت کې د کلی سپین ږیري او یا هغه کسان چې جومات کې موجود وي نابلده مساپر او یا مساپرو ته سمدلاسه چای او که د ډوډۍ وخت وي نو ډوډۍ ورته راوړي حتی که چیرې یې په نوموړي کلي کې شپه راځي د شپې بستره هم ورته برابروي. چې دغه ډول یو معمول له نابلد مساپر سره د میلمه پالنې یو لوی مثال دی چې د دې سیمې وګړي یې د عمل په ډګر کې وړاندې کوي او په پرمختللې نړۍ کې د دې ډول یوې میلمه پالنې بیلګه نه تر سترګو کیږي.

لکه چې مخکې وویل شول کله چې شپه شي نو میلمه ته په پوره میلمه پالنه همدلته جومات ته د ویده کیدو لپاره بستره راوړي او سبا سهار بیا همدغه بهیر تکراریږي. کله کله داسې هم پیښیږي چې یو میلمه ته د کلي د څو تنو اوسیدونکو له خوا هرکلی ویل

(c) ketabton.com: The Digital Library

کیږي او څو کسان له خپلو کورونو څخه میلمه ته ډوډوۍ او چای راوړي او کوربانه له میلمه سره یوځای په جومات کې ډوډۍ او چای خوري څو میلمه د یواځېتوب او خفګان احساس ونه کړي.

بل ډول میلمه پالنه داسې ده چې راغلي مساپر او میمله د کلي یو یا څو تنه خپلو کورونو ته د بیولو ست کوي نو هر څوک چې په خپل ټینګار کې بریالی شو نو مساپر خپل کورته بيايي او د خپل توان په اندازه نوموړي ته چای او ډوډۍ په برابرولو سره تود هرکلی وايي.

د میلمه په هکله رواج داسې دی چې که هغه د خپل راتګ موخه و نه وايي چې ولې راغلی دی نو په عمومي ډول له میلمه څخه پوښتنه نه کیږي چې ګواکي د څه له پاره راغلی دی ځکه دا یو ډول عیب ګڼل کیږي بلکي تود هرکلی او خدمت يې کوي څو زړه ته يې څه ور و نه ګرځي.

په ځینو سیمو کې داسې دود هم دی چې که په کلی کې د جومات ملا د هر چا په وار وي نو مسافر کس هم د همغه کس میلمه کیږي.

لکه څنګه چې وايي (څه چې تیار دي هغه د یار دي) هر کس د خپل توان تربریده خپل میلمه ته خواړه برابروي او د میلمه هرکلی کوي. د میلمه پالنې څخه مقصد دا نه دی چې میلمه ته دې هرو مرو ډیر خوند ور خواړه تیار شي، بلکې له میلمه پالنې څخه موخه دا وي ترڅو خپله مینه او محبت له میلمه کس سره شریک کړي او هغه په کوربه کلي کې د بیګانه توب احساس ونه کړي. همدارنګه یو بل مشهور متل هم په پښتو کې شته دی چې وايي:(چې زړه تنګ نه وي کور نه تنګیږي) نو له میلمه سره تر بل هر څه د زړه اخلاص ډیر مهم وي چې د وردګو دمیلمه پالنې پر مهال يې بهترین مثالونه وړاندې کیږي.

د وردګو په سیمه کې داسې رواج هم شته دی که چیرې کوم څوک له لارې څخه تیریږي او په تصادفي توګه د چا دروازه وټکوي یا غږ وکړي چې ګواکي تیریدونکی کس میلمه یا مساپر دی نو په دې صورت کې نوموړی د کور د نارینه وو له خوا میلمستون ته

(c) ketabton.com: The Digital Library

بيول کيږي د ميلمه پالنې په دود سره ورته چاى او ډوډۍ تياروي. داسې هم پيښ شوي دي چې که کور کې نارينه په کور نه وي نو د کور ماشومان او يا زړې ميرمنې نوموړي کس ته چاى او ډوډۍ راوړي، د ميلمه هرکلى کوي، خپل افغانى دود پالي او پياوړى کوي يې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په وردګو کې د مړي دود:

په دې خبره خو ټول باور لرو چې انسان د پناه لپاره پیدا دی او یوه ورځ به د مرګ پرښته د هغه د کور په دروازه کې ګام ږدي او روح به یې ترې قبض کوي. همدارنګه د دې خبرې یادونه اړینه ده چې که د ژوند په چارو خبرې کوو نو ضروري ده چې د مړینې د چارو یادونه هم وشي. کله چې په وردګو کې کوم کس ته مړی پیښیږي خپل دوستان راغواړي او مړی له معمول سره سم ښخوي او په مړي باندې د سکوات یا سخات ویشل هم دود دي. کله چې په کوم کور کې داسې پیښه وشي، نو د خپلو دوستانو او خپلوانو له خوا د مړي کورنۍ نه پریږدي چې خواړه پاخه کړي بلکي خپلوان او دوستان تر دریو شپو او ورځو پورې ډوډۍ ورته تیاروي چې دغه ډول ډوډۍ یا خواړه ویروسی بولي. د ډوډوی راوړل داسې دي چې د هر چا د لوښې شریک معلوم دی یانې دا چې په کلي کې هغه کورونه معلوم وي چې غمجنې کورنۍ ته ډوډۍ ور وړي او د مړي کورنۍ ته د ډوډۍ وروړل پیل کیږي. له دریو ورځو څخه وروسته د مړي خاوند خپل دوستان راغواړي او په متوفا پسې ختم او لوی خیرات کوي خو د قرآن کریم له ختم سره یو ځای په وړه پیمانه باندې خیراتونه څو نورې جمعې هم ادامه پیدا کوي چې د مړي د کورنۍ له خوا د هغه روح ته د تسکین او ثواب په خاطر کیږي. داسې هم شته دي چې د مړي په څلویښتمه ورځ وروستی ختم او خیرات او د دعا مراسم تر سره شي خو بیا هم دغه یاد شوي رواجونه د وردګو په ټولو سیمو کې په یو ډول نه دي بلکي په کم توپیر سره له یوې سیمې څخه تر بلې سیمې پورې تدویر مومي.

د فاتحې اخیستل د دعا اخیستلو په نامه هم یادیږي او د مړي د کورنۍ مشر یا مشران په جومات کې ناست وي، د چای ترموزونه او د خوړو ډک پشقابونه یې ایښي وي هغه څوک چې دعا ته راځی نو جومات تشریف وړي متوفا ته دعا کوي، چای څښي او که د ډوډۍ وخت وي نو د کلیوالو له خوا په اتفاق سره ډوډۍ هم ورته راوړله کیږي. کوم

(c) ketabton.com: The Digital Library

کسان چې د متوفا نږدې خپلوان وي نو یو ځل په جومات سربیره د هغه کورته هم ورځي او د تسلیت مراتب د متوفا کورنۍ او دوستانو ته وړاندې کوي.

له بده مرغه د وردگو په منځ کې ځینې ناوړه دودونه هم شته دي چې د لورانو پر سر د ډېر ولولور په نامه د پیسو اخیستل، د بی ځایه خیراتونو او په بدو کې د نجونو ورکول او دې ته ورته ځینې نور خراب دودونه هم شته دي چې احمدی صاحب په خپله لیکنه کې هغې ته اشاره کړې ده نو ځکه یې له بیا راوړلو او تکرار څخه دلته ډډه کوم.

(c) ketabton.com: The Digital Library

لومړی ضمیمه:

په وردګو کې د پرمختګ لارې چارې

ګل آغا احمدي وردګ

د انسانانو په ټولنو کې پرمختګ داسې یو بنسټ دی، چې د هر انسان خوښیږي او غواړي چې د دې بنسټ په سمسمورو څانګو کې د خپلو هیلو ګلونه وویني. پرمختګ داسې یو بهیر دی چې د بختورو ټولنو به په برخه کیږي او خپل ژوند د هغه په روښانه تګلاره برابروي.

پرمختګ د انساني ټولنې هغه ښکلی بنسټ دی، چې د هغه په وسیله انسان د خپل ژوند د سطحې د لوړو پوړیو او د خپلو هیلو هسکو منارونو ته رسیدای شي. پرمختګ په ټولنه کې د هر راز شاته تګ مقابله کوي او غواړي چې د خپل روښانه څرک پلوشې د انساني نړۍ د آرمانونو تر غرونو او رغونو را تاو کاندي. پرمختګ په هره ټولنه کې خپلې خپلې ځانګړتیاوې او مشخصې لارې چارې لري چې د ټولنې له ملي او ټولنیزو آرونو سره سم وګړي د رڼاوو د وړانګو له کاروان سره یو ځای کوي.

په دې مقاله کې د پرمختګ ځینو هغو لارو چارو ته ګوته نیول کیږي چې د وردګو په سیمه کې یې شونتیا لیدل کیږي او د هیواد نورې سیمې هم د خپلو هر اړخیزو چارو د پراختیا لپاره ترې الهام اخیستلای شي.

لومړی: د ښوونې او روزنې د چارو عمومیت

(c) ketabton.com: The Digital Library

پدې کې شک نشته چې ښوونه او روزنه د انساني ژوند د پرمختګونو لومړی پړاو او د دې ښکلي بنسټ لومړۍ خښته ګڼل کیږي. ښوونه او روزنه د انساني نړۍ د بڼ ښکلا، د وړانګو د بهیر پلوشې، د روښانه سباوون د افق کرښه او د ښایستونو د ناوې په زلفو باندې هغه غوړیدلی زرغون شال ګڼل کیږي، چې هر ډول نیکمرغۍ یې د پیڅکو په شملو کې را ځوړندې وي.

د لوی خدای ج په ستر او عظیم فضل، د وردګو د عامو وګړو په بشپړه همکارۍ، علاقې، ځانګړې مینې او د ځینو خواخوږو اړخونو او شخصیتونو د هلو ځلو په پایله کې په وردګو کې د ښوونې او روزنې بهیر د زمانې په دې حساس پړاو کې د هیواد د ډیر شمیر سیمو په پرتله غښتلی او ځواکمن دی، خو د لا ښه کیدو لپاره یې زیاتو هڅو ته اړتیا لیدل کیږي. د دې خبرې یادونه اړینه ده چې که څه هم ویل کیږي چې په وردګو کې د ښوونې او روزنې بهیر په نسبي ډول ښه دی، باید ووایو چې کافي نه دی، بلکي د وردګو خلک له خپلو خواخوږو مشرانو، اړوندو دولتي ارګانونو، مرستندویو ټولنو او زړه سواندو نړیوالو اړخونو څخه هیله لري، چې د وردګو زدکړې له چارو سره د خپلې ځانګړې مینې، علاقې او په دې هکله د هر اړخیزو همکاریو په بنسټ زموږ له خلکو، ښوونیزو بنسټونو د بشپړې رغونې په موخه سیمې ته لا زیاته پاملرنه وکړي. تر څو د خلکو په منځ کې ښوونه او روزنه عمومي شکل غوره او د هیواد د قانوني ادارې لپاره یو ریښتینی ځواک و روزل شي.

د وردګو د سیمې د ښوونې او روزنې د ښوونځیو، لیسو او لوړو زده کړو د موسساتو په هکله باید وویل شي چې زیاتره یې په اوسني وخت کې د لویو لویو ستونزو سره ډغرې وهي چې ډیرې مهمې یې د امنیت ګواښ، د مسلکي استادانو لږوالی، د درسي موادو او قرطاسیې ستونزه او د زیاتره تعلیمي مؤسساتو لپاره د لازمو تعمیراتو او ودانیو نشتوالی ګڼل کیږي. پر دې سربیره په وردګو کې د ښځو ښوونې او روزنې ته لکه څومره چې مناسبه ده، پاملرنه نه کیږي. بلکي د وردګو په ځینو سیمو کې که د ښځو ځانګړې

(c) ketabton.com: The Digital Library

ښوونځۍ تر شپږم ټولګي پورې رسيږي، نورې ټولې له دويم او دريم ټولګي څخه لوړ صنفونه نه لري چې دا ستونزه هم يو لوی ګواښ دی. بايد وويل شي چې ښوونه او روزنه په هر نارينه او ښځينه مسلمان فرض ده، خو په سيمه کې روانې ستونزې او د ښځو د تعليم په وړاندې ځينې منفي حساسيتونه زموږ په ټولنه کې د ښځو د تعليم موضوع له يوه ژړوونکي رکود سره مخ کړې ده. همدارنګه اوس مهال خو د وردګو په هغو ساحو کې هم د نجونو ښوونځي تر ګواښ لاندې دي چې دوه درې کلونه مخکې هلته تعليم په ښيرازه توګه پر مخ روان وو.

دويم: په سيمه کې د لوړو زده کړو د موسساتو رامنځته کول

د وردګو په سيمه کې د لوړو زده کړو د موسساتو رامنځته کول ځکه اړين دي چې د اټکل له مخې د هيواد د وګړو د نفوس په انډول په وردګو کې د باسواده نارينه وګړو او محصيلينو شمير د ټول هيواد په سطح په لومړي کتار کې ځای نيولی دی. بايد وويل شي چې په هيواد کې د سترې غميزې په ترځ کې له ډيرو سختو شرايطو، ستونزو، بمباريو، جګړه ايز حالت، ورانيو او ډول ډول ناخوالو سره سره د وردګو خلکو په خپلو سيمو کې د ښوونې او روزنې بنسټ ته ځانګړې پاملرنه کړې او د زده کړې د ځانګړې طبيعي مينې او علاقې په بنسټ يې د ښوونې او روزنې په چارو کې د ځينو اړوندو خيريه موسساتو پاملرنه خپلې خوا ته را جلب کړې وه. په دې لړ کې ګڼ شمير لومړنۍ او منځنۍ ښوونځۍ او ليسې تشکيل شوې، په زرګونو زده کوونکيو له ليسو څخه د فراغت وياړ تر لاسه کړ چې د هيواد زياتره پوهنتونونه، دولتي او د مرستندويه ادارو دفترونه پرې ښکلي دي او نومورې لړۍ د لوی خدای (ج) په مرسته پر مخ روانه ده.

نو له همدې کبله ضروري خبره ده چې د وردګو سيمه د خپل جغرافيايي او علمي اهميت له مخې د يوه ښکلي پوهنتون درلودونکې وي. په دې اړوند لومړۍ د هيواد په دننه او بهر کې له هغو ټولو وردګو استادانو، پوهانو، روڼ آندو، روحانيونو، ملي سوداګرو، او ټولنيزو شخصيتونو څخه هيله کيږي چې د دې روښانه سيالۍ ډګر ته له بل هر چا څخه د

(c) ketabton.com: The Digital Library

مخه را وړاندې او د خپلو هر اړخيزو مرستو، اغيزو او نفوس له مخې د خپلو بچيانو او راتلونکو نسلونو د خدمت لپاره په سيمه کې د دې ښکلي او روښانه نوښت بنسټ کيږدي. د دې کار شونتيا له بل هر وخت څخه اوس په سيمه کې زياته شوې او په لومړي سر کې داسې هم کيداى شي چې د اړوندو دولتي او نړيوالو مرستندويو اړخونو سره د تفاهم له مخې د سيدآباد د ژوناليزم انستيتوت ته د لومړي ګام په توګه پراختيا ورکړل شي (داسې ويل کيږي چې له بده مرغه دغه انستيتيوت اوس مهال له فعاليت څخه لويدلى دى) که چيرې نوموړى انستيتيوت فعاليت نه کوي)، نو کيداى شي د هغه معادل يوه بله تعليمي موسسه جوړه شي. په دې توګه چې تر څنګ يې يوه يا دوې نورې پوهنځۍ تشکيل او کرار کرار په يوه ستر پوهنتون بدل شي. البته بايد و ويل شي چې د پوهنتون لپاره د داسې يوې مرکزي سيمې غوره کول ضروري دي چې پراخه، ارته او هواره ځمکه و لري او په شاوخوا کې يې د داسې يوه پرمختللي او پراخ ښار شونتيا وي چې د زمانې د نويو نقشو، سړکونو او هر اړخيزو اړتياوو بنسټونه په نظر کې نيولي وي.

د دې خبرې يادونه هم اړينه ده، چې که د وردګو د سيمې مشران، پوهان، عالمان، حکومتي چارواکي، ملي سوداګر، د مرستندويه مؤسسو مخور مشران او ټولنيز وګړي د دې سپيڅلي ګام او سيالۍ په پورته کولو کې ځنډ کوي، نو دا کار به نور خلک کوي البته په داسې توګه چې د ډير وخت لپاره به د وردګو د سيمې خلکو ته د دې روښانه هيلو د خپلولو چانس په لاس نه ورځي. د دې خبرې څرګندونه اړينه ده چې د لوى خداى ج په توفيق، د خپلو مشرانو، پوهانو، مخلصو اړخونو او خلکو د هر اړخيزې همکارۍ په ترڅ کې د دې شونتيا شته ده. لکه څنګه چې د وردګو سيمه د زده کوونکيو او محصيلينو له اړخه بډايه ده په همدې توګه هلته د يوه ستر او علمي پوهنتون د جوړيدو امکانات هم له بلې هرې سيمې څخه زيات دي. له بلې خوا د وردګو سيمه هغه سيمه بلل کيږي چې له خپلې غريبي غيږې څخه يې لسګونه داسې استادان ټولنې ته وړاندې کړي دي چې د نړيوالو پوهنتونونو په کچه يې دوکتوراوې او ماسترۍ ترلاسه کړې او په

(c) ketabton.com: The Digital Library

لویدیځو پرمختللو هیوادونو کې د تدریس چارې پر مخ وړي او د لویو لویو ویاړونو د لاسته راوړلو جوګه دي چې په دې برخه کې د دوکتور زرجان بها، دوکتور بهاوالدین بها، دوکتور عبدالعلي وردګ، دوکتور عبدالولي وردګ، دوکتور عبدالله جان وردګ، دوکتور سورګل وردګ او داسې نورو ویاړمنو نومونه د یادولو وړ دي. نو په دې وسیله د دې کار امکان شته دی چې د دې استادانو په هراړخیزه همکارۍ د وردګو د پوهنتون کار نور هم چټک شي او زما په آند هغوی حاضر دي چې په وقفه یي ډول د خپلو بچیانو د روزنې لپاره راشي او دغه مبارک کار ته پراختیا ورکړي.

دریم: په وردګو کې د یوه مرکزي ښار رامنځته کول

دا خبره جوته ده چې ښارونه د انسانانو د پرمختګ په لاره کې اغیزمن رول تر سره کولی شي او ښارونه له هغو محلاتو څخه عبارت دي چې د انسانانو سیاسي، کلتوري، پوهنیزې او هر اړخیزې ودې ته لاره پرانیزي او زیات وګړي په ښارونو کې په ډول ډول کارونو ګمارل کیږي. په همدې توګه د یوې ښکلې نقشې په پلي کولو سره ښارونه انسانانو ته د خپل جوړښت داسې منظم شکل په لاس ورکوي چې د ژوند د هستوګنځای زیاتې آسانتیاوې په پام کې نیولې وي. ښارونه په ټولنه کې د ښایستونو زانګو او د هراړخیزو پرمختګونو مېندې ګڼل کیدای شي.

د وردګو سیمه د یوه اساسي او نوي ښار د رامنځته کیدو لپاره یوه غوره او مناسبه سیمه ده، چې د خپلې طبیعي ښکلا، جغرافیایي موقعیت، زړه وړونکې هوا، سمسورو باغونو، زیارکښو خلکو او د اوبو د سیندونو او زیرمو له کبله په ډیره آسانۍ سره د یوه ښیرازه ښار موجودیت ته ښکلا ور ببښلی شي. باید وویل شي چې د سیمې وګړي به تر هغه مهال پورې د یوه پرمختللي ژوند څخه برخمن نه شي ترڅو په سیمه کې د یوه پرمختللي ښار شونتیا او جوړښت نه وي رامنځته کړی. په دې هکله د وردګو خلک له بل هر چا څخه زیات مستحق او د دې وړتیا لري چې د خپل هر اړخیز یووالي په پایله کې په سیمه کې داسې یو ښار رامنځته کړي چې ګوته ورته په غاښ و نیول شي. البته باید وویل شي چې په

(c) ketabton.com: The Digital Library

وردګو کې د ښار رامنځته کیدل په دې ډول ممکن دي چې د هیواد په دننه او بهر کې د وردګو پانګوال او شته من وګړي د لومړي ګام په توګه او د مخکینې توافق او نقشې له مخې په ټاکلې شوې سیمه کې یوازې د خپل ځان لپاره یو یو کور په پاخه او اساسي ډول جوړ کړي او د امکان په صورت کې د ښار په صنعتي برخه یوه یوه داسې فابریکه جوړه کړي چې زیاتره خام مواد یې په سیمه او نږدې بازارونو کې موجود وي او نوموړی کار د خپل ملي احساس او زړه سوي له مخې تر سره کړي. د دې کار په نتیجه کې به له یوې خوا د هیواد په دننه او بهر کې شتمن وردګ اوسیدونکي په خپله سیمه کې د کورونو او صنعتي فابریکو خاوندان شي، له بلې خوا به یې په خپله سیمه کې اقتصادي ګټو ته لاره هواره کړې وي او د هغه متل مصداق به ریښتینی شي چې (د کور ګټه د لاهور ګټه). همدارنګه لدې سره سره به یې د سیمې نادارو او غریبو خلکو ته د کار د زمینې په برابرولو سره د خپلو خلکو په وړاندې خپل اسلامي او ملي رسالت ادا کړی وي. باید وویل شي چې که نوموړی ښار د هغه پوهنتون په شاو خوا کې را تاو شي چې مخکې یې یادونه و شوه، نو سیمه به نوره هم د ښکلاوو غیږې ته ور منډې کړي.

د وردګو د جغتو په ولسوالۍ کې له بونګي څخه رانیولې تر خوجاوو پورې د سړک ختیځې خواته ارته او لویه دښته، د سیدآباد په ولسوالۍ کې د تپوپ، منګلیو او شش کلا دښتې، د چک او جلګې په ولسوالیو کې هم ډیرې داسې هوارې ځمکې او دښتې شته دي چې د ښار بریالۍ نقشه پکې پلې شي.

د ګوربت غر په توریستي سیمه بدلول او د اوبو بندونه

د ګوربت غر د وردګو د سیمې په زړه کې موقعیت لري ختیځ لور ته یې د سیدآباد د ولسوالۍ د شنیز او ونخي درې موقعیت لري لودیځ لور ته یې د جغتو د ولسوالۍ اړوند د ګلدرې سیمه، د چک د ولسوالۍ د ګردن مسجد دره پرته ده، چې لمنه یې د خوات تر درې پورې غزیدلې ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ګوربت د غره شمالي خوا د امبوخاک په سیمه کې د چک او خوات د درې سیند پرې کوي او جنوبي خوا ته یې د غره په یوه څنګ کې د مهرو او په بل څنګ کې د لوی او واړه ایرباب کلي موقعیت لري. نوموړې سلسله د وړو وړو غونډیو په شکل کې د وردګو له عزیز کلا څخه تیریږي او د غزني د ولایت سرحد له وردګو سره بیلوي. د نوموړي غره منځنۍ برخه بیا هم هغه ساحه ده چې ختیځ لور ته یې د شنیز د درې د باغک او ځنیې نور لوی او واړه کلي او لویدیز لور ته یې د ګلدرې ښکلې او ښیرازه سیمه پرته ده. په دې منځنۍ برخه کې د اوبو لویې لویې زیرمې او ستر ستر چمنونه موقعیت لري چې د ځینو ګلورینو غونډیو سربیره پراخه او ارته ځمکه لري چې د لوی خدای ج په ستر حکمت د خپلې ځانګړې ښکلا او سمسورتیا څخه برخمنه ده چې د سیمې د خلکو ملکیت ګڼل کیږي. باید وویل شي چې نوموړې غرنۍ سیمې دګلدرې، باغک، مهرو، ستر ایریاب، ګردن مسجد، غاښي، اونخي او داسې نورو کلیو او درو تر منځ ویشل شوې او د هرې سیمې د خلکو ونډه معلومه ده، چې خلک یې یوازې د بوټو، چمنونو، وښو، بیدې او داسې نورو طبیعي سرچینو څخه ګټه اخلي او خپل څاروي د دوبي په موسم کې د ځړ لپاره ورلیږي. همدارنګه اوبه یې هم د یادو شوو سیمو د خلکو ځمکې خړوبوي چې په پسرلي کې ډیرې مستې وي، خو په دوبي اومنې کې د هغه بهیر ډیر سست وي.

د ګوربت د غره مرکزي سیمه د کابل _ کندهار د لویې لارې لودیځ پلو ته په ډیر نږدې واټن کې موقعیت لري او د سړک د درلودلو په صورت کې شاید موټر د یو ساعت مزل په وهلو سره له عمومي پاخه سړک څخه د غره سر ته ورسیږي. نو په توریستي سیمه باندې د ګوربت د غره بدلول یو غوره کار او نیک کار ګڼل کیږي چې د خپلو خلکو، حکومتي ادارو او اړوندو اړخونو پاملرنه ورته را اړوم.

په دې اړه باید وویل شي چې په لومړي سر کې د سیمې خلکو ته وړاندیز کیږي، چې د ګوربت له اوسنیو طبیعي او کرنیزو محدودو ګټو پر ځای بنایي لویو او همیشنیو ګټو ته

(c) ketabton.com: The Digital Library

لاس و غزول شي په لومړي سر کې د ګوربت په هواره ځمکه او غونډیو کې په زیات شمیر میوه دارې او بې میوې ونې و کري، د سیمې پانګوال پکې ښکلي ښکلي هوټلونه جوړ او د سترو غرونو په منځ کې د بریښنایي موټرونو یا کیبل کار سستم منځته راوړي، پارکونه پکې جوړ کړي، د لوبو ډګرونه را منځته او کرار کرار د یوې توریستې سیمې ټول اړوند بنسټونه پکې پلي کړي.

البته د دې خبرې یادونه اړینه ده، چې نوموړی کار په یوه لنډ وخت کې شونی نه دی، خو د خلکو د اقتصادي وضعیت په ښه کیدو، د وخت په تیریدو، د سیمه ایزو خلکو، مشرانو او دولتي چارواکو په ګډې همکارۍ سره د یوه بریالي پلان له مخې نوموړی کار شونی دی.

په همدې توګه د ګوربت د منځنۍ برخې دواړو خواوو یعنې د ګلدرې او شنیز د درې خواوو ته د اوبو د بندونو د جوړولو ډیر امکانات شته چې د لازمې پانګې، پخې ارادې او کلکو منډو ترڅو په وسیله د ګوربت اوبو ته بندونه جوړیدای شي او د سیمې په ښکلا، د کرنیزو ځمکو په خړوبولو او د سیمې په آبادۍ کې زرغون انقلاب رامنځته کولی شي. د ګوربت د ګلدرې خوا ته د اوبو زیاتې سرچینې موجودې دي چې د کال په اوږدو کې تقریبا شپږ میاشتې اوبه بیکاره ځي او ضایع کیږي. د ګلدرې(پخواني کندکول) خوا ته دګوربت دوه ستر ناوونه غزیدلي چې یوه ته یې میانه کوه او بل ته ستر تنګی ویل کیږي نوموړي دواړه ناوونه د ښایسته او سترو کاسو په درلودلو سره د دې وړتیا لري چې هلته په آسانه شرایطو سره د اوبو بندونه رامنځته شي خو په میانکو کې نوموړې شونتیا نظر ستر تنګي ته ډیره زیاته لیدل کیږي. په دې لړ کې د ملي پیوستون د پروګرام له پانګې څخه هم ګټه اخیستل کیدای شي.

په همدې توګه د وردګو د جغتو د ولسوالۍ د باریکاو او د هنې سیمو ته څیرمه غرونو کې هم د اوبو د بندونو جووړولو ښه شونتیا لیدل کیږي، چې د نومیالي انجنیر صاحب محمد عارف رسولي د ډاکار د موسسې په مرسته دغه کار په دهنه کې کړی دی او د

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغه ځای ځمکو ته یې یو بند جوړ کړی چې د وردګو خلک له ښاغلي انجنیر صاحب رسولي څخه د زړه له کومي مننه کوي. په یادوو شوو سیمو کې تر ژورې څیړنې او مطالعې وروسته هلته هم د کرنې د ځمکو د خړوبولو لپاره د اوبو بندونه رامنځته شي. همدارنګه د سید آباد د ولسوالۍ د آبدرې، تنګي او دایمرداد ولسوالۍ د تنګي سیدان په سیمو کې هم د بندونو د جوړولو پروسه پلې کیدای شي. د دې بندونو په رامنځته کیدو سره د سیمې د کرنې زیاتو ځمکو ته اوبه پیدا کیږي، د کاریزونو په اوبو مثبت اثر غورزوي او د سیمې په ښکلا کې زیاتوالی راولي. په همدې توګه د توریستي چارو لپاره هم سیمه د ځانګړي اهمیت وړ ګرزي چې د حکومت، چارواکو، موسسو او ټولو اړونده اړخونو پام ورته را اړوم.

د جغتو د سلطان د بند سره څیرمه د تفریحي پارکونو جوړول

د جغتو د سلطان د بند ختیځ لوري ته د بند په خوا کې ښې ډیرې هوارې ځمکې او دښتې موجودې دي، چې د پراخو تفریحي پارکونو، بڼونو، میوه لرونکیو او زینتي ونو د ځنګلو د رامنځته کولو وړتیا لري. کیدای شي نوموړې سیمه د ښکلي بند او په دوبي کې د معتدلې هوا په درلودلو سره په یوه پراخه تفریحي او توریستي سیمه بدله او د سیل کوونکو پاملرنه ورته راجلب شي. البته د نوموړې سیمې لپاره د اوبو رسول که څه هم چې د بند له کاسې څخه لوړه ده او د دې شونتیا نه لیدل کیږي چې له بند څخه د ویالې د کیندلو په وسیله اوبه ورته برابرې شي، خو کیدای شي په داسې یوه نقطه کې څو لوی لوی حوضونه جوړ شي چې په هواره ځمکه حاکم وي او دښتې ته د اوبو د رسولو وړتیا ولري. یاد شوو حوضونو ته د یوه او څو ځواکمنو واټرپمپونو په وسیله اوبه د بند له کاسې څخه پمپ او بیا د حوضونو له اوبو څخه د پارکونو د چمنونو او بڼونو په خړوبولو کې کار واخیستل شي. په همدې توګه کیدای شي چې په دوبي کې د سیلانیانو لپاره په همدې ځای کې د لامبو حوضونه هم رامنځته شي. له نوموړو پارکونو او حوضونو څخه د ګټه اخیستونکو څخه د حکومتي چارواکو او اړوندو ادارو سره د تفاهم له لارې او د یوه

(c) ketabton.com: The Digital Library

شفاف نظام له لارې کيداى شي چې د ټکټ په وسيله معين مقدار پيسې واخيستل شي، چې په هر کال کې به سيمې ته يو زيات مقدار پيسې د ګټې په توګه راځي. که چيرې نوموړې ځمکې حکومتي وي او هغه څوک چې دا کار سر ته رسوي کيداى شي چې د حکومتي اړوندو ادارو سره د تفاهم له لارې ياد شوى سيستم جوړ کړي او بيا له ديرشو څخه تر څلويښتو کلونو پورې د نوموړو پارکونو او تفريحي ځايونو ګټه تر لاسه کړي او له هغه وروسته پارکونه د حکومت په واک کې ورکړل شي. په همدې توګه که نوموړې ځمکې د خلکو ملکيت وي، نو هغوى کولى شي چې له خپلو ځمکو څخه په ياد شوي ډول په خپله د ياد شوي سيستم له مخې استفاده وکړي. همدارنګه د دې کار شونتيا هم ليدل کيږي چې د پارکونو سره څيرمه د سيمې د شتمنو خلکو له خوا په ډير عصري او پاک ډول مختلف دوکانونه، سوداګريزې هټۍ او هوټلونه رامنځته شي او د بند د اوبو د پاسه د سيلانيانود چکر وهلو لپاره د وړو بې خطره تفريحي کښتيو رامنځته کول هم په نظر کې ونيول شي، چې سيمه ايزو خلکو ته به هر کال په هغه موسم کې د زياتې ګټې درلودونکې وي، چې په بند کې د اوبو سطحه لوړه وي. همدارنګه کيداى شي چې د پارک په يوه څنډه کې په سالمه توګه د کبانو د روزلو حوضونه او له بند څخه په سالمه او روا توګه د کبانو د ښکار کولو او د ځينو ځانګړو هوټلونو له لارې د کبانو د کباب کولو آسانتياوې هم په نظر کې ونيول شي. په سيمه کې د دې او ورته کارونو تر سره کيدل به نوموړې سيمه په هيواد کې ډيره مشهوره او د کورنيو او بهرنيو سيلانيانو بهير به ورته را مات شي چې په مشهورتيا سر بيره به يې د سيمې خلک زياتې اقتصادي ګټې په لاس راوړي، د کار کولو زيات فرصتونه به پيدا او د سيمې زياتره ځوانان به اړ نه وي چې نورو ځايونو ته د کار کولو لپاره ولاړ شي. په همدې توګه د دې ګامونو په پورته کولو سره د دې شونتيا هم ليدل کيږي چې د سيمې کرنيز توکي او ميوې لکه منې، زردالو او داسې نور د خرڅلاو مارکيټ ته د سيلانيانو د ليدلو په وسيله غوره لاره و مومي. چې دا

(c) ketabton.com: The Digital Library

ټول څېزونه د سيمې د کلتور د پياوړتيا، ټولنيزو ارزښتونو د پېژندلو او اقتصادي ودې د پراختيا په لاره کې لوی لاس درلودلی شي.

د کلتوري هڅو پراخوالی

ادب او کلتور له هغه بنسټ څخه عبارت دی، چې د يوې ټولنې نوم ژوندی ساتلی شي او پخپلو اصيلو آرونو سره يې د پرمختګ له کاروان سره ګام په ګام مخ پر وړاندې بيايي. په دې هکله ما مخکې هم يوه ليکنه کړې چې د ځينو پښتو بريښنايي پاڼو له لارې خپره شوې هم ده او د دې خبره يادونه بيا هم اړينه ګڼم هغه ټولنه او يا هيواد چې خپل کلتوري او فرهنګي آرونه فعال و نه ساتي د تلپاتې او فعالو ټولنو په ډله کې نه حسابيږي، بلکې غوره خبره دا ده چې د يوې ټولنې فرهنګي ستې د خپل کلتور، ادب، تاريخ او ټولنيزو ارزښتونو په اړه پراخې څېړنې او مطالعه وکړي. ياد شوي بنسټونه غښتلي او د لا ځواکمنتيا لپاره يې جوت ګامونه پورته کړي.

په دې هکله په ټولنه کې تر ټولو لوی رسالت او مسئووليت د نوموړې ټولنې د پوهانو، روحانيونو، ليکوالانو، شاعرانو، اديبانو او ټولنيزو شخصيتونو ته متوجه دی، چې په خپلو ليکنو، ښه نيت او هراړخيزو هڅو سره د پوهې، کلتور، او ادب ډګرونه تاوده و ساتي. له نيکمرغه چې په دې وروستيو کې د وردګو فرهنګپالو خلکو د ژوند دې اساسي بنسټ ته په ځانګړې پاملرنې سره يو لړ فرهنګي فعاليتونو ته لاس اچولی دی چې د لا ځواکمنتيا او غښتلي توب تمه يې کيږي. په دې لړ کې د ادبي بهيرونو، علمي سمينارونو او غونډو جوړول، د کتاب د لړۍ د چاپ او ژباړې ته ځانګړې پاملرنه، د سيمې د تاريخي ارزښتونو ليکنه، د سيمې د نوماندو او نومياليو شخصيتونو تقديرول، د سيمه ايزو خپرونو نشرول او داسې نور کارونه که څه هم چې تر دې مهاله په ابتدايي شکل کې دي خو د زيات ارزښت او تقدير وړ دي.

د وردګو په سيمه کې د ځوانانو او فرهنګپالو له خوا ورته کارونه د ادبي کاروان په سمسور بڼ کې د غوړېدليو ګلونو په څېر ښکاري، چې ښې پالنې او روزنې ته يې د ټولو

(c) ketabton.com: The Digital Library

اړوندو اړخونو او د وردګو د نوماندو شخصيتونو او علمي ستو ځانګړې پاملرنه را اړوم.
بايد وويل شي چې تر اوسه پورې د وردګو د سيمې د علمي کړيو له خوا تر سره شوي دي چې حليمي صاحب يې د فرهنګی برخې په ترڅ کې يو شمېر ته اشاره کړې ده نو ځکه يې له تکرار څخه دلته ډډه کوم.

بايد وويل شي سره لدې چې ذکر شوي کارونه په دې لاره کې د قدر او اهميت وړ دي، خو د سيمې د پوهنيزو او کلتوري تندې لپاره ناکافي او يوازې د کار پيل ګڼل کيدای شي، چې لا پراخوالي او غوړيدو ته اړتيا لري.

د چک د بريښنا د فابريکې اساسي بيا رغونه

لکه څنګه چې ګران لوستونکي او د انساني ټولنې زياته برخه پدې ښه پوهيږي، چې بريښنا د نوي ژوند او نوي پرمختګ د ماشين د چلولو دنده پر غاړه لري او تر ټولو ښه ځواک ګڼل کيږي. په همدې توګه بريښنا د ژوند ښکلاوو ته سمون او داسې پرمختګ وربښي چې د پرمختللو او عصري ټولنو له کاروان سره يې يو ځای کوي. بايد وويل شي چې د نړۍ د پرمختلليو هيوادونو د ژوند پرمختګ زياتره د بريښنايي ځواک پر متو ولاړ دی. د افغانستان وګړي هم د بريښنا د نعمت له توليد او رامنځته کيدو سره زياته مينه لري او غواړي چې د بريښنايي ځواک په وسيله د خپل ژوند د پرمختګ چارو ته سمون ورکړي.
د وردګو ولايت د چک فابريکه په ۱۹۴۰ ميلادي کال د جرمني د زيمينس د کمپنۍ په تخنيکي مرسته د نوموړي ولايت د چک په ولسوالۍ کې جوړه شوه توليدي ظرفيت يې ۱۱ ميګاواټه بريښنا دی چې د هيواد د لومړي کتار بريښنايي فابريکو څخه ګڼل کيږي. د کورنۍ جګړې د پيل څخه د مخه د نوموړې فابريکې بريښنا کابل ته ليږدول کيده او د وردګو يوازې څو هغو محدودو کليو ته له نوموړې فابريکې څخه بريښنا ورکړل شوې وه چې فابريکې ته څيرمه او په نږدې واټن کې واقع وو.
د کورنيو جګړو په کلونو کې د هيواد د نورو زيربنايي بنسټونو په څير نوموړې فابريکې ته هم تخنيکي او هراړخيز زيانونه هرو مرو رسيدلي او له سالمې پالنې څخه بې برخې وه،

(c) ketabton.com: The Digital Library

خو په عمومي توګه روغه پاتې شوې چې د هغه يو علت د فابريکې په اړه د سيمې د خلکو او مشرانو ځانګړې پاملرنه ګڼلی شو چې د چور او تالان له لاسونو يې و ژغورله.

نوموړې فابريکه درې توربينه لري چې په اوسنې وخت کې ددې فابريکې له دريو توربينونو څخه يوازې يو توربين روغ او د کار کولو جوګه دی دوهم توربين يې زياتې ستونزې لري او کله کله خو د کار کولو وړتيا له لاسه ورکړي، خو دريم توربين يې بيخي له کاره لويدلی او د جرمني ماهرانو د څرګندولو سره سم يې بايد پر ځای بل توربين نصب شي.

د نوموړې فابريکې کانال له خړو ډک او پاکولو ته سخته اړتيا لري. سره لدې د ۱۳۸۴ هجري لمريز کال د چنګاښ په مياشت کې د جرمني د هيواد د GTZ او THW مرستندويو مؤسسو د هغه د کانال د پاکولو په کار پيل وکړ او پروګرام يې درلود چې د هغه د کانال د پاکولو څخه به وروسته د نوموړې فابريکې په تخنيکي او فزيکي بيارغونه پيل کوي، خو د نا څرګندو دلايلو او ځينو سيمه ايزو خلکو د بيځايه شکايت له کبله د انرژۍ او بريښنا د وزارت له خوا يې د بيا رغونې کارونه و تړل شول او نوموړې مؤسسې يې له سيمې څخه وتلو ته اړ کړې.

ضرروي ده چې نوموړې فابريکه په سم او اساسي ډول بيا ورغول شي او د هغه بريښنا د وردګو ټولې سيمې ته ورکړل شي، چې نوموړی کار د خلکو په ژوند کې لوی مثبت بدلون رامنځته کولی شي. په همدې توګه د نوموړې فابريکې له توليدي بريښنا څخه د وردګو ښار، د وردګو پوهنتون، صنعتي ښارګوټي او تفريحي ځايونو ته بايد بريښنا و ليږدول شي او د يوه عصري انقلاب په کرښه سم شي.

صنعتي او سوداګريزو چارو ته وده ورکول

سوداګريزو او صنعتي چارو ته مخه کول د انسانانو د ژوند لوری په مثبته لاره سموي او د نړۍ په زياتو هيوادونو کې تجربه شوي ده چې د بل هر کسب په انډول د سوداګريز او صنعتي چارو خاوندان د ښه ژوند او غوره راتلونکي څخه برخمن وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

نو په دې توګه وړاندیز کیږي چې د وردګو اوسیدونکي د بل هر چاپه پرتله او له بل هر کسب څخه سوداګریزو او صنعتي چارو ته مخه کړي او په هغه کې فعاله ونډه واخلي. له یوې خوا به یې د خپل ژوند بهیر ته د ښکلا او بډاینې رنګ ورکړی وي او له بلې خوا به یې د هیواد د اقتصاد د بیا رغونې په چارو کې لویه ونډه درلودلې وي. د وردګو سیمه د سوداګریزو او صنعتي چارو لپاره یوه غوره سیمه ده چې د هیواد د دوو لویو ښارونو غزني او کابل په منځ کې واقع ده، د لوګر د پل علم او ګردیز ښارونه هم په نږدې واټن کې ورته پراته دي چې په ډیر کم وخت کې له نوموړو ښارونو څخه د اړتیا وړ خام مواد نوموړې سیمې ته لیږدیدی شي. په همدې توګه صنعتي او سوداګریزې چارې د سیمې خلکو ته د دې وړتیا ور په برخه کولی شي چې د نړۍ له بیلابیلو پرمختللو کمپنیو سره اړیکې ټینګې، د خپل فکر دایره پراخه او د نوې تکنالوجۍ په وسیله سیمې ته په ملي او نړیواله کچه د پانګې اچولو زمینه برابره کړي. په همدې توګه باید وویل شي چې د وردګو خلک له دې کبله باید د سوداګریزو او صنعتي چارو ته مخه کړي چې د خپل ژوند د سمون لپاره بله داسې مناسبه چاره نه لري چې زموږ خلک خپل ژوند ته پرې هر اړخیز سمون ورکړي. ځکه چې په سیمه کې د کرنې ځمکې ډیرې کمې او په زیاترو ځایونو کې بیا د کرنې او حتی د څښاک د اوبو کمی محسوس کیږي. په دې اړه ما د خپلې لیکنې په لومړیو برخو کې هم یادونه کړې ده چې بیا تکرار ته یې اړتیا نه شته خو د یوې خبرې یادونه اړینه ده هغه دا چې د سوداګریزو او صنعتي چارو په منځته راوستلو او غوړیدو کې د لومړي ګام په توګه د هیواد د ننه او بهر د سیمې پانګوال غوره رول ترسره کولای شي.

د ناوړه سیمه ایزو رواجونو اصلاح او سمون

رواجونه د یوې ټولنې د وګړو د ژوند سره سم څنګ په څنګ پر مخ درومي چې د نوموړې ټولنې د کلتور یوه بنسټیزه برخه یې ګڼلی شو. ځینې یې په طبیعي توګه د ملت د وګړو په منځ کې موجود وي، خو ځینې نور بیا د وخت د اړتیاوو او غوښتنو سره سم د

(c) ketabton.com: The Digital Library

ټولنې د وګړو ژوند ته د ورتګ لاره مومي. رواجونه، دودونه او عنعنات په دوه ډوله ویشل کیدای شي چې ښه او بد رواجونه یې ګڼلی شو.
ښه دودونه له هغو رواجونو څخه عبارت دي چې د یوې ټولنې د ژوندون له دیني، ملي، اخلاقي او ټولنیزو ارزښتونو سره اړخ لګوي او د نوموړې ټولنې د پرمختګ سبب کیږي. خو ناوړه رواجونه او د سیمه ایزو خلکو له خوا د هغه پالنه د ټولنې د وګړو له دیني، ملي، اخلاقي او ټولنیزو ارزښتونو سره اړخ نه لګوي، بلکي په ټولنه کې د هغه موجودیت، پالنه او پراختیا د ټولنې د پرمختګ لارې تړي او خلک یې له یو زیات شمیر ستونزو سره مخ کوي. په همدې توګه پالنه یې ښه کار نه بلکي یو عار او ننګ ګڼل کیږي.
د وردګو په سیمه کې هم د یو لړ ښکلیو او مثبتو رواجونو تر څنګ یو لړ منفي او ناوړه رواجونو په اوسني وخت کې د خلکو په ژوند پنجې خښې کړې دي، چې د سیمې د خلکو د پرمختګ د لارې لوی خنډ او د هغوی ژوند یې له سترو سترو ګواښونو سره مخ کړی دی. د دې منفي رواجونو په منځ کې یو د خپلو لورانو پلورل او په نجلۍ باندې له مقابل طرف څخه د حد نه زیات ولور اخیستل ګڼل کیږي چې د وردګو د ځوانو هلکانو او ځوانو نجونو ژوند یې له یوه ستر ګواښ او لویو ستونزو سره مخ کړی دی. نوموړی رواج په داسې وخت کې زور مومي چې له بل هر وخت څخه خلک زیات د اسلام د مبارک دین په اړه معلومات او داسې عقیده لري چې د خپلې خور او لور ولور اخیستل د هغه د پلار، ورور. کاکا او کورنۍ لپاره ناروا دی، بلکي د اسلام د مبارک دین د بنسټیزو اساساتو له مخې مناسب او معقول مهر د نجلۍ شرعي حق دی چې په باید په بشپړه توګه د هغه په واک کې ورکړ شي. باید وویل شي چې نوموړی رواج د ورځې په تیریدو سره لا پراخوالی مومي او د پلرونو او د کورنۍ د سرپرست مشرانو سره دا روحیه نوره هم غښتلي کیږي چې خپل اولادونه په لوړه بیه خرڅ کړي. په نجلۍ باندې د لوی ولور اخیستلو رواج په ټولنه کې د کورنیو تر منځ د یو زیات شمیر بدیو، شخړو او ناوړه تربګنیو پیدا کیدو ته لاره هواره کړې ده او د هغو کورنیو تر منځ پرې همیشنی زړه

(c) ketabton.com: The Digital Library

بدوالی رامنځته کیږي چې پخپل منځ کې په اصطلاح دوستي سره کوي. یو بل تاوان یې دا دی چې په ولور باندې خرڅه شوې نجلۍ د خپلې کوژدې وروسته مجبوره وي چې تر هغه مهال پورې څو کلونه د خپل پلار په کور کښېني چې خاوند یې له ایران، عربي هیوادونو او یا له بل ځای څخه د سختې مزدورۍ په وسیله د ولور پیسې را پیدا او یا یې له چا څخه قرض کړي چې بیا وروسته نه له خاوند او نه له میرمنې سره د یوه خواږه او نیکمرغه ژوند د سر ته رسولو شونتیا پاتې کیږي.

یو بل بد رواج په بدل سره د نجونو ودول دي چې په وردګو کې یې په لویه پیمانه ځای نیولی چې نوموړی کار د اسلام د مبارک دین او بشري حقوقو له مخې یو ناوړه دود ګڼل شوی ځکه چې په دې صورت کې نجلی د هر راز حقوقو څخه محرومه پاتې کیږي بلکي عاجزه، بې ژبې او کمزورې نجلۍ یوازې د خپل ورور د هوس او خوشحالۍ قرباني کیږي. بل لوی تاوان یې دا دی چې که د دې ډول یوې واده شوې نجلۍ ته د هغه د ګناه او تیروتنې په مقابل کې د خپل خاوند، لیوره، خاښې، خسر او یا د کورنۍ د نورو غړو له خوا څه ویل کیږي نو مقابل طرف هم په خپل کور کې پرته له کومې تیروتنې بالمثل تاوان په خپل کور کې هغه نجلۍ ته رسوي چې د دوی د خور او یا لور په مقابل کې ور واده شوې او هیڅ راز ګناه یې نه ده کړې. په همدې توګه د بدل د واده نجلۍ له هغه مناسب رواجي پوښ، کالیو او د کور له فرش اوظرف د لاسته راړولو څخه هم زیاتره وخت محرومه پاتې کیږي، چې نجلۍ یې د خپل ژوند په اوږدو کې یوازې د ناوې کیدو پر مهال لاس ته راوړي. ځکه د بدل د واده ځینې کورنۍ دا توافق سره کوي چې هر څه ځان پر ځان چې په دې صورت کې یوه کورنۍ هم د خپلې خور او یا لور لپاره هغسې څیزونه نه رانیسي چې په د ولور په وسیله یې د واده کولو په صورت کې لاسته راوړلای شي. نوموړی کار په خپلو د خپلو اولادونو په وړاندې د یوه ټولنیز ظلم په وسیله سر راپورته کړی دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په همدې توګه یو لړ نور منفي رواجونه هم زموږ د خلکو په منځ کې وجود لري لکه په سیالۍ سره د خیراتونو کول، د مړي د کور له خوا په لومړۍ ورځ خیرات کول په داسې حال کې چې د اسلام مبارک دین د دریو ورځو لپاره د مړي د کور خواړه حرام ګڼلي دي، بلکي باید نور مسلمانان هغه کورنۍ ته چې مړی پکې شوی د خپلې اسلامي ورورګلوۍ له مخې او د خپل وس سره سم درې شپې او ورځې خواړه ورکړي.

باید وویل شي چې اوس مهال د وردګو سیمه او خلک د نسبي زده کړو څخه برخمن دي او د هیواد په کچه یې شاید د زده کړو ګراف په لومړۍ کربنه کې واقع وي، نو د دې ټولو سره سره چې زموږ د سیمې د خلکو ښوونیزه کچه په نسبي توګه لوړه او د یوزیات شمیر دیني علماوو، ماسترانو او ډاکترانو ټاټوبی ګڼل کیږي بیا نو څه دي چې په دې سیمه کې داسې لویو لویو او ناوړه ستونزو ځای نیولی دی؟ آیا د دې کار شونتیا شته ده چې نوموړو ستونزو ته د حل لاره پیدا او د خپل خلکو ژوند له دغه راز تهدیدونو څخه و ژغورو؟

د نوموړې پوښتنې ځواب دا دی چې هو.د دې ستونزو او ناوړه رواجونو د له منځه وړلو لپاره یوه عملي پلان او تګلارې ته اړتیا شته چې د خپلو دیني بنسټونو له مخې د علماوو، پوهانو او قومي مشرانو د شورى له لارې ورته د حل لاره پیدا او په غوره رواجونو یې بدل کاندي. نوموړو ستونزو ته د حل لاره یوازې له همدې لارې ممکنه ده. که مو د لوی خدای ج په مرسته او د خپلو پتمنو وګړو د هراړخیزې همکارۍ په ترڅ کې نوموړو ستونزو ته د حل لاره پیدا کړه نو هله به په دې توانیدلي وو چې د ریښتني پرمختګ اساسي پړاوونه په بریالیتوب سره ووهو او د خپلو راتلونکو نسلونو لپاره د روښانه ژوند لاره په نښه کړو.

د وردګو تلویزیون جوړول:

خبري رسنۍ او بیا په ځانګړي توګه تلویزیون د خلکو په ژوند کې زیات بدلون راوستلای شي چې خپل رغنده او روزنیز پروګرامونه په موثره توګه د خلکو اذهانو ته ورسوي. د

(c) ketabton.com: The Digital Library

مطبوعاتو د آزادۍ د اوسني بهير څخه په استفادې سره وردګ هم کولای شي چې يوه تلويزيوني شبکه رامنځته کړي او په دې لړ کې د خصوصي سکتور څخه غوښتنه وکړي چې دغه کار وکړي. که چيرې په سيمه کې ستونزې وي نو د لومړي ګام په توګه کيدای شي دغه کار د هيواد په پلازمينه کابل کې صورت و مومي او د حالاتو له سميدو سره سيمې ته وليږدول شي. د تلويزيوني شبکې جوړيدل هيڅ ضرر نه لري بلکي ډير ژر د خپل فعاليت په سبب هغه پانګه ګټلای شي چې د تلويزيون په جوړولو لګيدلې ده. له بلې خوا تلويزيوني شبکه زمونږ د ژبې د ځواکمنتيا او کلتوري آرونو د پيژندلو او د خلکو د رزولو لپاره ډيره مهمه ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اخځلیکونه:

1. حبیبي، عبدالحی، نظری بر ادبیات پشتو، مترجم سمندر، مهتمم عبدالکریم پتنګ، پوهنځي ادبیات و علوم بشری. ۱۳۵۷ کال، ۳ مخ.
2. پټه خزانه، محمد هوتک بن داود په کال ۱۱۴۱ – ۱۱۴۲ هجري قمري کال په کندهار کې تالیف شوې ده، دوهم چاپ ۱۳۳۹ هجري شمسي، د پوهنې وزارت د دارالتالیف ریاست، ۴ مخ.
3. یاد طالبي، محقق ډاکتر عبدالطیف، پښتني قبیلې. دانش خپرندویه خپرونه، کال ۱۳۸۵، د لیکوال سریزه د ش پاڼه.
4. تاریخ مرصع، تالیف د افضل خان خټک. مقابله، تصحیح او نوټونه له دوست محمد خان کامل مومند، یونیورستي بک ایجنسي – پیښور. ۱۳۷۲ مخ.
5. محمد حیات خان، حیات افغاني، ژباړونکی محقق فرهاد ظریفي او محقق عبدالطیف یاد طالبي، سریزه، تحشیه او تعلیقات د اکاډمیسین عبدالشکور رشاد. د دانش خپرندویه ټولنه، دویم چاپ، ۱۳۸۶ کال. ۳۲۱ مخ.
6. یاد طالبي، محقق ډاکتر عبدالطیف، پښتني قبیلې. دانش خپرندویه خپرونه، کال ۱۳۸۵، ۲۱۱ مخ.
7. روند میاخیل ،پوهنوال محمد عمر ،دپښتنو قبیلو شجرې او مېنې .۲۴۶ مخ .
8. پښتني قبیلې، ۲۱۲ مخ.
9. تواریخ خورشید جهان ،مصنف شیر محمد خان مرحوم ګنداپور ابراهیم زی، با اهتمام عبدلقیوم و حاجي سید الرحمن. سنه ۱۳۱۸ هجری.۲۳۷ مخ.
10. حیات افغاني ۳۲۳ مخ.
11. ظفر کاکا خیل، سید بهادر شاه، پښتانه د تاریخ په رڼا کې، یونیورستي بک ایجنسي خیبر بازار پیښور. د افغانستان د علومو اکاډمۍ د کتابتون نسخه. ۱۳۷۷ مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

12. پښتني قبيلې ۲۱۳.

13. پښتني قبيلې ۸۹.

14. يمين، پوهاند محمد حسين، افغانستان تاريخي، انتشارات کتاب، سال ۱۳۸۶ هجري لمريز کال، ۲۵۸ مخ.

15. باوري، پوهنوال رسول، د سلام فرهنګي ټولنې انټرنټي بريښناپاڼه.

16. کهزاد ،احمد علي، تاريخ افغانستان، لومړی ټوک، 254 مخ.

17. د هيواد لرغوني ښارونه او د تاريخ پاڼې دوهم ټوک ليکوال پوهاند رازقي نړيوال، ميوند خپرندويه ټولنه کابل. ۲۳۹ مخ.

18. پورتنی اثر ۲۴۰.

19. د آريانا موقعيت او د آريابيانو ځينې جغرافيايي سيمې، څېړونکی ګل جان ورور وردګ د افغانستان د علومو اکاډمۍ د ختيځ بيارغونې يا کور د خپرونو څانګه، 1381 کال، 39 مخ .

20. پورتنی اثر 45 مخ.

21. کهزاد احمد علي ، آريانا، دوهم چاپ، انتشارات اميری، ۱۳۸۶ کال. ۹۹ مخ.

22. سلام انټرنيټي ويب پاڼه د استاد رسول باوری ليکنه.

23. پورتنۍ اخځليک.

24. پورتنۍ اخځليک.

25. سلام فرهنګي ويب پاڼه http://www.salaamtolana.org/.

26. غبار، مير غلام محمد، جغرافيای تاريخي افغانستان، 1378 کال، 59 مخ.

27. د افغانستان جغرافيايي قاموس، د آريانا دايرة المعارف ټولنه، د افغانستان د علومو اکاډمۍ، شپږم ټوک، 159 مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

28. روند ،میاخیل ،پوهنوال محمد عمر ،دپښتنو قبیلو شجرې او مېنې .146 مخ .

29. مرحوم قاضی عطا الله خان ، دپښتنو تاریخ لومړی ټوک ،خپرونکی، حربي پوهنتون، کابل، افغانستان ، د 1356 کال د زمری 15 نیټه ، 15 مخ .

30. تواریخ خورشید جهان ،مرحوم ګنداپورابراهیم زی با اهتمام عبدلقیوم و حاجي سید الرحمن، 276 مخ .

31. تاریخ مرصع، تالیف د افضل خان ختک. مقابله، تصحیح او نوټونه له دوست محمد خان کامل مومند، یونیورستي بک ایجنسي – پیښور. ۶۲۳ مخ.

32. مخزن افغاني، تالیف آخوند درویزه سال تالیف ۱۰۷۳.

33. مخزن افغاني در باب نسب نامه افغانان در سال ۱۱۱۳ هجري نوشته شد.

34. محمد حیات خان، حیات افغاني، ژباړونکی محقق فرهاد ظریفي او محقق عبدالطیف یاد طلبي، سریزه، تحشیه او تعلیقات د اکاډمیسین عبدالشکور رشاد. دانش خپرندویه ټولنه، دویم چاپ، ۱۳۸۶ کال ص ۴۳۷ مخ.

35. غبار، میرغلام محمد، افغانستان در مسیر تاریخ جلد اول و دوم، مرکز نشراتي میوند تاریخ چاپ ۱۳۸۰ هجري شمسي، ص ۱۰۵.

36. تواریخ خورشید جهان ،مرحوم ګنداپورابراهیم زی با اهتمام عبدلقیوم و حاجي سید الرحمن، مخ.

37. ترې، پوهاند ډاکتر حبیب الله، پښتانه،د دانش خپرندویه ټولنه، دویم چاپ د ۱۳۸۲ کال د وري میاشت. ۲۸ مخ.

38. د کابل سلطنت بیان دویم ټوک لیکونکی مونټ سنټوارټ الفنسټن، ژباړونکی پوهنوال ډاکتر محمد حسن کاکړ، د پښتو څېړنو بین المللی مرکز د افغانستان د علومو اکاډیمي. ۱۳۶۱ هجري لمریز کال.

(c) ketabton.com: The Digital Library

39. د کابل مجله، د پښتو ټولنې میاشتینۍ خپرونه. پرله پسې 476 ګڼه د 1338 کال د کابل مجلې کلکسیون. د ښاغلی وجدي صاحب مقاله.

40. د ښاغلی ګل آغا احمدي وردګ په مټ د غازي محمد جان خان د ټولنې د ۱۳۸۶ هجري لمریز کال د کوچني اختر د د دوهمې ورځې د غونډې برابر شوی راپور. د محترم انجینر عبدالرحیم وینا.

41. پښتني قبیلې ۲۷۹ مخ.

42. د ښاغلی عبدالودد پښتونځار انټرنیټي ویبلوګ http://www.pashtoonzar.blogfa.com

43. ملی هدف فوق العاده ګڼه د وردګ ولایت د اطلاعاتو او فرهنګ ریاست خپرونې ارګان د ۱۳۸۴ هجري لمریز کال دوړي میاشت د ۲۰۰۵ میلادي کال سپتمبر، ۳۲ مخ.

44. عارض، پوهاند غلام جیلاني، ژباړونکی اورنګ زیب، د افغانستان د ولایتونو جغرافیه، د اریک ګرځنده کتابتونونو اداره، 1379 کال.

45. اتلس قریه های افغانستان، پروژه مطالعات دیموګرافي اداره مرکزي احصاییه صدارت اعظمی حوت، ۱۳۵۳ کابل ص ۲۲.

46. د ۱۳۸۴ کال احصاییوي کالنامه.

47. عارض ،پوهاند غلام جیلاني ،ژباړونکی اورنګ زیب ،دافغانستان د ولایتونو جغرافیه ،داریک ګرځنده کتابتونونو اداره ،1379 کال ،21 مخ .

48. پورتنی اثر څلویښتم مخ.

49. ځلانده راتلونکی، د وردګو ولایت د بیارغونې د بهیر خو اړخونه، د وردګو ولایت د اطلاعاتو او فرهنګ ریاست. ۶۵-۶۴مخونه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

50. یمین، پوهاند محمد حسین، افغانستان تاریخي، انتشارات کتاب، سال ۱۳۸۶ هجري لمریز کال ۱۷۴ – ۱۷۵ مخونه.
51. پورتنی اثر ۲۵۹ مخ.
52. پورتنی اثر ۲۶۰ مخ.
53. انترنیت(پته يې راڅخه لادرکه شوی ده).
54. عزیزي، سرمحقق نظر محمد عزیزي، باز شناخت از کتیبه های مکشوفه افغانستان،بنگاه انتشارات میوند، کابل ۱۳۸۵ خورشیدي، ص ۱۶۵.
55. تاریخ خط و نوشته های کهن افغانستان تالیف پوهاند علامه حبیبي ،نشر انجمن تاریخ و ادب افغانستان ، اکادمي علوم افغانستان کابل ، 1350 ، 26 مخ .
56. کوشانیان (مجموعه مقالات هشتمین سمینار بین المللی)،اداره کتابخانه اریک طبع اول ،1383 مقاله محقق نادر رسولي.
57. د افغانستان جغرافیایي قاموس ، 69 مخ.
58. ملی هدف فوق العاده ګڼه ، د وردګ ولایت د اطلاعاتو او فرهنګ ریاست خپرونیز ارګان د 1385 هجري شمسي د وري میاشت د 2006 کال اپریل د ښاغلي پښتونځار لیکنه .
59. ملي هدف فوق العاده ګڼه د وردګ ولایت د اطلاعاتو او فرهنګ زیاست خپرونیز ارګان د ۱۳۸۴ هجري لمریز کال دوړی میاشت د ۲۰۰۵ میلادي کال سپتمبر ، 56 مخ د وردګو ولایت کاري ګزارش 1384.
60. د وردګو ولایت د مطبوعاتي دفتر د ۱۳/۱۱/۱۳۸۶ نیټې راپور.
61. د معارف مجلې د ۱۳۸۶ کال په وروستۍ ګڼه کې چې د هیواد په ټولو ولایتونو کې د دغه وزارت کارکړنو او ګزارش ته ځانګړې شوې ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

62. مومنی، پوهاند عبدالحی تاریخچه طبابت و فارمسي و سیرتکاملي آن در افغانستان اکادمي علوم افغانستان 1384 کال 217 مخ .

63. ملی هدف فوق العاده ګڼه د وردګ ولایت د اطلاعاتو او فرهنګ زیاست خپرونیز ارګان د ۱۳۸۴ هجري لمریز کال دوړي میاشت د ۲۰۰۵ میلادي کال سپتمبر ، 56 مخ د وردګو ولایت کاري ګزارش 1384

64. Afghanistan media landscape 2004

65. د همت الله امین زي انترنیتي ویبلوګ.

66. د وردګو د ولایت کلتوري یون په هکله لیکل شوی راپور، د ګل آغا احمدي وردګ ترتیب او لیکنه.

67. د وردګو ولایت د حسن بیک، تنګي، نیم پایکول، شنیز د سیمو له سپین ږیرو او مشرانو څخه د پوښتنو ګرویږونو څخه راټول شوی معلومات.

(c) ketabton.com: The Digital Library

وردګو ته ډالۍ

د وردګو له کوهسار شم صـــــدقه – ګل يې څه چې له هر خار شم صدقه
له هر ګل يې د منو لوګی لوګی شم – لــــه کاريز د يخ سالار شم صدقه
چې مې مينه د زړګي پرې تازه کيږي – لـــه ګوربته په څو وار شم صدقه
سپينه واوره يې د ژمې ننداره کـــړي – د غــــــاټولو له بهار شم صدقه
ښـــکلی کړی يې ګلونو پسرلی دی – د رنګـــــــونو له ماليار شم صدقه
چې د مښکو الهامونه ورته ناڅـــــي – د شين شوبو لــــه ګلزار شم صدقه
پرګنې د ميړنو دلته اوسيــــــــږي – لــــــه پړونو له دستار شم صدقه
همتـــــــونو يې زرين تاريخ ليکلي – له دې خوی او له کردار شم صدقه
د غازي بابا مصری توره مو وياړ ده – لــــه کاروان يې د ايثار شم صدقه
چې هيواد ته يې غازيان دي ډالۍ کړي – لـــه وردګـــو سل هزار شم صدقه
چې د پوهې پــــه زرينه لاره درومې – اې وردګــه! ستا له لار شم صدقه
زما د پلار نيکه مسکن دی پرې نازيږم – زه د ښکلو له دې ښار شـــم صدقه
خپل هيواد ته چې خدمت کاندی ريښتنی– پر ما ګران له داسې يار شم صدقه
حليمي راځه چې خپل کلي ته ولاړ شو
حسن بيک غونـــــدې ديار شم صدقه

محمد حامد حليمي
۲۸/۷/۱۳۸۷ نوی ښار – کابل

(c) ketabton.com: The Digital Library

څېړنيار محمد حامد حليمي د مبارک شاه خان حليمي زوی د ۱۳۶۰ هجری لمريز کال د سلواغې په مياشت کې د کابل په ښار کې زيږيدلی دی. پلارنۍ ټاټوبۍ يې د وردګو ولايت د سيد آباد د حسن بيک کلی دی. لومړنۍ او ثانوی زدکړې يې د حضرت ابراهيم خليل الله په عالي ليسه کې بشپړې کړې او په ۱۳۷۷ کال کې له نومړی ليسې څخه په اعلی درجه فارغ شوی، چې د همدغه کال د کانکور د آزموينې له لارې د کابل پوهنتون د فارمسۍ پوهنځي ته بريالی شوی دی. په ۱۳۸۱ هجري لمريز کال کې يې له نومړی پوهنځۍ څخه د لسانس سند ترلاس کړ. د ۱۳۸۳ هجري لمريز کال د لړم د مياشتې په دولسمه نيټه يې د کادری آزموينې له بشپړولو څخه وروسته د افغانستان د علومو اکاډمۍ د علمي غړيتوب وياړ ترلاسه کړ. د ۱۳۸۷ لمريز کال د ليندی په اتمه نيټه يې د ځينې ستونزو له امله په علومو اکاډمۍ کې له دندې څخه استعفأ ورکړه او اوسمهال په يو نادولتی دفتر کې کار کوی. نومړی په پښتو، دری او انګريزی ژبو پوهيږي. تر دې مهاله يې په لس ګونو علمي، څېړنيزې مقالې، هراړخيزمطالب، شعرونه او مرکې د هيواد د مطبوعاتو او بيلابيلو انترنيتی ويب پاڼو له لارې خپاره شوي دي. نومړي همدارنګه په ګڼو څېړنيزو کنفرانسونو او سمينارونو او يوه نړيوال سيمينار کې برخه اخيستې او خپلې مقالې يې اوروليې دي.

حليمي د وردګو د کلتوری يون د ۱۳۸۷ کال د غوره ليکوال او څېړونکی جايزه هم ګټلې ده.

<u>آثار</u>

۱ – د بنستيزو درملو څېړنه ۱۳۸۵ کال چاپ

۲ – د نسخې ليکنې لارې چارې ۱۳۸۷ کال چاپ

۳ – غلام صديق مخترع د مطبوعاتو په هنداره کې ۱۳۸۷ کال چاپ

۴ – وردګ(قوم، سيمه او کلتور) همدا اثر

۵ – فارمسيوتيک(پوډرونه، تابليت جوړول او کوتينګ) ترچاپ لاندې

۶ – له اغزو څخه غاټول د شعرونه ټولګه

۷ – د ګناه پيژندنه (ژباړه)

۸ – په ساده ژبه د روغتيا ساتنې زده کړه

۹ – د درملو ترل او ترونې

او په لس ګونو نورې علمي څېړنيزې مقالې ليکلې دي چې موږ له لوی خدايه په دې لاره کې نومړې ته نور بری غواړو.

ګل آغا احمدی وردګ

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library